दु. टी.
मा
१

ॐ स्वस्ति श्रीगणेशाय नमः मार्कंडेयेन क्रौष्टुकिं भागुरिं प्रत्युक्तं सोऽयं मम विमलि पवरूपमैतिष्ठेद तन्मार्कं
डेयपुराणान्तर्गतमसितमावरणे नगाधोश्याश्योसमाने सोऽयं तत्पमाने देवता स्वरूपं प्राधानिकरहस्या
ख्ये प्रकरणे विष्णवेत्युक्ते विविधमहाष्टस्थाने नगाधीराजमग्नः भगवत्यवतारामेवैङ्किकायास्तयोहिताः पूतेषां
प्रकृतित्रैतस्याद्यानेवक्ष्ममहेश्वरि यथैतेषामिति निर्धारणे षष्ठी प्रकृतिं मत्वेकारणं तत्रोत्तरं सर्वस्या
द्यामहालक्ष्मीस्त्रिगुणा सकलीष्वरीत्यसालक्ष्यरूपासाद्यान्तस्थलयवस्थिता तन्यलक्ष्यरूपा
द्र मातुलुंगं गदां खेटं पानपात्रं च बिभ्रती नागं लिंगं च योनिं च बिभ्रती नृपमूर्धनि तप्तकांचनवर्णाभा
तप्तकांचनभूषणेति बीजपूरं गदां खेटं चर्म सीधुमात्रं च बिभ्रती नागं लिंगं च योनिं च धारयन्तीं मूर्द्ध
रीतिरूद्द्यामेव शून्यस्वरूपमाह शून्यं तदखिलं स्वेन पूरयामास तेजसा तेनलिङ्गयोनिं च बिभ्रतीमने
तस्याः पूर्वरूपं तस्या वर्धमिन एतत्स्वरूपेशावां महाविद्येमाडुः वैसवावास्तदेवेति श्यामकामहा
लक्ष्मीति लिंगयोनिचेमस्यतलहारीमाहितांशवमिमथः वेषामिनिरूद्द्यामलस्वरस्यात् रूद्देमहा
लक्ष्मीः रूद्द्यामप्रणमनमथमोत्तरचरितत्रयदेवतासमष्टिरूपा सकदेवी माहात्म्ये देवते त्रिलोक्यम्
एवाप्येवैवैलवीत महाविद्योक्ता रूद्द्याशाकिरिक्षा रूद्यापिवा महालक्ष्मीरितिकथना देवी सर्वत्र
तामिन्नेतिपिवगुराणा तदलीनत्ते विलप्राकिरूपपालस्यापाशकंपनिकात्यादीनां सावदनावमेदवो
केषु एतचस्मार्वास्तपघरस्वि मायाविशिष्टुमदेवस्तेदप्रधानततस्य ततोभरवणायविभागेनाह
इमनदखिलत्तोकेविलोकपरमेश्वरी बभार रूपमपरंतमसा केवलेन हि सा भिन्नांजनसंकाशा दंष्ट्राङ्कितवरानना विशाललोचना नारी बभूव तनुमध्यमा
केवलेनेत्युक्तिः तद्रूपमाह साभिन्नांजनसंकाशा दंष्ट्राङ्कितवरानना विशाललोचना नारीबभूवतनुम
ध्यमा एतद्रूपात्रपिपि रः खेटखेटेकलितदवततर्धना कदेवघरस्मुरसावधिमाणाहिशिरः स्रजम् सर्पमयीशिरः

रा.म.
१

त्वमसि मयैः सर्वं सर्वं सदृशात्मेनानेवसंदृशीनदेनियामसलोके । अस्याः रूपाणां नामसीलमकालेन देवमोह
ननकलोपपत्तयेतानकलात्मत्वमदर्शनेनेवहृदपलिमोमेवा वमहालक्ष्मीनामसोप्रमदानमा नाम
कमिवमेमानतैः किलम्भवमानमहति महालक्ष्मीरूपरूपवभावमनेनाहि महालक्ष्माले रूपाभेदोपमते
ततो महालक्ष्मीराह महामाया महाकाली महामारी क्षुधा तृषा निद्रा तृष्णा चैकवीरा कालरात्रिर्दुरत्य
इमानि तव नामानि प्रतिपाद्यानि कर्मभिरिति इमाः इत्यस्मैवमहर्षिः ततः सा महालक्ष्मीः स्व
रूपमपरं सत्त्वाख्येनातिशुद्धेन गुणेनेन्दुप्रभं दधौ वरभेदानमानारी ... पर्वेन सत्त्विमा अक्षमाला
अङ्कुशधरा वीणापुस्तकधारिणी सा बभूव वरा नारी नामान्यस्यै च सा ददौ अस्याः सर्वप्रधानत्वेदर्शयि
तत्तानकलातिरोभावाभावो नामादि अस्याभावेन दर्शितः महाविद्या महावाणी भारती वाक् सर
स्वती आर्या ब्राह्मी कामधेनुर्वेदगर्भा च धीश्वरीति इमाविः स्वरिमसेष्वेन रूपधारणेनापि विस्लोः स
गणात् अव्यतमः सत्वयोगतिभागो महालक्ष्मीरेव स्वयं प्रधानमेनाख्यानेनकं भवति इमाव
लेसमे स्वल्परूपं च सर्वं सत्त्वचन्द्रवेदिमत्वा अरसोवमलशात्माभेदउक्तएव परस्परमपि नदभि
न्नाभिन्नस्यनदभिन्नत्वमिति मायेनवापि स्वस्वरूपाशेः नाहनसान नाटासोचटभेदस्तानमपि फला
सिस्वोधिकमापव नलमानकृत्पुरुषानरानेकः सर्वासासीपुरुषोभयरूपनाव अशेषावाचमहा
लक्ष्मीमहाकालीसरस्वती पुंनाननयनोदेमोमिथुनेषानुरूपतः इदमाहादानेसमतिरूपेवोह
ओ इत्येकानेमहालक्ष्मीः स्वस्वेनमिथुनस्वय हिरण्यगर्भोसीपुस्रोवकमलासनौ अतकान्विधारिचि
नि पुनविमाहतेनरे श्रीः पद्मेकमलेलक्ष्मीमाहमानाचनोत्सिपम इमोरजः प्रधानो अतमातनतः

दु. टी.
मा.
२

आद्युर्भावमात्रेण महालक्ष्मी भारती च मिथुने सृजतः सह नीलकण्ठं रक्तबाहुं श्वेताङ्गं चन्द्रशेखरं जनया
मास पुरुषं महालक्ष्मी सितां स्त्रियं सरस्वतीं श्याकृष्णाः कपर्दी च त्रिलोचनः त्रयीविद्या कामधेनुः सा
सीभाषाक्षरा स्वरा इत्योतन्नामधेयानि तमोगुणी सरस्वती स्त्रियं गौरीं कृष्णं च पुरुषं जनयामास ता
मानि तयोरपि च सम्भिने विष्णुः कृष्णो हृषीकेशो वासुदेवो जनार्दनः उमा गौरी सती चण्डी सुन्दरी सुभगा
शुभा एवं युवतयः सृष्ट्वा पुरुषत्रयमपि हि स्वे केवलपुरुषत्वमपीमध्यः इत्योतन्नामोपि कृष्णस्य पुत्रको गौरी
निजामममात्र शिवपत्नीत्वेनास्याः श्यामलत्वात् एताश्च नृसर्वदेवाः नन्विमा च तत्त्वदेवीमाह चक्षुष्मा
न पश्यति पश्यति ज्ञानचक्षुषः इति ज्ञानचक्षुर्न पश्यति नेतरे न हि इन्द्रियग्राह्यं लिपाद्यन्तरे ततः सरस्वती
मष्टौ पत्नी महालक्ष्मी नेत्रयं रुद्राय गौरी वरदा वासुदेवाय पञ्चविंशे ततः स्वस्वपत्न्या सहितास्ते च
मेण चत्वारः ब्रह्माधिकारं विष्णुः पालनाधिकारं रुद्रः संहाराधिकारं ज्ञानवानिमत्रेऽस्ते एते प्रथमात्र
त्मादयः न तु ह्येवकरा चिन्त्य विकल्पभेदेन स्थानभेदेन वा लक्ष्मीतः काली सरस्वती सरस्वमाः स
कामादितरे कामाः सकामादितरे विलोकिस्य रुद्रे ब्रह्मणो रुद्रविष्णु रुद्रा हुतत्वविस्तरमपि च
कारित्वपात् इति नन्नानाप्रकाररूपाणि हि सर्वस्थितेऽसे कां प्रवृद्धिरोधः एते सर्वेऽपि सर्वेऽत्र नादिसत्त्व
लक्षकमेतः नत्वस्वाधिकारस्थैर्यमात्र किंचित्ताच्छिवच्छारीरपि स्वाधीनं ब्रह्मादिनियम्यता च सर्व
त्वादि ब्रह्मरसमादिसर्वेषां नियतत्वदानदधिकारस्य एवं ये जीवाद्युपासनादिकर्माणां तत्तलो
केसात्नुग्रामामाल तत्तल्लोकीयपञ्चभूतात्वाद्वादिभिः समानाकारत्वात् ब्रह्मादिसंज्ञा भाक्तो जीवा
एव एषामपि कर्मानुरूपत्वनष्टदृष्टिकारभात् एषां सर्वेषां महालभेदेन तत्तद्भेदस्य मनुतेन साम्यो राम.
२

आवरणहीनतयातत्त्वानेनचसर्वात्मनालीनत्वान्नविरुद्धा अतएवदेवीपुराणे पदैस्तु भिर्वेलिवैर्दोषा
गादिभिरितितथा उमाशिखिशिखातिनाशेशुरजादिभिश्च सर्वति त्रिपुरापटलिकाकिर्दोषाता अहंसर्वमि
दंमत्तेजश्चराचरविश्वमयः तथामयाचदेवेशिशोत्तमप्रोतमिदंजगतत्तमिनत्रैवदेवीमतिशिववचनाश्च
तएवाराधिकारित्वमादीनांसमाधुर्भूतत्वमाभेदतापनायैवमत्ध्येमहालक्ष्म्यादिजन्यत्वमादीनां
मेवाः स्वरूपत्वेनैवदेवत्वंतस्यालवत्वंमहारकत्वादीनिप्राधान्येनकरह्मे अयेदुक्तानीतिबोध्यं सर्व
यामहसर्वमयविवेकोदमहीत्वंनत विभेदभगवान्तद्रूपत्वेयोमहत्वीयवानिति अतएवमस्येनसर्वल
माणिज्ञानमभूत्वनः नत्त्वंपालयामासलक्ष्म्याहत्तनादेनः सर्जनारंजगत्सर्वंमहागौर्यामहेश्वरः
एवंचराचरंसर्वंमहालक्ष्म्यामभृत्सरा अहंनचसमस्तंत्रोत्रसाद्वेवाष्मसर्वंतरतियामले एवंचरुद्र
वीतत्वाधिष्ठानमसहरेयोगनिद्रासंपात्रिकायामपिमहाकालमास्तत्रेणाभेदादेतयाविस्तृतेसर्वे
साविद्यापरमात्मकेतिमातिनात्रियमाणात्सर्वात्मेनत्वलीनत्वैर्नविरुद्धा एवंजगन्मिकायाः सकृतेष्वे
ननन्तपापायाश्चिकृतेस्मापिष्ठाअपि देवयोरभेदमत्वायोगनिद्रात्तगमते सेषांमधुत्रावरेदेमोदिना
नमनत्रजरुचितो सामानाधिकरण्य अत्रमूलमूलतत्त्वाक्तेमहामायाकुंडलिनीमाहिशमुन्माद
यमाणायाअपिहृत्रीचितुलिरपितत्वभेदात्महामायादिसत्ताभावत् नमेनारायणादेवेविधेतविवि
वारतः तस्मयाहं परब्रह्मसर्विस्य परमेश्वरइति एवंतमोमयीकालीसत्तापाशक्तिरपिनिद्रामाहात्म्ये
रूपत्वानावरकत्वात्मायामहात्म्येनवतते मूलप्रात्मभेदाच्च सावेयशक्तिः शक्तिमतापिचितेर्वापत्स्या
शक्तिमत्तामुखपत्वयिकायोंममोहानेरेवमायामनतं शक्तिरूपाम्येनिद्राचहारस्यानानुपपत्तिः एवम्

दु॰टी॰ किं तावत्ससर्वोऽप्यध्यायादिमध्ये हारोऽपि समं जपः उपांशुमन्त्रं महाकाल्यादि हारामल्लफलकेऽवेति सर्वत्र
ना॰ मंत्रस्य प्रत्येकं त्रयं त्रयं वा नामः अथवा शापोद्धारो कीलनेऽथ याहृदयाध्याये पठित्वा प्रथमं पठेत्ततो हा
२ दशाहं नीयो ततश्चकादशान्तं तीयाविति क्रमेणापठेत्सर्वेहिशिति शापोद्धारः प्रथमं मध्यचरित्रं पठि
त्वा ततः प्रथमं तृतीयं पठेदिति कीलनमिति क्रियाचरूपणेऽपि रहस्यप्रदायकं नाम्नान्यमूलमंत्र अथवा
मध्यमस्तोत्रपाठविधिः तत्र वाराहीतन्त्रे आधारस्यापि यितात पुस्तकं वाचयेत् ततः हृल्लेखाप्रापनादि
भवेद्यफलेयतः यावत्पर्यन्ते ध्यायस्तावच्चविरमेत्पठन् यदि मध्यमाध्याये विरामो भवति प्रिये पु
नरध्यायमारभ्य पठेत्सर्वं मनुर्नं कृतं अन्यत्र मामठे हि विहितः कंपादिकं जनेन तथा सत्र मार्कण्डेय
मन्त्रार्थस्तोत्रवासंहितापठेन गतेन प्रमाणं देव्यादि स्वाचादि पूरकः नमानलपठेत्स्तोत्रं वाचिकं तम
शाप्यते यत्र कीलके पानेऽस्त्र जपमाने स्मिन्स्तोत्रे मेपाजित पुस्तकेऽपि नि तदत्रैव पाठनिषेधकं त्वरा
निषेधकं च पुस्तकवाचनं पालंस्मृत्यादेरधिकं यदि ततोऽसम्बन्धमन्तनं चेद्वाचनं पुस्तकं विना किना
पीमर्थः अथ चण्डीसप्तशत्याः पठेत्स्तोत्रं समाहितः स्तोत्रेणाहृदयं पलेयत्र प्रणावमासमाचरेत् श्री सम
पर्वेपिया गीतासामप्रवासाक लोकेऽपि विस्तः सहस्रनाम स्तोत्राध्यायप्रमाणे गजेन्द्रमोक्षणावे
वतथा काव्याष्टकस्तवः नारसिंहं तथास्तोत्रं स्तोत्रं श्रीरामसंकं देव्याः समप्रशतीस्तोत्रं तथा नामस
हस्रकं पंचास्तविस्तवोऽयम्बाद्यातोऽस्तोत्रमेव च वल्लवमहालक्ष्मीस्तोत्रं च मिद्रामाषितं भावीवाक्ये
नरामेणापामास्य मानिका रामात् अनेन गीतासमप्रशत्यादीनां पुस्तकवपवक्षपान्ते शुद्धेनावलो
कितेन पठितव्यं प्रयत्नतः न स्वयं लिखितं स्तोत्रं नाब्राह्मणलिपि पठेत् न च स्वयं कृतं स्तोत्रं तथा मे १

मचयन्कृते यतः कलौ मन्त्रांस्तन्निरूषिभिर्भीषितैस्तथा कीलकग्रन्थेन अहम्मोघावत्तदेवपार्वत्या योन
समाहितः इदानिमतिमह्यातिनामयोधामसीदति इमंरूपाकीलनमहादेवेनकीलितमिति मम
पानीसौवेशिवप्रापनतु हारावुक्तोवकृतिकेरहस्येनतः कृताञ्जलिर्मेलालवीनचरितैरिमैः एकेन
वामध्यमेनतैवेतेनरूपोरिह चरितःइतनतपम्पठिरूसवामुयात् लोकमेत्रेलवीतेनायरिवात्
गतविकामिति श्रीलकीलकेवावोपठितावकवचपठेत् नयोद्समशानीयस्यात्समधशिवोदितइति
कविकृदुपतेतत्रापिमलोमृपम इतिस्तोत्रपठनविधिः
सावित्रीति सवर्णीयाच्छायायाश्चपमसावर्णिः वक्ष्यादिनादित विस्तराद्गदतोममेति श्रूयादान

सावर्णिः सूर्यतनयोयोमनुः कथ्यतेष्टमः निशामयतदुत्प
त्तिंविस्तराद्गदतोमम १

नस्पशेषत्वविवक्षायांषष्ठी निशामयजानीहिउत्पादेरूपं नस्यनामेमिनोहत्वाविनिमिततिषेधः
सूर्यतनयइतिहत्वसावर्णिरितिनिरासार्थं यद्वा यावत्कारादषुमोमनुर्हकारः नस्वविशेषणं सूर्यत
नयइति सच्चाग्रिमेतमिवेन वृत्तहिष्मात् तेनतद्दीनरेफोलभ्यते तद्वावषट्कारस्वलक्षणयो
च्यते तस्यैवविशेषणान्तरेसावर्णिरिति सवर्णालोहितस्तत्कृष्णवर्णसहितामकृतिः तस्यापत्य
मवतस्यैवतदायोतहावक्षकारः तद्दलक्षणायाश्चग्निमोविन्दुलक्ष्म्याकेवरूपतत्ववनिवशनइति कीमि
तिवीजंलव्धं तदुत्पत्तिमतमेवग्मतिपायदेवतायाउत्पत्तिनिशामयतिसंबधः केचित्तु षष्ठमिति
स्वरूपेणापठितेऽकारान्तरंच तत्राक्षितेनह्मितिलब्धंग्रायपरत्नसहियाठादावीनदयलक्षावी

दु. टी.
मा.
४

त्वमनेकधाः वामेशपदमत्र मेधायेत्यो मायै इत्यादौ योऽइति संसारेमञ्चस्वाहाणाह्नः एवंच ह्रैंयैंईवा
मडायेसारेनिरूपणीतां त्वमलमंत्रः स्तोत्रे किंच त्रियामात्रेमाहिनामणवः वाग्बीजलज्जाबीजेनेकधाः
महामोहेमनेनमोहजनककत्वात्कामबीजं त्वयैवधार्यतेसर्वमित्यनेनश्रीबीजंलकारः त्वमस्येनेत्य
नेनाग्निरूपतोकेलह्रींजंरेफः त्वयैतत्सृज्यतेराज्ञयालयालक्ष्मीबोधकईकारः बिंदुः स्वरूपेणोति त्वमि
तिलव्धानमस्तिपंचमं मायाकामयोस्तद्विः पाठोनेथाकुरुलहृहारं तेन ह्रीं ऐं ह्रीं क्लीं क्लीं ह्रीं त्वोनम
इतिनवार्णोमंत्रः किंच ऐं ह्रीं क्लीं चामुंडायैइतिएवंवत् विच्चेमित्यत्रविचिति भयघ्नकामसमित्यत्र
चेइति तेनचिच्चेइतिलव्धं तेनडामरोक्तनवार्णमंत्रेमाद्धः एवमन्यदप्यूह्यं यद्यपि एतद्यक्तमेमप्येम्य

महामायानुभावेनयथामन्वंतराधिपः सवभूवमहाभागः सावर्णिस्तनयोरवेः २

स्मिन्नुक्तेऽसमसर्वेभ्येसमभविष्यतिमहामुने मनवस्तास्माचस्तेषुदेवादयस्तद्येरुमेवोक्त तथापि
सावर्णिकाख्यानकथनोत्तरंमार्कंडेयपुराणे सावर्णिकमिदंसम्यक्प्रोक्तंमन्वंतरंतचतत्रैवदेवीमा
हात्म्यंसम्मेलनवोच्चितमित्युपसंहारेनतद्विषयकक्रोहकिमप्रस्याप्युत्थयात् उपक्रमेमस्तुनिथवस्तु
पलसाम्मितिगोप्य उपक्रमेमस्त्योकोधइत्यमितिगावोध्यम् १ महामायेति विमहत्त्वमतीतिसाथने
मायातःप्रमाणमहत्त्वंचसर्वेविषयत्वमितिमाताकामायेश्वरशक्तिः तस्याअनुभावः इत्यसभवतितोकाम
न्वंतरंकिंचिदयिवेनसमस्तियुगात्मकः कालः यथेसनेन तथातेमकारनिशामयेमनुस्तयोदर्शितेः १
भागोभगसमन्हः ऐश्वर्यस्यसमग्रस्यवीर्यस्ययशसःश्रियः ज्ञानवैराग्ययोश्चैवषण्णांभागइतीगने स्थिति
सप्तुशतात्तं वभवेति भावितिमत्तवतुपचारः तत्रुक्तस्यावश्यकत्वेयात्तनायसावर्णिस्तनयोरवे

सप्तशती... ४

कारोविषङ्गिनि कारोविषुनरेकारोविषाधिकारोपलक्षितेनेहितीयमन्वेनरे सर्वस्मिन् कथाकालापेक्षयावैव
नस्यैवमनोः सन् नामानिप्रसिद्धोनामानामिनोरभेदाद्धानामराजेतिसामानाधिकरण्यं २ तस्येति सम्यक्
नीतिशास्त्रानुसारेण कोलास्यरयस्यैवराजधान्नीतरेणतथाप्रतिरायेनकोलाविध्वंसिनरत्नपः ४ तस्यते
रिति श्रुतिप्रबलतटरकुन्तैश्छादमनानेमधारयादिति इदंपराजयनिमित्तत्वान्नेरस्यमाथेनेः ५ ततइति

कारोविवंनरेऽवंरेवरंपासमुद्भवः सरथोनामराजाभूत्समस्तेतितिमण्डले १ तस्यपालयतः
सम्यक्प्रजाः पुत्राणिवीरमात् बभूवुः शत्रवोभूपाः कोलाविध्वंसिनस्तदा ४ तस्यैतेभवयुद्धम
तिप्रबलदाङ्गिनः सनैरधिमतेयुद्धेकोलाविध्वंसिभिर्जितः ५ ततः खपुरमायातोनिजदेशाधिपो
भवत् श्रामातःसमहाभागस्तैस्तदाप्रबलारिभिः ६ अमात्यैर्बलिभिर्दुष्टैर्दुष्टैर्दुर्बलस्यदुरात्म
भिः कोशोबलंचापहृतंतत्रापिस्वपुरेततः ७ ततोमृगयाव्याजेनहृतस्वाम्यःसभूपतिः ८
काकीहयमारुह्य जगामगहनंवने ९

ततःभंगानेतरैतैःप्रबलैः शत्रुभिराक्रांतोमहाभागः स्वपुरमायातःनिजदेशाधिपएवाभवत् तस्या
बैभौमरत्मयैःभाव्यतज्जन्मभवज्जन्मान्तरीणमहाराजबुद्धिस्वीकृत्यमहाभागस्तस्य ६ अमात्यैरिति
ततः तस्यसावेविभक्तिकलमिः तत्रस्वपुरेपिकोशार्थसंचयः बलेसैन्यंचापहृतंसामस्ताहृतंतदुएव
राजविषयद्वैधवतं दुरात्मवं राजतोभाक्रान्तत्वद्दुर्बलत्वंतीणाबलत्वंविगुरुताभिभवात् ७ ततइति
हृतस्वाम्यः हृताधिपत्यः एकाकीअसहायः ८

दु.टी.

ना.

५

सतचेति मेधा इति प्रथितनामवत्सनोवसिष्ठस्य नामान्तरमिदं यमुष्यासावतारायामहात्मस्यानुमानद्य न मानिवर्त्तितैः सार्धं लोकैर्वेदवादिना कश्चित्कालमिच्छयाशाकवसिष्ठेन महात्मना सारोऽसिघेतरेरास्नेहरथा यमहात्मने समाधयेव वैष्णवाय प्रशान्तायावसीदतस्तुतिलब्धीन्तर्गतैः पौष्याल्लस्तूपमास्यात्पुत्राभिषेक मेधसः समाधयोत्तापयामास सरस्याधनमाधवद्युम्नस्व प्रशान्तश्वापदहिंसाविरतमेनातिभिलाच्छिका सुपर्णोभिनिमित्तैः ९ तस्थाविति कंचित्कालमितिकाला गुनोविनिहितीया इतश्चेतसमुत्थितात हिरहेतो मनिवरेतिमामदरिसेवायतत्रापमविशोवतोवा १० सोऽचिन्तयदिति ममेतिनिवहात प्रतिरूपकम

स तत्राश्रममद्राक्षीद्द्विजवर्यस्य मेधसः प्रशान्तश्वापदाकीर्णं मुनिशिष्योपशोभितं ९ तस्थौ कंचित्स कालं च मुनिना तेन सत्कृतः इतश्चेतश्च विचरंस्तस्मिन्मुनिवराश्रमे १० सोऽचिन्तयत्तदा तत्र ममत्वाकृष्टचेतनः मत्पूर्वैः पालितं पूर्वं मया हीनं पुरं हि तत् ११ मद्भृत्यैस्तैरसद्वृत्तैर्धर्मतः पाल्यते न वा न जाने स प्रधानो मे शूरहस्ती सदामदः १२ मम वैरिवशं यातः कान्भोगानुपलप्स्यते १३ ये ममानुगता नित्यं प्रसादधनभोजनैः अनुवृत्तिं ध्रुवं तेऽद्य कुर्वन्त्यन्यमहीभृतां १४

अयं न सम्यगो ममत्वेन ममेदमित्यभिमानः तेनाकृष्टा आभिमुख्येनाकृष्टा चेतना बुद्धिर्यस्य सः मत्पूर्वैः पूर्वमेविमेषुः हिपाटपरशातसरस्थाकेनान्वयः ११ मद्भृत्यैरिति तत्पालने हेतुरसद्वृत्तैरिति प्रधानो मे हास्यानैः सहितः सप्रधानः प्रहस्तीनिकर्मधारयः किं मत्र्या इति न जाने इत्यन्वयः १२ ममेति वैरिणां वशं यातः कान्भोगानुपलप्स्यते न जाने इत्यस्यानुषंगः १३ अनुवृत्तिमिति सेवकाः सेवकत्वेनैतैः प्रसादेनमादि प्रसादस्य धनं मासिका हि वेतनं भोजनं भोजनप्रीति हिनेदीनमानमपृप्रणा

[illegible]

५

असम्यगिति आयचतुर्थांशाधिको व्ययोऽसम्यग्व्ययः सततमिति सततं संकोशोऽप्यसञ्चयनं अनुदिनमपि १५
तत्रेति अभ्याशे समाहितः विप्रो निर्भाव ऋषिर्मेधा नमे पृथक् तथा आश्रमविशेषणं वा अभ्याशो निकटे वैश्यः
भो इत्यामन्त्रणे हेतुरिति प्रयोजनमागमने ... विषयमेवाचिन्तनेन घ्राणाश्च मे ... नामेव संभवमालोच्य तद्-
गमनहेतुः किं अत्र आश्रमे १६ सशोक इति इष्टवियोगानुचिन्तनं शोकः दुःखनिवेदनचिन्तावसादौ
मनस्य सशोक इव दुःपदनवातीवतान् दुर्मना इव लक्ष्यसे इत्याकर्ण्येति सुहार्थः प्रणयोदि-

असम्यग्व्ययशीलैस्तैः कुर्वद्भिः सततं व्ययं संचितः सोऽतिदुःखेन क्षयं कोशो गमिष्यति एतच्चान्य-
च्च सततं चिन्तयामास पार्थिवः १५ तत्र विप्राश्रमाभ्याशे वैश्यमेकं ददर्श सः स पृष्टस्तेन कस्त्वं भो
हेतुश्चागमनेऽत्र कः १६ सशोक इव कस्मात्त्वं दुर्मना इव लक्ष्यसे इत्याकर्ण्य वचस्तस्य भूपतेः प्रण-
योदितं प्रत्युवाच स तं वैश्यः प्रश्रयावनतो नृपं १७ वैश्य उवाच समाधिर्नाम वैश्योऽहमुत्पन्नो धनि-
नां कुले पुत्रदारैर्निरस्तश्च धनलोभादसाधुभिः १८ विहीनश्च धनैर्दारैः पुत्रैरादाय मे धनं
वनमभ्यागतो दुःखी निरस्तश्चाप्तबन्धुभिः १९

तं प्रश्रयो विनयः १७ मार्कण्डेयेन सुरथं प्रति मेधसा कथितायां ... किं वैश्य उवाचेति तदाह
समार्कण्डेयगाह वैश्य उवाच समाधिरिति असाधुभिः पुत्रदारैर्धनलोभान्निरस्तः अधिक्षिप्तः ...
यावत् ... १८ विहीनश्चेति दारैः पुत्रैर्मे धनमादाय धनैर्विहीनश्चेति ... दीनात् ...
कृतो ... धनहीनत्वात् ... आप्तबन्धुभिर्निरस्तः कोऽहं वनमभ्यागत इत्यन्वयः १९ ॥ ॥

दु. टी. ना. ६ सोऽहमिति प्रवृत्तिं वार्तां २० नामेव विमृशामि किं न्विति किंस्विदित्यर्थं विकल्पे तेषां पुत्रदारस्वजनानां गेहे दारा
पुत्रादौ कथं ते किं विधास्ते सद्वृत्ता अथवा दुर्वृत्ताः सुताः २१ राजोवाच यैरिति धनैरिति भर्तुर्नृपतेर्निरा
स्नेहेन किमिति प्रश्नः २२ वैश्य उवाच एवमिति यैरिति यैः पुत्रदारस्वजनैः पतिहार्दं स्वजनहार्दं च हार्दं
स्नेहं तेष्वपि तथापि तेष्वेव मे मनः हार्दं बध्नात्यन्वयः २४ किमेतदिति तेषां दोषं जानन्नपि यत विगुणेष्वपि

सोऽहं न वेद्मि पुत्राणां कुशलाकुशलात्मिकां। प्रवृत्तिं स्वजनानां च दाराणां चात्र संस्थितः २० किं नु
तेषां गृहे क्षेममक्षेमं किं नु सांप्रतं कथं ते किं नु सद्वृत्ता दुर्वृत्ताः किं नु मे सुताः २१ राजोवाच यैर्निरस्तो
भवाँल्लुब्धैः पुत्रदारादिभिर्धनैः तेषु किं भवतः स्नेहमनुबध्नाति मानसम् २२ वैश्य उवाच एव
मेतद्यथा प्राह भवानस्मद्गतं वचः किं करोमि न बध्नाति मम निष्ठुरतां मनः २३ यैः संत्यज्य पितृस्ने
हं धनलुब्धैर्निराकृतः पतिस्वजनहार्दं च हार्दि तेष्वेव मे मनः २४ किमेतन्नाभिजानामि जानन्नपि
महामते यत्प्रेमप्रवणं चित्तं विगुणेष्वपि बंधुषु २५ तेषां कृते मे निःश्वासो दौर्मनस्यं च जायते क
रोमि किं यन्न मनस्तेष्वप्रीतिषु निष्ठुरं २६ मार्कंडेय उवाच ततस्तौ सहितौ विप्र तं मुनिं समुपस्थितौ
समाधिर्नाम वैश्योऽसौ स च पार्थिवसत्तमः २७

बंधुषु प्रेमप्रवणं चित्तं करोमि तत् किमिति कस्माद्धेतोरेतन्न जानामीत्यन्वयः २५ तेषामिति तन्निमित्तं यत्के
निःश्वासादिकं जायते अप्रीतिषु प्रीतिरहितेषु अपि यन्मम मनो निष्ठुरं न तत् किं करोमीत्यन्वयः २६ मार्कंडेय
उवाच ततइति सहितौ मिलितौ तेन संगतौ समुपस्थितौ समुपसन्नौ २७

कृत्वेति यथान्यायं यथाशास्त्रं यथार्हं यथायोग्यं संविदं संभाषां उपविष्टौ अनर्भविनप्रणर्थनेनोपवेशिता।
विमर्थः तेनेतिकर्तृविनीया काचित्स्वपरविषयः २८ राजोवाच भगवन्निति वदस्वेति यत्नात्मनैषद
यत्नेन वदेत्यर्थः एकं रहस्यं तदाह मेनसः संकल्पविकल्पात्मकस्यान्तःकरणस्य चित्तेनिश्चयात्मके स्वरूपे
आयततानिरोधाविनाऽदुःखोपायदितमव्ययः संकल्पविकल्पात्मकमेवमेत्तः करणं तन्निश्चयात्मकं मनोनाम

कृत्वा तु तौ यथान्यायं यथार्हं तेन संविदम् उपविष्टौ कथाः काश्चिच्चक्रतुर्वैश्यपार्थिवौ २८ राजोवा
च भगवंस्त्वामहं प्रष्टुमिच्छाम्येकं वदस्व तत् दुःखाय यन्मे मनसः स्वचित्तायत्ततां विना २९ ममत्वं ग
तराज्यस्य राज्याङ्गेष्वखिलेष्वपि जानतोऽपि यथाज्ञस्य किमेतन्मुनिसत्तम ३० अयं च निकृतः पुत्रैर्दारै
र्भृत्यैस्तथोज्झितः स्वजनेन च संत्यक्तस्तेषु हार्दी तथाप्यति ३१ एवमेष तथाहं च द्वावप्यत्यन्तदुः
खितौ दृष्टदोषेऽपि विषये ममत्वाकृष्टमानसौ ३२

नत्रितोयेपिकारहनिभावः २९ दुःखहेतुमाह ममत्वमिति राज्यस्येति ममत्वमस्य सर्पस्य पोषणविषयवदयाय
ष्ठी राज्यस्येत्यर्थः तेषु मदीयत्वेनानतोपि मम यथातत्त्वं स्वरूपं ज्ञानवतोराज्यादि द्रष्टुं किंचिन्नन्यनमि
त्यर्थः साम्यमासक्तत्वोपरात दृष्ट्वोगोबलानिच राज्याङ्गानि मद्भूतयः पौराणांप्रेरणा योपिच एवं तत्त्वमस्था
नम् ३० नाहमेवतथान्योपमयीत्याह अयं चेति निकृतः तिरस्कृतः उज्झितस्त्यक्तः नामएषवैश्यश्वेति ज्ञातः
तस्त्रैनिसमत्वयो ३१ एवमिति विषये राज्यादौ ममत्वेनाकृष्टं विषयाधीनत्वं मानसं अन्तःकरणं य

दु॰ टी॰
मा॰
७

नकेनेतिज्ञानिनोविषयेदोषवत्त्वज्ञानवतोऽपि ममात्वमेवेति एवंचापि उभयनिष्ठमोहस्यायुक्तत्वमाह यत
एवाज्ञानज्ञानीयास्तवताश्वविवेकान्यस्याविवेकवत्त्वेनभवति मनदोषज्ञानरूपविवेकवत्त्वनरति भावयोः
साःयुक्तेतिभावः २३ अथोत्तरमाह ऋषिरुवाच ज्ञानमिति ननुज्ञानमात्रस्य मोहत्वेयथिकरणम् न
वाभिमतेज्ञानविशेषस्याभावः सर्वस्यैवनिर्मोहत्वप्रसंगादित्याह ज्ञानमिति अन्यत्वतयापीमेनन
ह्वेन्द्रियमात्रे विषयोतिविषयानीतिविषयोनाचक्षुः तद्रूपगोचरेविषयेज्ञानंसर्वस्यजंतोरस्ति नचमोहा
भावइत्याह विषयश्चेति एवंचत्वमाणपृथक्पृथक्भिन्नभिन्नप्रकारेणज्ञानविषयत्वेयातीत्यर्थः २४

नकेनैतन्महाभागयन्मोहोज्ञानिनोऽपि ममास्यचभवत्येषाविवेकांधस्यमूढता २३ ऋषिरुवाच
ज्ञानमस्तिसमस्तस्यजंतोर्विषयगोचरे विषयश्चमहाभागयातिचैवंपृथक्पृथक् २४ दिवां
धाः प्राणिनः केचिद्रात्रावंधास्तथापरे केचिद्दिवातथारात्रौप्राणिनस्तुल्यदृष्टयः २५ ज्ञानिनो
मनुजाः सत्यंकिंतुतेनहिकेवलं यतोहिज्ञानिनःसर्वेपशुपक्षिमृगादयः २६ २९ २६

नरेवाह दिवांधाइति केचिदुलूकादयोदिवाज्ञानाभाववंतः केचित्काकादयोरात्रौकेचित्तुबिडालादयोरात्रा
वपिदिवापि तुल्यदृष्टयः अथाग्रेतयापूर्वमर्थं एवंचज्ञानमात्रस्यमोहत्वेयथिकरणेदिनादौउलूका
दीनांमोहोनस्यादितिभावः किंचरात्रौमार्जारादीनांदिवारात्रौचविषयज्ञानवत्त्वान्नकदाचिदपिमोहःस्यात् बि
डालादीनांसर्वदैवमोहप्रसंगइतितेषामपिकिंचिद्विषयेमोहदर्शनात् एवंज्ञानमात्रस्यमोहत्वेयथिक
रणेनापिज्ञानाभावस्यमोहत्वमनापिकरणमितिम्भवति २५ ननुमनुष्याणांएवमेवज्ञानित्वेनाभिमतादितिचेत
त्राह ज्ञानिनइति मनुजाज्ञानिनइतितेमतंसत्यंकिंतुतेकेवलंज्ञानिनएव किंनस्वयमेवविवेकिनोमन्यंते
नहि किंतुज्ञानशालित्वेनज्ञानिनइत्यर्थः एवंज्ञानेनज्ञानित्वाभिमानस्तुल्यइत्यर्थः यतःसर्वेपश्वादयोपिज्ञानवंतस्ता

१८

तमेवार्थं मनुष्याणां पश्वादिभिस्तुल्यत्वप्रतिपादनेन दर्शयति ज्ञानं चेति यन्मादृशां तादृशां मनुष्याणां च यत्ते
षां मृगादीनामित्यर्थः अमदाहारभयमैथुनमिति द्वारूपमपि तु भयोस्तुल्यं साधारणमित्यर्थः २१ अर्थक्रियासा
मर्थ्यमपि तयोस्तुल्यमाह ज्ञानेपीति तत्त्वज्ञानं नैव नास्माकं मतिरिति ज्ञाने सत्यपि पतंगानिति निरन्नाः स्वशा
वापेक्षयावहिस्तेषां त्रुटिमुखमिति पीतिरिति २८ तेषु मादृशस्य ज्ञानयोः सामानाधिकरण्यमप्यपास्य मन्वादीनाह मा
नुषाइति आत्मजानाह लोभाद्वा ची मानवाः लोभात्प्रत्युपकाराय लोभात्सुतान्प्रति साभिलाषाः एनेन तान्मनुनिस्म
येन पश्यदुपकारायनभवति इदं किं न पश्यसीत्यर्थः एवं सर्वं व्यवहारं पश्यतोपि अपेक्षोपेक्षुनः सुतान्प्रति

ज्ञानं च तन्मनुष्याणां यत्तेषां मृगपक्षिणां मनुष्याणां च यत्तेषां तुल्यमन्यत्तथोभयोः २७ ज्ञानेपि स
ति पश्यैतान्पतंगाञ्छावचंचुषु कणमोक्षादृतान्मोहात्पीड्यमानानपि क्षुधा २८ मानुषा मनुजव्या
घ्र साभिलाषाः सुतान्प्रति लोभात्प्रत्युपकाराय नन्वेतान्किं न पश्यसि २९ तथापि ममतावर्त्तमो
हगर्त्ते निपातिताः महामायाप्रभावेण संसारस्थितिकारिणा ३० तन्नात्र विस्मयः कार्यो योगनिद्रा ज
गत्पतेः महामाया हरेश्चैतत्तया संमोह्यते जगत् ३१॥

साभिलाषाः इति मोहज्ञानयोः सामानाधिकरण्ये
नेष्टपीतिभावः २९ नन्वेवंविधव्यवहारदर्शिनोपि संसारादविरतिः कुतो नेत्यत आह तथापीति एवंविधलोक
व्यवहारस्तत्ताकारी यद्यप्यस्ति तथापीत्यर्थः महामायाप्रभावेण कर्मममतामर्त्तमित्तिबुद्धिरेव भ्रामकत्वा
दावर्त्तः आवर्त्तः संसारेश्च तः आवर्त्तकोपि तत्ताद्दशो मोहगर्त्ते निपातितास्ता मानवाः संसारस्थितिमेव कुर्वन्ति
ततनोधिकं मन्तव्यमित्यर्थः आवर्त्तोम्भसां भ्रमः ३० ननु मायायाम्प्रभावे ह्यस्ति येनाह नात्रेति योगनिद्रात
मः यथा तच्छक्तिः एतत्तया संमोहितं इत्यन्वयः जगत्पतिर्विष्णुस्तस्य मोहकोपि विष्णुर्भावः सूचितः ३१ ३१

दु.टी.
ना.
८

भवाद्रूपाणां संसारिणां कार्याणां प्रश्नपक्षकथायाणां योगिनामपि सा मोहिकेत्याह ज्ञानिनामपीति आकृष्येत्यस्य वि
वेकाद्विमाद्विमोहाय प्रयच्छति मोहं दिशतीत्यर्थः ५६ तस्यां तत्त्वमनस्याह तयेति तया मूलप्रकृतिरूपयेत्यर्थः प
वेचस्कमं व्यस्ति ईश्वररूपेण सभा गासे मर्थः विश्वसमस्तेनन्वेकं का कि ईशमेवस्यादत आह सैषेति मोहकारणम
पि सा उपासनादिभिः स्वार्पितानि यकर्मादिभिः प्रसन्ना मोक्षाय वरदा भवति ५७ नन्वेकस्यैव बन्धमोक्षौ मोक्षो
भयहेतुता उपपन्नेत्यत आह सा विद्येति सर्वेश्वरेश्वरी ईश्वरत्वसंपादिका अतो न काचिदसंभावनेत्याशिम

ज्ञानिनामपि चेतांसि देवी भगवती हि सा बलादाकृष्य मोहाय महामाया प्रयच्छति ५६ तया विसृज्यते विश्वं
जगदेतच्चराचरं सैषा प्रसन्ना वरदा नृणां भवति मुक्तये ५७ सा विद्या परमा मुक्तेर्हेतुभूता सनातनी संसा
रबन्धहेतुश्च सैव सर्वेश्वरेश्वरी ५८ राजोवाच भगवन्का हि सा देवी महामायेति यां भवान् ब्रवीति कथ
मुत्पन्ना सा कर्मास्याश्च किं द्विज ५९ यत्स्वभावा च सा देवी यत्स्वरूपा यदुद्भवा तत्सर्वं श्रोतुमिच्छामि त्वत्तो ब्रह्म

र्थः किंच विद्याः विद्याभयरूपत्वादपि नैतदसंगतमित्याह परमेति परमपुरुषार्थसाधनीभूता विद्या ब्रह्मज्ञानरू
पा सैव सनातनी अनादिरनन्ता च संसारबन्धहेतुरविद्या च सैवेत्यर्थः एवं च विनष्टप्रकाशमभयात्मकतादु
भयहेतुतोपपन्नेति भावः तथा च कौर्मे प्रथमे ध्यायेसमुद्रमन्थनस्थाने इयं सा परमा शक्तिर्मन्मयी ब्रह्मरूपिणी
मायाममप्रियानन्ता यये दं मोहितं जगत् अनयैव जगत्सर्वं सदेवासुरमानुषं मोहयामि द्विजश्रेष्ठा ग्रसामि वि
सृजामि च विद्यया वीतरागात्मानन्तरं ति विपुलामिमां सैषा सर्वं जगत्सूतिः प्रकृतिस्त्रिगुणात्मिकेति ५६ विष्णुप्र
जिज्ञासया पुनः पृच्छति राजोवाच भगवन्निति का किंजातीया केन प्रकारेण अस्याः कर्म च किं ५७ यत्स्वभावेत्या
दि मा स्वभावस्वरूपाभिः कारणत्रयमत्र ब्रह्मविदां वरेत्यनेन ब्रह्मविद्यां सर्वप्रकारेण सम्यग्जानासि तेनयावि वर्षे

८

उत्पद्यते ऋषिरुवाच नित्यैवेति जगन्मूर्तिरित्यनेन स्वाधारीभावो ध्वनितः जगदात्मकस्यापि नित्यत्वमर्थेऽनेनामृति
पञ्चेन्द्रियस्त्रूपमस्त्रमरूच तया सर्वमिदं ततमित्यनेन स्वभावत्वं शक्तिस्वभावासमर्थः ततविलासिनमिथ्या
मिथ्यामथ्युक्ता चिन्मभावासमर्थः नित्यमेनेन सर्वाणामनेरूभावात्कारणस्य सत्वगाभ्याव तथापि कारणामन्ती
रनिदर्शितं तेनोत्पत्तिनकारणम्यानं समुत्पत्तिः गौणीमामसमयादिन स्वपीपतिविवक्षायां बहुधामुक्त रमर्थः
देवानामिति कर्मसम्बन्धे अनेनैव देवमार्थनया आविर्भावस्य धननानन्दमनुमत्रे सुनरमधिकिंचनगतस्यर्थे
सैवेनविराट्रूपत्वमनन्तविराट्सर्वाविनाश्यलं जगदेवोरूपं रूपंभगवान्मरुदादिभिः समनन्तरोकलमादौलोके

ऋषिरुवाच । नित्यैव सा जगन्मूर्तिस्तया सर्वमिदं ततम् । तथापि तत्समुत्पत्तिर्बहुधा श्रूयतां मम ॥ ४७ ॥
देवानां कार्यसिद्ध्यर्थमाविर्भवति सा यदा । उत्पन्नेति तदा लोके सा नित्याप्यभिधीयते ॥ ४८ ॥ ४८

नित्यत्वयेमास्तिनावेरानेरूपकृता एतज्ज्ञानावनाराणां निधानेवीजमध्ययं यस्यांशेनैवसृष्टं तेदेवनिर्य
त्वरूप्यतिभागवतोक्तेः निधानेकार्यावसाने सर्वेषामवलं वीजम्हमकारणात्स्मृत्यसर्वचिरस्थापि
आविर्भवतीमनेनचिरान्तं दर्शवमायया तत्कृतीरमेनदर्शनमर्केनतु तं वृत्ताद्पुराणे स्रीपुमाला नृप
गालादेहोनास्वविज्ञायते किंन निर्दिश्यते नन्सृतेनिमास्वकातन्तं सत्वेनिमानिमत्सलत्वृपा प्रकाशयति
सैवयजन्निर्विलानंचपरा तथाप्यसरमोरूपोधयदाचकृचिद्धचिन तु स्वेत्वानप्रमाहीनाप्रदर्शयकृत्त्व
हृणः यथात्रेचदेआमपुषात कृचमादि कवानालनस्वतयाविभ्रमसदा मादामाद्धायतवानदर्शायतोनजो
हरिः कलात्मकदेहोपिसकदेहस्वदेहचत् लोकानादर्शयामासस्वरूपसदृशाकृतिमिति नेदमहेम

दु॰ टी॰
ना॰
५

गवतामवतारोप्येवमेव विलोकितुपलक्षणं एवं च रामावतारेषोक्तफलं रावणस्य मरणं बुद्धिमतिबंधेनस्य
स्वभावास्यसिद्धिमनुष्याणिरिक्तेनराणाभावस्य तेनचूनत्वात मग्नावतारस्य हनुमच्छिवगणाम्बोम्येगिनाग
निमित्तिमपथयस्वाचारमात्त्रिनाभगवतेः महिपिफलमल यद्यपिरामकृस्वोविराजोपास्यवेङ्कटस्यचलत्व
तस्यावतारो तथापि तयात्प्रमत्तानुनाटनेमृत्यलक्षानुनाटनस्पष्टम् शोवचक्राद्यिवारणातिक्रियाभिः
गोविंदायनेकभगवन्नामयाराणंवमेतावन्मात्रेण कृसम्वभगवान्स्वयमितिसक्तिः नमुरामादीनामभग
वत्त्वतायनेनरामेणागिरिधारणादेवलोकसनातानकलादिःकरणात अन्नानादिःकरणाफलम्
क्रमेवमलविस्तरेण ४८ अथदेवप्रार्थनयातत्कार्यमितिहार्थमवतारितिजिज्ञासानिवर्तयितुमाह कार

योगनिद्रांयदाविसृज्यगामेकार्णवीकृते आसीद्यच्छेषमभजत्कल्पान्तेभगवान्प्रभुः ४९

णस्यैवचरात्ताएष्टत्वेनादीमोरिक्यायालमोगणप्रधानाया अवतारेवकामितिसमाह योगनिद्रामिति
कल्पान्तेप्रलयदिनान्तेयोगनिद्रांनामसौचतुर्भुजामहाकालीशक्तिंभगवान् उर्मित्प्रलयेचवभूतानामागति
गति वेत्तिविद्याविद्यांचसगणोभगवानितिमुक्तत्वात् तेनमूनानाप्रलकालतामासीयपालनव्यवहार
तिरोधानमतरात्तस्वभवंसमास्वपालनव्यवहारतिरोधायिकांनामसौशक्तिमभजत पढेनेवतयाग्रासा
नमावनुवानिमर्थः मभूरिमनेनस्वेच्छयातद्गीकारः ततनयावलादस्यावरणामितिध्वनितं अनयरयोग
निद्रमक तेनदत्तरजननिद्रावन्मोहपारवश्यपाहीनभवति लीलयासर्वावलोचनपिधानमाकरो
नइत्केहविवशो सालीसर्वहरस्यमायाविलो पारीरजासेयानारायणमुविष्यनाकमलसोचनेमि तेन ॥
अतः सहस्रपत्तानानावस्कन्दर्शन ४९

१स्य वचर्ये तरिक्षाद्विसर्गलोपः विबोधनार्थाय पालनस्य वदाम्यमूमध्येनेत्रप्रवद्गतो सर्वांगस्थित ५
तदेति सलोद्भूताविमनेनानयोरतिनामसमर्नसचिवते इतरस्यष्टं योगनिद्रेव सदीसितावाभ हन्तृस्यकानिष्टिकाभ्यां भ
गवत्कालयोमिलेति ध्यसूतोनिमिनवतीनिकालिकापुराण भगवतीच भगाख्यसाध्यस्तस्यावद्वदज्ञानसेवयत
विष्वकरवरदानं नाक्रियतेइतितयोभंगायमावरोटलद्गुमथितत्र ५ ब्रह्माहृमनस्याह सनाभीति प्रजानां पतिरिति
पतेनिव्रह्मणोविशेषणो प्रसप्तं मक्तपालनव्यवहार ५ तुष्टावेति सएकाग्रमः नस्यनिष्ठहृदयस्थस्तथाहृदयः
स्थितः सन्नरस्यथे हृदयस्थितस्ता त्रमाः लोकेनेत्रयोरेवमयोनिद्रामिध्याकिंमतानेत्रेत्ताकि ५ योगनिद्रा
योमलशमभेदमनाविशेषयति विश्वेश्वरीमिति तत्समेवविविद्याह जगद्धात्रीमिमादि धात्रीजननीम्

तदा द्वावसुरौ घोरौ विख्यातौ मधुकैटभौ विष्णुकर्णमलोद्भूतौ हन्तुं ब्रह्माणमुद्यतौ ५ सनाभिकमले
विष्णोः स्थितो ब्रह्मा प्रजापतिः दृष्ट्वा तावसुरौ चोग्रौ प्रसुप्तं च जनार्दनं ५ तुष्टाव योगनिद्रां तामे
काग्रहृदयस्थितः विबोधनार्थाय हरेर्हरिनेत्रकृतालयां ५ विश्वेश्वरीं जगद्धात्रीं स्थितिसंहारकारिणीं
निद्रां भगवतीं विष्णोरतुलां तेजसः प्रभुः ५३

तेनजगदुत्पत्तिस्थितिलयकर्तृत्वं ब्रह्मलिंगं दर्शितं अनन्तामि
संतानिविसलनिद्राविशेषणानि तेजसः प्रभुरिति ब्रह्मविशेषणे तन्नमनेनात्र कर्मस्याधनितः विष्णु
मोहकतयाइतस्मोहकत्वमनाम्न्येन मिथ्यात्वं निर्मित अप्रयातोर्थः वस्तुतो विस्मारितिविपुलाः शिरदृनिव
त्वस्यः विष्णुर्योगनिद्रामिमर्थे ब्रह्मापि सर्वेश्वरः सर्वज्ञातिमान् लोकानुग्रहायस्वयमोहितइवदृश्यते व
नितृतयेत्र भगवतीस्तौतीति हृदयं मार्कण्डेयादिवेद्यामप्रकमेदर्शितमेदर्शितमेवेति नः कश्चिद्विरोधः

५३

दु॰ टी॰ मा॰ १० कथं तु शक्नुवेमाह त्वमिति स्वाहा देवहविर्दानमंत्रोऽग्निपत्नीव स्वाहेत्यनेन तद्दानमंत्रदलत्वात्तद्रूपा चेत्यर्थः स्व
धापि मातृदानमंत्रः पितृपत्नीव वषट्क्रियते येन स वषट्कारो यतः यज्ञे देवाह्वानमंत्रश्च स्वराः षोडशाचस्तथा
देवास्त्रे अक्षरे उपचयापचयरहिता नित्यहीनेऽनित्येजन्मनाशहीने साक्षात्सत्तामात्ररूपत्वं त्रिधा मात्रात्मिकाऽ
कारोकारमकाररूपा अर्धमात्रात्मकतनरूपा अविशेषतः कण्ठाद्यनभिव्यंग्येन तथा अनुच्चार्यमनत्यन्तालिंगितानात्
त्वेनेतोऽयं त्रिधा मनो विशेषतस्त्वं तेन प्रणवरूपता चोक्ता मात्रात्रयमकारोकारमकारात्मकम् तदूर्ध्वम् अर्ध
मात्रा तत्र मात्रात्रयं जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्यभिमानि विश्वतैजसप्राज्ञाभिधेयं अर्धमात्रा तु वेदान्तवाक्यैकगम्य
तत्त्वमस्यादितुरीयाभिधेया तत्तु क्रमम् अकारान्मकारमात्रा हितीयाः अक्रमसंहिका मात्रान्तनीयाविच्छुक्ति

ब्रह्मोवाच त्वं स्वाहा त्वं स्वधा त्वं हि वषट्कारः स्वरात्मिका सुधा त्वमक्षरे नित्ये त्रिधा मात्रात्मिका स्थिता
अर्धमात्रास्थिता नित्या यानुच्चार्या विशेषतः त्वमेव संध्या सावित्री त्वं देवि जननी परा त्वयैतद्धार्य
ते विश्वं त्वयैतत्सृज्यते जगत् ५६ त्वयैतत्पाल्यते देवि त्वमत्स्यन्ते च सर्वदा विसृष्टौ सृष्टिरूपा त्वं स्थि
तिरूपा च पालने ५७ तथा संहृतिरूपान्ते जगतोऽस्य जगन्मये महाविद्या महामाया महामेधा महा

रर्धमात्रापरं पदमिति ५५ त्वमेवेति सा त्वमेवेति सर्वोऽन्वयः त्वं सावित्री त्वं विनश्वरितियावत् तदधिष्ठात्री
तदेवाधावेत्यर्थः देवि त्वं परा उत्पादजननी सर्वेषां जनकत्वात् सर्ववाग्जननी परा च सा वाग्भवबीजरूपा च
सर्वं जगत्त्वयैव धार्यते सर्वधारणशक्तिमती पृथिवी त्वमेवेत्यर्थः एवम् सदा निसर्वे जनवत्तरामपरोक्षानि
श्रोत्रं अग्निरूपणासाक्षात्करोषि सहाप्तलेप्स्यन्त्यलिंगदर्शितम् ५८ सृष्ट्यादिक्रियाकरणापि त्वमेवेत्या
ह विसृष्टाविति समस्तप्राणिनत्वात्तलालनाणिकानि ५९ तथेति जगन्मये जगात्मकेऽस्य जगतो ब्रह्माणीमध्यः
महाविद्या महाविद्या महामाया च विद्याविद्यात्मिका सात्विकरूपा शिवभावप्रदात्री रूपानाद्या वंभास १०

हेतुर्मला विद्या महामेधा भगवतः सर्वज्ञत्वशक्तिः महास्मृतिः विद्येः सृष्टानुकलातीतकलागतसकलव
स्तुस्मृतिरूपा देवरूपा च ५८ महामोहेति संसारमूलकारणरागरूपमोहस्वरूपा महामोहजनककाम
राजबीजरूपा च महादेवी सकलदेवशक्तिरूपा महासुरी स्विरणादिशक्तिरूपा सत्त्वरजस्तमोरूपगुणत्र
यैर्विभाजयति यास्मा सर्वस्य जगतस्य प्रकृतिर्मूलप्रधानतत्त्वात्ममेव एतेन परमात्मादीनां मूल
कारणत्वनिरासः ५९ कालरात्रिरिति कालरात्रिः सर्वजन्तुमरणोपलक्षिताकल्पान्तरात्रिः महारात्रिः
ब्रह्मलयोपलक्षिता महाप्रलयरात्रिः मोहरात्रिः ममतादर्शनमोहगतेर्यातिनी महाप्रलयाद्भुतसन्तिक
ष्टी ३ नैव दंष्ट्राकरालकालाग्निरुद्रकल्पान्तिमरूपा मोहरात्रिर्मोहनतेनजगत्स्वलेनजगत्करोतीति सा

महामोहा च भवती महादेवी महासुरी प्रकृतिस्त्वं च सर्वस्य गुणत्रयविभाविनी ५९ कालरा
त्रिर्महारात्रिर्मोहरात्रिश्च दारुणा त्वं श्रीस्त्वमीश्वरी त्वं ह्रीस्त्वं बुद्धिर्बोधलक्षणा ६० लज्जा पुष्टिस्त
था तुष्टिस्त्वं शान्तिः क्षान्तिरेव च खड्गिनी शूलिनी घोरा गदिनी चक्रिणी तथा ६१ ६२ ॥

दारुणत्वं चास्याश्चतुर्दशानाविकानिवर्त्तनेन मोहरात्रित्वमिति स्पष्टं च श्रीस्त्वमित्यस्य लक्ष्मीहारनिशादिवस्ता
नाधिनीति हरिवंशोक्तेः श्रीः संपत्तलक्ष्मीबीजं च ईश्वरी ऐश्वर्यशक्तिः कामराजबीजं च ह्रीं भुवनेशी
बीजं अज्ञचित्पुरामसोहारः बोधो निर्णयात्मकज्ञानलक्षणास्वरूपयस्याः सा दृष्टा बुद्धिरन्तःकरणम
वेमर्थः ६० लज्जेति लज्जातः करणवृत्तिविशेषः पुष्टिरुपचयः तुष्टिर्यत्किञ्चिदागतेष्वलम्बुद्धिः शा
न्तिर्विषयेभ्य इन्द्रियोपरमः क्षान्तिः समा शक्तौ परापराधसहिष्णुता एवकारस्त्वमित्यनन्तरयोग्यः बोधः

दु॰ टी॰ ना॰ ११

शंखिनीति बाणाः भुशुंडी च परिघश्चायुधानि यस्याः सा यनेनाप्याः कालात्पाशभृतास्वेच्छितं शवे [illegible]
योगनिद्रारूपेण कामरूपा महाकाली नमो नमः मधुकैटभनाशार्थं यान्तां [illegible]
पादान्तरमभ्यभाविष्णुना [illegible] मायाविष्णुना [illegible]
भागकालीनास्वतिह्यामहाश्रियः [illegible]
नत्तुधिरस्यो एषा सावेस्वीमायामहाकालीत्युरमया [illegible]
केटभनाशाय [illegible]
[illegible]
[illegible] महाकालीनवपां [illegible]

शंखिनी चापिनी बाणभुसुंडीपरिघायुधा सौम्या सौम्यतराशेषसौम्येभ्यस्त्वतिसुंदरी ॥ परापराणां पर
मा त्वमेव परमेश्वरी यच्च किंचित्क्वचिद्वस्तु सदसद्वाखिलात्मिके ॥ तस्य सर्वस्य या शक्तिः सा त्वं किं स्तूयसे त
दा यया त्वया जगत्स्रष्टा जगत्पात्यत्ति यो जगत् सोपि निद्रावशं नीतः कस्त्वां स्तोतुमिहेश्वरः ६४ ६५

[illegible] यामलोक्तेः [illegible]
[illegible] सौम्याश्च [illegible] सौम्यतरा [illegible] सौम्यतरा [illegible] सौम्येभ्यः स
[illegible] त्वमतिसुंदरी [illegible] ॥ परेति [illegible]
[illegible] परमेश्वरी [illegible] ॥ तस्य सर्वस्य या शक्ति
[illegible]
[illegible]
[illegible] ११

विस्मृतिरिति अर्हंतमाश्रावीरप्रहाणांकाविना:केवलमाधिकत्वाकरीयाणांमितिभाव: २५ सानमिति सानंतरोकस्य
भावा रम्यमेवविधेरहारेरसाधारणा: से:प्रभावेमाहात्म्यः सलना एतोमोरुयेमनुयः मोहस्यभगवंतेमभिरहा
नन्दपः २६ प्रबोधमिति प्रबोधंजागरणंपालनोद्यमन्दपरहलं बोधप्रवृत्तिः प्रवृत्तिस्वभावात्तवेतिभावः प्रमाणं
स्वहृतेनविधयव्रतापीनिमायेननहलनेमसूत्रिः विलुयेहपिपासनप्रधानलुवापिसताफलनस्यारहद्
ननेविनासंभवीमालनानुराणेनेवकदाविहेलनमाघितस्यनान्दपपलन्नमएवचभगवन्तेनेष्मयुकेटभ
वधेमाणाकवककर्तृकघ्नयने आचार्यमाणाकार्यमाणाकरीधाप्रेरेवनन्मस्यथाचरणेनभगवतस्तहृदयविषयः
कम्पवत्तिसपाटकनेनप्रेरकनयानहदलनदेयाग्रयुयोनिवोधम् २७ अषिरुवाच एवंलनेति मामसीया

विलः पारीरयहणामहमीपानएवच कारिनालेयतोनकांकः सोनेशक्तिमानभवेत २५ सावमि
मेघप्रभावेः सेरहारेर्विसलना माहप्रेनोदुरापधावरुरोमयुकेटभौ २६ प्रभोधचजगत्स्वामीनीय
नामच्युतोलघुः बोधश्चक्रियतामस्यहतमेनोमहासुरौ २७ ऋषिरुवाच एवंस्तुतानदाहेवीतामा
सीनत्रवेधसी विलोः प्रबोधनार्थायनिहंतुंमधुकेटभौ नेत्रास्यनासिकाबाहुहृदयेभ्यस्तथोरसः
निर्गम्यदर्शनेतस्थौव्रह्मणोव्यक्तजन्मनः २९ उत्तस्थोवजगन्नाथस्तयामुक्तोजनार्दनः एकार्णवे
हिशायनाप्ततः सदहशेचतो ३० मधुकेटभोदुरात्मानावतिवीर्यपराक्रमौ क्रोधरक्तेक्षणावत्तुंव्रह्मा

वरुकतेनतपःप्रधानानिहंतुंचेमर्थः ३१ नेत्रास्येति विस्रोविमादिवृरोवहः प्राणेभ्यनेपिनैककवनकुंद्रसनात
गुरुकारीस्थराहनमपाहभावोयस्यतेस्यरुसणाः दर्शनेचत्वर्विधयेतस्याविमनयः ३२ उत्तस्थोवेति यासक
स्पान्तरमर्थः यदिपायनाकुपशयनात्ततोहशेः प्यानावपिनददपणेनेइन्द्रिकमेव्यतिहारेप्यात्मनेपदं ३३
नोविशोधरति मधिति आयपातेनवाररवकाटसनानकृटः पाकेहाचिदपिकारत्वनमरूपमितकेस्मेवी

दु·टी·
मा·
१२

सम्स्थायेति कालायनोषितिद्वितीया वर्षसहस्राणीति बाहुप्रहरणं यस्य ७२ तावपीति वरदृप्तो
यौ व्रियतामस्मत्तो ७३ भगवानुवाच भवेतामिति अत्र यद्देति देति पुराणीयप्रदेतु शानदेवयोर्भवेता
मित्यन्वयः वृतमिति वृथानेन पुंसकभावत्वः ममेतिकर्तृः शेषत्वविवक्षया षष्ठी ७४ ऋषिरुवाच
वञ्चिताभ्यामिति तदा तस्मिन्समये इति एवं वञ्चिताभ्यामिव चिताभ्यां भगवतीकृतमोहवशात्सर्वं जगत्
आपोमयं विलोक्य ताभ्यां भगवानादिष्ट इत्यर्थः आपोमयं इत्यत्र प्रशास्त्रसमानार्थो दासमर्कृतिकादि
सूत्रेनादाशब्दात्मयट् आपोमयमित्यसर्वमापोमते शरीरेणामिति च ७५ किमादिति लक्षणात् आवा
मिति न यत्रोर्वीयत्र वा न सलिलेन प्लुता न तत्रावां जहीत्यर्थः ७६ ऋषिरुवाच तथेति पूर्ववर्तमानवस्था

समस्तायतनतत्राम्भस्युपुपेभगवान्हरिः पंचवर्षसहस्राणि बाहुप्रहरणो विभुः ७२ तावप्यतिब
लोन्मत्तौ महामायाविमोहितौ उक्तवन्तौ वरोस्मत्तो व्रियतामिति केशवं ७३ भगवानुवाच भवे
तामद्य मे तुष्टौ मम वध्यावुभावपि किमन्येन वरेणात्र एतावद्धि वृतं मम ७४ ऋषिरुवाच वंचिता
भ्यामिति तदा सर्वमापोमयं जगत् विलोक्य ताभ्यां गदितो भगवान्कमलेक्षणः ७५ आवां जहि न
यत्रोर्वी सलिलेन प्लुता तथा ऋषिरुवाच तथेत्युक्त्वा भगवता शंखचक्रगदाभृता कृत्वा चक्रेण

भिन्नावेण ऋषिरुवाचेत्यस्यार्थः अत्र भयतु पसंहाराभिप्रायेणानेन समस्तानीत्युक्तं व दाश्वयोजकसंप्राप्तेमे
अस्मिन्नाख्यायिका इत्यर्थमिव तथा क्षमावनीत इत्येकं सर्वं इत्यादेविच्छाम्सः ततत्तत्र ग्रंथोयमेव
नतु लक्ष्मीपादयन्त्राथोः शिरसी जघने तु अस्याः पृष्ठनाभेर्धोभागे कृत्वा चक्रेणाछित्रवान् एतेन भवदेहस्य
अप्सुमाधिकलेश्वापाणु भौतिकत्वाज्जघनेमारणापि सलिलेप्लुतत्वाभावविशिष्टाख्याः आर्षितत्पवस्था
सिद्धिरितिपराक्षे कालिकापुराणे ततोपरिसहस्राक्षयास्पापिशालानिधाय तत्र तद्विमावामोरुजघने
तयोः शिरसी आरोप्य विच्छेद ततोभारेणाशिलायामप्योमनायातयोर्मेधसाहर्षिणां समवादिति ११

उक्तमपश्येहरति एवमेवेति समस्तमत्रामाद्रुर्भूता अस्या देव्या इति ओंकारोऽक्षरोऽस्याः नामस्याम्स्वभवाया
महालक्ष्मीत्वमस्याः समर्थः अनन्तवत शाह्वमंगनिः भयः ममावृभयदुर्गमितिलनामस्यालक्ष्याम्बाभेदामृवांकमभा
वोपितस्यापवनिधनविन् ननुकम् लक्ष्मीतत्र योगनिद्राहेरूमायायास्त्वोदुरमया महाकालाल्लवविदि
नामास्त्वीमनाननी मधुकैटभनाणार्थमाहिमोचतया नदा मह्यानवरलाभेनदेवदेवनविमना एवामा
केसवीमायामहाकालीदुरमया स्नमावशीकृतात्रयोव्हशेलानन्नपूरावरमिति स्नमा विश्वेश्वर्योस्त्किम
केदहशनहरूमाणानदा स्नतयेयोगनिद्राधामम्मदेव्याप्तरेद्र अस्या देव्याः समुमतिसृदितलोऽमिमयि हि
नायस्वेभूतानापार्थनेचलमवादिभिरिति विश्वेश्वर्यादिस्मकमेवरात्रिमूर्त्तमितिठावत्रिगने कालराति

एवमेषासमस्तमवाहस्याणां स्तनास्वयं प्रभावमस्यादेव्यास्तभूयः शृणुवदामिते ७८ इति श्रीमा
र्कण्डेयपुराणे सावर्णिके मन्वन्तरे देवीमहात्म्ये मधुकैटभवधः १ ऋषिरुवाच देवासुरमभूद्युद्धं
पूर्णमब्दशतं पुरा महिषेसुराणामधिपे देवानाञ्च पुरन्दरे १ तत्रासुरैर्महावीर्यैर्देवसैन्यं पराजितं
जित्वा च सकलान्देवानिन्द्रोऽभून्महिषासुरः २

महारात्रिरितिनतवरात्रिपदाभ्यमानइतिवोध्यं विश्वेश्व
रीपरेसोपरूमान विश्वेश्वरी स्नकमिमपि ७८ इति सप्तशतीव्याख्याने प्रथमोऽध्यायः १ अथः ऋषिरु
वाचेत्यनेनत्रोतिहासमाह ऋषिरुवाच देवासुरमिति असुराणामधिपे सतिपुरन्दरे देवानामधिपे पूर
देवासुरमिति देवाश्चासुराश्च महानारोयत्नाद्दशाप्रवृत्तसूपानमासीदिमथः देवासुरमिमत्रापीदिवाद
व इत्यादेरनपरमस्यामनवरुपिवप्रणोपाय अमरपनस्सनोमहिषाः मवनपमादेवीनिधनमस्यामपुंभ
वमितिवरप्राप्तिवान् ज्ञातिस्तवायुपवंशीममानिनिहत पुरा हितीयपरशोरभवानमहेकासामसा
हतः दुर्गोपपाणापुनानाहतिव्याभिसहानयामितिनिकालिकापूराणोस्मद १ तत्रेति इन्द्रः सुरनाट २

टी॰
मा॰
१३

ततइति पद्मयोनिर्वेदा प्रजापतिमिति तस्य विशेषणम् ब्रह्मणः प्रजासृष्टत्वेन सिद्धसंबंधत्वात् दैत्यदेवानां तत्रागमने ततः पालनमहारव्या शिववित्सोर्व्याधिकारात्तथ प्राणात् तयोः सन्निधेगमनम् ३ यथावृत्त मिति देवानामभिभवस्य विस्तरः प्रपंचो यत्रेति चेष्टितविशेषणम् ४ सूर्येन्द्विति समस्यमितस्य एतत् दैर्घ्यमिति लोपः स्वस्यमितिद्विसकारपाठस्तु प्रमादो लिपिदिने सर्वोधः ५ स्वर्गादिति निराकृताः निष्का सिताः ६ एतदइति वइतिद्वयोर्बहुवचनम् गौरवात् वधस्य शरणागतत्रात्राणानामन्याभावात् ७ इत्थमि ति भ्रुवो भ्रुकुटी कौटिल्यं तेन कुटिले आनने ययोस्तौ भ्रूशब्दस्य घटादित्वात् ह्रस्वः भ्रुकुटि भ्रमस्यामाहि ८

ततः पराजिता देवाः पद्मयोनिं प्रजापतिं पुरस्कृत्य गतास्तत्र यत्रेशगरुडध्वजौ ३ यथावृत्तं तयोस्तद्वन्म हिषासुरचेष्टितं त्रिदशाः कथयामासुर्देवाभिभवविस्तरं ४ सूर्येन्द्राग्न्यनिलेन्दूनां यमस्य वरुणस्य च अन्येषां चाधिकारान्सः स्वयमेवाधितिष्ठति स्वर्गान्निराकृताः सर्वे तेन देवगणा भुवि विचरन्ति यथा मर्त्या महिषेण दुरात्मना ६ एतद्वः कथितं सर्वममरारिविचेष्टितं शरणं वः प्रपन्नाः स्मो वधस्तस्य विचिन्त्यतां ७ इत्थं निशम्य देवानां वचांसि मधुसूदनः चकार कोपं शम्भुश्च भ्रुकुटीकुटिलाननौ ततो ऽतिकोपपूर्णस्य चक्रिणो वदनात्ततः निश्चक्राम महत्तेजो ब्रह्मणः शंकरस्य च अन्येषां चैव देवानां शक्रादीनां शरीरतः निर्गतं सुमहत्तेजस्तच्चैक्यं समगच्छत ८

कोपादिति हरीश ब्रह्मणः कोपपरिजन्यापि केन शिवस्य तमोगुणप्रधानत्वेन कोपे प्रसिद्धमात्रत्वाभिप्रायेण तत्त्विकः प्रसन्नात्तस्मात् कत्वेन सतापि को वलयास्त्रिगुणात्मकत्वेन तत्र वक्तव्ये शक्तिवक्तृत्व इत्यस्य सर्वदेवशरीरेभ्यश्चाविर्भूतामहाप्रभा त्रिगु णा सा महालक्ष्मीः साक्षान्महिषमर्दिनीति तस्याधिरजः सत्त्वयाराधिका देवाः तारजः सत्त्वमयत्वात् ८ ततइति द्वितीयततइति प्रसिद्धादित्यर्थकं वदनात् इत्यस्य विशेषणम् ९ अन्येषां चेति ऊर्ध्वनामामिति शेषः यत्तेजो निर्गतं तत्तेजः सर्वदेवानां तेजश्च एकीभावं कृतं समगच्छत तत्संजातमित्यर्थः १० १० १०

अतीवेति नवेसम्पकालेहानिर्द्दृष्टो इतिगाथोक्तः ११ अतएवमिति नवपुष्पाद्येनतस्मिन्देशकालादिनाप्येकामा
येनेनशिक्षासोहृदयेणमोदयनमाच्छिद्रहशा सोनाहनिनाहनिष्पनीमित्राणमहानिति नहाप्रेमरूपधाराणाम्
निकालिकाप्रगाणसह यास्मिन्कुसुचनेदृश्यामयमवतारः नकुत्रकुप्रमातद्धृयः नवमाहृताद्भ्यामा
विसजेनेटैवैरितिचनत्रोक्तम् ततेनः एकस्मृतनारीय्यमतु निकादृशा ५ तेजोविभागेनागविभागमा
हयदितिशोभोः ष्वेतागतयानतनसानानमपवेष्टितमिमर्थः विलानीलवर्णानयावाहवाहद्दशानीलाः ६
साम्येनेति सामसेवयनेमर्थः क्वाचस्तवादिदृष्टसमैर्थीपियणा अतएवम्पेनतलनी पैत्रेणामयोरत्नं मेचोइति

अतीवतेनमः कृटंजलेनमिवपर्वतम् दहयुलेखरालवज्राराखामहितनरम् ११ अतनुलंतव
ततेजःसर्वदेवगुरीभिजनम् एकस्मिनदभ्रतारीग्रामसलोकत्रयविषा १२ यदपत्कुभवतेजस
नाज्ञायतननाह यामोनचाभवन्केपागाहवोविसृतेनसा १३ साम्येनलनयोपुंसमथैवहे
णवाभवनवारुणानचनेयोचूमिनेवसेजसाभुवः १४ अत्मागासेजमापादोनदृत्वोकतेजसा वस
नोचवर्णागस्यःकौबेरमववनाभिका १५ तस्मालदेनाः संभूताः प्राज्ञायनेननतेजसा अमेघांचविदेवाना

मिवेयदेजेगाङुच्चवारसोनेमन्वयःभवः एषद्याः नितेवःकदिपस्माद्भागः १४ अत्मागाइति अतएवयादेव
कौ नद्वतंवेकामिकरहस्ये ष्वेतानन्नानीलभनाखेनतलनमेरला वक्तमध्यारक्तपादानीसवेनरस्तम
शचितनतत्रः चित्रमालावरविभ्रवणा चित्रानलेपनाकोनिवृष्णसौभाग्यशालिनीति एवंच दृष्टेणापिचित्र
णातेतचिते सम्पूर्चित्रवानूचित्रमारस्यादियारणंचसनामिमस्पतेजसेनिषेोधः एवमन्यत्रापि १५ तस्मादिति
मानापमेनदहादिनेजसा नेनप्रत्मणास्तेजसापादर्मिम्नेनेनविरोधः पावकोऽग्निः १६ १६ १६

भ्रुवौ चेति सन्ध्ययोस्तेजः भ्रुवावभवतामित्यन्वयः करणस्यैकत्वविवक्षा श्रोत्रं नपुंसकयोः कर्णौ श्रवणौ श्र
वणापूर्वोऽहंतिहेप्रसाद्य अन्येषां च देवानां सम्बन्धितेजसां शिवा चंडी सम्भवः एकीभावः कार्यं चाहमर्थः एव
प्रसिद्धो १७ ततइति तेजोराशिसमुद्भवामिति प्राप्ये तत्वे पिरामककारात्समासः मुदं हर्षम् १८ शूलादिति वि
शमान शूलेनैव भगवती आविर्भूतेनेति तात्पर्यम् एवमग्रेऽपि यत्नमपि बोध्यम् शूलमिति विनिष्कृष्य
कृष्णोऽर्थः समुत्पाद्य जनयित्वेत्यर्थः यदेऽपि स्वरूपं एवमग्रेऽपि स्वचक्रतश्चेति चाहुर्हदा १९ शंखं चेति व

भ्रुवौ च संध्ययोस्तेजः श्रवणावनिलस्य च अन्येषां चैव देवानां सम्भवस्तेजसां शिवा ७ ततः समस्तदे
वानां तेजोराशिसमुद्भवाम् तां विलोक्य मुदं प्रापुरमरा महिषार्दिताः १८ शूलं शूलाद्विनिष्कृष्य ददौ त
स्यै पिनाकधृक् चक्रं च दत्तवान्कृष्णः समुत्पाद्य स्वचक्रतः १९ शंखं च वरुणः शक्तिं ददौ तस्यै हुताशनः
मारुतो दत्तवांश्चापं बाणपूर्णे तथेषुधी २० वज्रमिन्द्रः समुत्पाद्य कुलिशादमराधिपः ददौ तस्यै
सहस्राक्षो घण्टामैरावताद्गजात् २१ कालदण्डाद्यमो दण्डं पाशं चाम्बुपतिर्ददौ प्रजापतिश्चाक्षमालां
ददौ ब्रह्मा कमण्डलुम् २२ समस्तरोमकूपेषु निजरश्मीन्दिवाकरः कालश्च दत्तवान्खड्गं तस्याश्चर्म च नि

हुताशनस्य अग्नेः पावकेः बाणपूर्णे बाणयोर्लाभ इत्यर्थः शंखं चेति चकारो वरुणात्पाशोस्त्वब्धियेत्स
धेश्च २० वज्रमिति इन्द्रः शक्रस्य वज्रादानं कुलिशेन रूपादानेऽपि तदोषः २१ कालेति दण्डाद्यतिप्रोक्तः प्रजा
पतिर्ब्रह्मा अक्षमालाकमण्डलुं च ददौ इत्यन्वयः वेदात्स्वमालाकमण्डलु इति चामनपुराणात् २२ समस्ते
तिकालो मिमेषा यमिमाभिनमोदकमानस्य इति संवधनेन विवक्षया षष्ठी २३

क्षीरोदश्चेति अंगुलीयकरत्नदानानंतरं क्षीरोदः कृतो विश्वकर्मणा यस्मिन्नमलकवचदानांतरं चूडामणिमादि
कवचदानानंतरं विश्वकर्मणा कृतवान्मिममेतस्मिन् अर्धचन्द्रप्रदानानंतरं हारकरोत्तलाटभूषणं विशेषं अम्लान
मारभ्य पंकजदानानंतरं जलधिः कृतो नवपंकजनहस्ते रत्नाभिस्त्योदानेऽहिमवान्कृतो अददिति हस्तानेऽसुरस्य
लक्ष्मीरूपे छोटदत्वा मरसे पद्मम् २८ ददाविति अनेनाष्टादशभुजामहालक्ष्मीभुजा चैवेति सूचितं नहुकवे
कृतिकरहस्ये अष्टादशभुजा पूज्या सा सहस्रभुजा सती अष्टादशभुजया पांचालविशेषो नोकेः सामान्यतया
मेरपि दैवैरायुधैरिमनेकैर्विभावः आयुधाम्यवस्थानेदत्तितापं करक्रमात् अक्षमाला च कमलं वाणो

क्षीरोदश्चामलं हारमजरे च तथाम्बरे चूडामणिं तथा दिव्यं कुंडले कटकानि च २४ अर्द्धचंद्रं तथाशु
भ्रं केयूरान्सर्वबाहुषु नूपुरौ विमलौ तद्वद्ग्रैवेयकमनुत्तमं २५ अंगुलीयकरत्नानि समस्तास्वंगुली
षु च विश्वकर्मा ददौ तस्यै परशुं चातिनिर्मलं २६ अस्त्राण्यनेकरूपाणि तथाभेद्यं च दंशनं अम्लानपं
कजां मालां शिरस्युरसि चापरां २७ अददज्जलधिस्तस्यै पंकजं चातिशोभनं हिमवान्वाहनं
सिंहं रत्नानि विविधानि च २८ ददावशून्यं सुरया पानपात्रं धनाधिपः शेषश्च सर्वनागेशो महा

सिः कुलिशं गदा चक्रं त्रिशूलं परशुः शंखो घंटा च पाशकः शक्तिर्दंडश्चर्म चापं पानपात्रं कमंडलुः अलंकृ
तभुजामेभिरायुधैः कमलासनां सर्वदेवमयीमीशां महालक्ष्मीमिमां नृप पूजयेत्सर्वलोकानां स देवा
नां प्रभुर्भवेदिति एवं स्वरूपायुधैरस्याश्चालीनवैष्णवीतैव च त्रिगुणात्मं च सर्वमत्तलभक्तपाकेरयमात्रुभी
वस्तुत्वमानन्दइति च सूचितं यद्यप्यत्र ब्रह्मादीनामिंद्रादीनां च पाणीयात्रि षु तेनतेजो देवीविग्रहरूपेण

भिव्यक्तमासीत् आयुधानि च दैवैः स्वस्वमूलाद्भ्यो विनिर्गमय्य दत्तानीमे वोक्तम् तथापि देवी पालनो पा
एव तत्तद्देवपालनाधिकदेवपालनशक्तिस्तेन ये दृष्ट्या निवृत्तिः तालए वमहिषवधेन सर्वलोकरक्षणायव
तरैकीभूतदेवीमय्यमामाः एवं तदायुधानि सपाकरूपाण्यपीविरोधो अट्टहासमावइभिरिमादितत्रैव च
रितगतवचनसमूहात् लक्ष्मीतन्त्रे पि शक्रप्रभृतिलक्ष्मीवचनानि महालक्ष्मीरहस्यरूपत्वं तस्याः भवेतरे
हितायसर्वदेवानां तेजोनामहिषमर्दिनीति मदीयाः शक्तिलेशाये नतदेवशरीरिणः एतेनमयानि संभ्
तेश्वरपरमपोभतम् आयुधानि च देवानां यानि यानि सुरेश्वर मत्करूपसदाकाराणायुधानि समा भवनि

नमो हाराट्टहासेनस्वप्नेयः पृथिवीमिमां अमेरयसुरैर्दैवीभूषणैरायुधैस्तथा ३१ संमानिताननादोच्चैः
साट्टहासंमहुर्मुहुः तस्यानादेन घोरेण कृत्स्नमापूरितं नभः ३२ अमायतातिमहता प्रतिशब्दो महा
नभूत् चुक्षुभुः सकला लोकाः समुद्राश्च चकम्पिरे ३३ चचाल वसुधा चेलुः सकलाश्च महीधराः जये
ति देवाश्च मुदा तामूचुः सिंहवाहिनीं ३४ तुष्टुवुर्मुनयश्चैनां भक्तिनम्रात्ममूर्तयः दृष्ट्वा समस्तं संक्षुब्धं
त्रैलोक्यममरारयः ३५ सन्नद्धाखिलसैन्यास्ते समुत्तस्थुरुदायुधाः आः किमेतदिति क्रोधादाभाष्य महि

ति वक्षीते नचराचेनसम्मामहिषमर्दिनीनिरामसे ३१ संमानितेति साट्टहासमितिनादक्रियाविशेषणं अ
ट्टहासः शब्दहासः नभः इति भवः लोकोपलक्षणम् अमायतेति मामाने देवादिकोक्रान्तानन्तमासः
तेनासंभवत्वेऽर्थः अस्मिनभीमादिः तत्रैवतरिमहत्व चुक्षुभिरिमसर्पतिपाद्येनेमादिः ३३ चचालेति
महीधरः पर्वतः ३४ तुष्टुवुरिति भक्त्यानम्राप्रकृष्टस्तेजानवाना मात्रशरीरं च तं त्रैलोक्यमस्य चक्षुभिगा
त्रलनानमिति घोषः अमरारयश्चसंमतत्त्वाख्येत्यर्थः ३५ सन्नद्धेति युद्धायसज्जानि पनसंनाहानि अखिल
सैन्यानि येषां आः इति कोपाविष्कारेस्यनेन च महिषासुरस्यतमोयतनमुक्तं स्तनाग्रेषणानानवस्थाचित्ते

अथ यथावतेनि सचिवेन ३६ देवी विशेषयन्ति महाहेन पादेनि पन्नग्रामा यास्रनिः स्वनेनथनबः केंकारः स्वायाहं
कारः ३० दिशइति समन्तात्सर्वतः ३९ शास्त्रेविनि शास्त्रके वल्लमेवश्च पुर्कनस्त ३९ शुम्भइति अग्रे सथान
देवे सहितः चामरश्चाधिपत्वाद्यश्च रथनागहयपदातिरूपबलमसेनापुलोशुम्भेरमर्थः ४ शुम्भस्ननेति
अयुतानामिति नियुतैरिति वनस्तनवर्ज नमिवत्तयावस्र्कवर्न पूर्वमशुपि पर्केटपाख्यानं चैवमहस्त्रमयु
नैतया लक्षचनियुतं चैककोटिः शतकोटिमेवच वृन्दंखर्वोनिखर्वश्च पावयद्योचसागरः अत्रैमध्यपरार्धं च ट
अथया चननंपाहमशेषैस्सर्वेर्वृतः महदर्शनतोदेवीत्यामलोकत्रयंनिशा ३६ पादाक्रान्त्यानतभुवं
किरीटोल्लिखिताम्बरां लोभिताशेषपातालांधनुर्ज्याँनिःस्वनेनतां ३० दिशोभुजसहस्रेणसमन्ताद्याप्य
संस्थितां ततः प्रववृतेयुद्धंतयादेव्यासुरद्विषां ३८ शस्त्रास्त्रैर्वहुधामुक्तैरादीपितदिगन्तरं महिषासुर
सेनानीश्चिक्षुराख्योमहासुरः ३९ युयुधेचामरश्चान्यैश्चतुरङ्गवलान्वितः रथानामयुतैःषड्भिरुदग्राख्यो
महासुरः ४ अयुध्यतायुतानांवसहस्रेणमहाहनुः पञ्चाशद्भिश्चनियुतैरसिलोमामहासुरः अयुता
नांशतैःषड्भिर्वाष्कलोयुयुधेरणे गजवाजिसहस्रौघैरनेकैःपरिवारितः ४० वृतोरथानांकोट्याचयुद्धे
तस्मिन्नयुध्यत विडालाख्योयुतानांचपञ्चाशद्भिरथायुतैः ४१ युयुधेसंयुगेतत्ररथानांपरिवारितः अ
न्येचतत्रायुतशोरथनागहयैर्वृताः ४४ युयुधुःसंयुगेदेव्यासहतत्रमहासुराः कोटिकोटिसहस्रै
श्चरथानांदन्तिनांतथा हयानांचवृतोयुद्धेतत्राभूत्महिषासुरः
पादक्रान्त्ययापादाक्रमणमितिसन्तोडे ४१ अयुतानामिति गजवाजिसमतोविडालसमं ४० वृतइति अथनेषांवपाने
तरं अयुतानांपंचाशद्भिरयुतैः परिवारितो विडालाख्योनामा तत्रसंयुगेयुयुधे रणेतत्रलोकनान्वयः ङ्कुंधराङ्कुंधरे
स्त्रैवविडालनयनस्सधरतिचामनपुराणोपि विडालनयनश्चासौ योगवृन्दानकेवलयोगिकः प्रकृतस्वनामकद्देषा
नामग्रहणात् अतएवविडालस्वामिनेनिव समाणोमेशकूने ४१ युयुधइति स्पष्ट ४४ युयुधुरिति कसम्हवैला

दु. श्री. मा. ५८ हयानां चेति रथदंतिहयानां प्रत्येकं कोटिकोटिसहस्रसंख्याप्रयुतो महिषसेनायाभूदित्यर्थः उत्तरार्धं स्पष्टमेवार्थविधिं
दीर्घिकोमान: ४४ युयुधुरिति केचिन्नैते मारांतिशेषाः अपरे तु स्पष्टमेवार्थाः ४५ देवीमिति अपरे तु नेममपि हास्यमाह
मर्थः मायाभ्यामिमामनेपदेन कोटमत्वात् ४६ लीलयैवेति आयासरहितानना ४७ मुमोचेति उत्तरार्धं स्पष्टमेव
वधिष्यताः कोपिताः ४८ चचारेति उत्तरार्धं स्पष्टमेवार्थियानयावत ४९ नयवेति नावतवत्वमर्थः एकैकानिः श्वा

हयानां च वृतो युद्धे तत्राभून्महिषासुरः तोमरैर्भिंदिपालैश्च शक्तिभिर्मुसलैस्तथा ४४ युयुधुः संयुगे देव्या
खड्गैः परशुपट्टिशैः केचिच्च चिक्षिपुः शक्तीः केचित्पाशांस्तथापरे ४५ देवीं खड्गप्रहारैस्तु ते तां हन्तुं प्रचक्रमुः
सापि देवी ततस्तानि शस्त्राण्यस्त्राणि चण्डिका ४६ लीलयैव प्रचिच्छेद निजशस्त्रास्त्रवर्षिणी अनायस्तानना
ता देवी स्तूयमाना सुरर्षिभिः ४७ मुमोचासुरदेहेषु शस्त्राण्यस्त्राणि चेश्वरी सोपि क्रुद्धो धुतसटो देव्या वा
हनकेसरी ४८ चचारासुरसैन्येषु वनेष्विव हुताशनः निःश्वासान्मुमुचे यांश्च युध्यमाना रणेऽम्बिका ४९
एत एव सद्यः संभूता गणाः शतसहस्रशः युयुधुस्ते परशुभिर्भिन्दिपालासिपट्टिशैः ५० नाशयन्तोऽसुरग
णान्देवीशक्त्युपबृंहिताः अवादयन्त पटहान्गणाः शङ्खांस्तथापरे ५१ मृदङ्गांश्च तथैवान्ये तस्मिन्युद्धमहो
त्सवे ततो देवी त्रिशूलेन गदया शक्तिवृष्टिभिः ५२ खड्गादिभिश्च शतशो निजघान महासुरान् पात
यामास चैवान्यान्घण्टास्वनविमोहितान् ५३ असुरान्भुवि पाशेन बद्ध्वा चान्यानकर्षयत् केचिद्द्विधाकृता
स्तीक्ष्णैः खड्गपातैस्तथापरे ५४ विपोथिता निपातेन गदया भुवि शेरते वेमुश्च केचिद्रुधिरं मुसलेन भृ

५९ शं हताः केचिन्निपतिता भूमौ भिन्नाः शूलेन वक्षसि निरन्तराः शरौघेण कृताः केचिद्रणाजिरे
णाः केचिदिति शेषः ५१ मृदङ्गांश्चेति युद्धमेव महोत्सवो वीराणामाह्लादकत्वात् शक्तीनां वृष्टिभिर्वर्षणैरित्यर्थः
५४ ५५ असुरानिति अकर्षयदिति कृष्यतेर्णिजन्तात् लङ् अपरे तु स्पष्टमेवार्थाः ५६ विपोथिता इति अपरे गदया

केचिदिति शूलेन वक्षसि भिन्नाः भूमौ निपतिताः निपेतुर्विमर्दे उत्तरार्धं सुगमम् ५४ सेनेति सेनामनुपश्चाद्
वन्ति सेनानुगाः प्राणानमुञ्चन् सेनासहायाः तस्मात् प्राञ्चः अपरे छिन्नग्रीवाः प्राणान्मुमुचुरिति शेषः ५५ शिरो
सीति छिन्नानीति शेषः ५६ एकेति आपिरः पाटयन्तः पाटिता इत्यर्थः उत्तरार्धं सुगमम् ५७ कबन्धा इति म
नुष्याणां सहदेहेन सहितं तत्समर्थम् नटवेषाः कबन्धाः सात्कौमर्या क्रियानिरन्तरनिलक्षिताः अपरेऽकबन्धाः

केचिन्निपतिता भूमौ भिन्नाः शूलेन वक्षसि निरन्तरार्पितास्त्रेण कृताः केचिद्रणाजिरे ५४ सेनानुका
रिणः प्राणान्मुमुचुस्त्विट्पराङ्मुखाः केषाञ्चिद्धृदयं छिन्नं छिन्नग्रीवास्तथापरे ५५ शिरोसिपतनक्षेमा
मन्येमग्रेविहारिणः विच्छिन्नचापास्त्वपरे पतनस्थाः महासुराः ५६ एकहस्तच्छिन्नवराः केचिद्धस्ताहिताः
कृताः छिन्नैरपि चामरैः शिरस्सु पतिता भुवि रुधिराः ५७ कबन्धा युयुधुर्भीमा गृहीतपरमायुधाः नन्दन्तः
स्वापरेन तत्पुरुषेण यथा भिन्नाः ५८ कबन्धाश्छिन्नशिरसः रणे कूटानि पातयन् निष्पेतुश्च विभावनाः
द्वीमम सेनमहासुरा ५९ पातितै रथनागाश्वैः सरैश्च वसुधरा अगम्या साभवत्तत्र यथा भूमिर्महारणाः
शोणितोघा महानद्यः सुस्रुवुर्विसृतस्रुतः मध्ये चामरसैन्यस्य वारणाश्वरथवाजिनाम् ६० हतोन्नत
महासैन्यसमराणां नद्याधिका निमेषं यावद्विस्फारा महाचयः ६१ ॥ ॥ ॥

वा युयुधुः ५८ कबन्धा इति उभयत्रापि युयुधुरिति शेषः छिन्नशिरस इति स्वरूपकथनम् छिन्नानि शिरांसि येषां
ते विभागः अपरे उभयतो धाराः स्रुताः भावन इति कोटरसः ५९ पातितैरिति रथनागसहितैरश्वैरित्यर्थः एवमग्रे
ऽपि यद्वा प्राणिनं सेनानां नागानामिति सेनाङ्गग्रहणेन रथिकादीनामेव ग्रहणमिति नाम समासः ६०
शोणितेति अमरसैन्यस्य मध्ये वारणाश्वरथवाजिनां शोणितमयाः सुगाहा यास्ता नद्यः महासुतः

सचेति सर्वनिम्येरितिशेषः तत्रासैसन्ने अमरारीणां शरीरेभ्यः सकाशात् असूनिव विचिन्वतीव भूतेलद्दृ पिनियोशगमस्र कोदसः १० देव्यागणैश्च यथेषां तत्र युद्धं कृतम् ११ इतिश्रीरुद्रयामले तत्त्वसारे श्रीमार्कण्डेयपुराणे सावर्णिके मन्वन्तरे देवीमाहात्म्ये द्वितीयोऽध्यायः २ ऋषिरुवाच १२ नन्वेति उक्तः समरः वाजिनां यन्तारं चैव तद्वाने मन्त्रयः १

सच सिंहो महानादमुत्सृजन्धुतकेसरः शरीरेभ्योऽमरारीणामसूनिव विचिन्वति देव्या गणैश्च तैस्तत्र कृतं युद्धं महासुरैः यथैषां तुष्टुवुर्देवाः पुष्पवृष्टिमुचो दिवि ६९ इति महिषासुरसैन्यवधः २
ऋषिरुवाच निहन्यमानं तत्सैन्यमवलोक्य महासुरः सेनानीश्चिक्षुरः कोपाद्ययौ योद्धुमथाम्बिकां १
स देवीं शरवर्षेण ववर्ष समरेऽसुरः यथा मेरुगिरेः शृङ्गं तोयवर्षेण तोयदः २ तस्य छित्त्वा ततो देवी लीलयैव शरोत्करान् जघान तुरगान्बाणैर्यन्तारं चैव वाजिनां ३ चिच्छेद च धनुः सद्यो ध्वजं चातिसमुच्छ्रितं विव्याध चैव गात्रेषु छिन्नधन्वानमाशुगैः ४ स छिन्नधन्वा विरथो हताश्वो हतसारथिः अभ्यधावत तां देवीं खड्गचर्मधरोऽसुरः ५ सिंहमाहत्य खड्गेन तीक्ष्णधारेण मूर्धनि आजघान भुजे सव्ये देवीमप्यतिवेगवान् ६ तस्याः खड्गो भुजं प्राप्य पफाल नृपनन्दन ततो जग्राह शूलं स कोपादरुणलोचनः ७ चिक्षेप च ततस्तत्तु भद्रकाल्यां महासुरः जाज्वल्यमानं तेजोभी रविबिम्बमिवाम्बरात् ८ दृष्ट्वा तदापतच्छूलं देवी शूलममुञ्चत तच्छूलं शतधा तेन नीतं स च महासुरः ९ हते तस्मिन्महावीर्ये महिषस्य चमूपतौ आजगाम गजारूढश्चामरस्त्रिदशार्दनः १० १० १०

चिच्छेदेति आशुगाबाणाः ४ ५ सिंहमिति ६ तस्या इति पफाल विशीर्णः तस्या भुजमित्यन्वयः ७ चिक्षेपेति ततस्तच्छूलं एव वाहविंबमिवेत्यन्तरान्वयि तेजोभीरवी मध्यस्थलोपश्छान्दसः ८ दृष्ट्वेति तदेवं अन्वेतव्यम्

सोपीति डुंकारीतिरवः ११ १२ ततइति सप्तसप्तसप्तमस्मगमजेनापतरक्षितमात्मनेवंपदम् १३ पुष्पमानाविति
नागान् गजान् पुष्पपातैः नीतमयष्टप्रयुक्ताभावरूपादसः १४ ततइति पुष्पैतन्तरंवेगात् खेदमस्मगमात्पुमस

सोपिशान्तिंमनोचापदेव्यात्ममेविकाकृतं डुंकाराभिहतांसमोपानयामासुनिः सभाम् ११ भयो
शान्तिंनिपतितांदृष्टाक्रोधसमन्वितः विलेपचामराः क्षुले वाणास्तदपिसंछिन्नन् १२ ततः सिं
हः सप्तसप्तगजेनुआनरक्षितः वाहुपृष्ठेनपुष्पपृष्ठेननीतोतिदृष्टवारिणा १३ पुष्पमानोततसोत
स्मात्त्रागात्मदीगतो पुष्पपातैनिमेरव्योमशारेतलिटाकमौ १४ ततोवोगमदवमसमनिपत्यच
त्तकारिणा करमहारेणाशिरश्चामरस्यप्रपातितः उदग्रस्तसोदेव्याशिलावृत्ताविभेदितः दनम
श्चितलेष्ववकरालस्त्रनिपातितः १६ देवीकुद्धाग्रटापातात्माञ्शयामासचोद्दतं वाष्कलंभिंदिपा
लेनवाणास्ताम्रनयाधक १७ उग्रास्यमुग्रवीर्यंचतथैवचमहाहनुं त्रिनेत्राचत्रिशूलेनजघान
परमेश्वरी १८ विडालस्यासिनाकायामातयामासवैशिरः दुर्धरंदुर्मुखंचोभौवाणैर्निन्येयम
क्षयम् १९ एवंसंक्षयमानीतस्वसैन्यमहिषासुरः माहिषेणात्स्वरूपेणात्रासयामासतानगणा
न् २० कांश्चित्तुण्डप्रहारेणखुरक्षेपैस्तथापरान् लाङ्गूलताडितांश्चान्याश्शृङ्गाभ्यांचविदारितान्

तोनिपमावनोयेमर्थः १५ उदग्रेणेति रणोपुद्हेदंतैर्जनदंतनिर्मिताघुधैःमुष्टिभिःतलैःचपेटैश्चमर्थः य
हातदंतैदंतनखैर्विमर्थः १६ देवीति उद्दतनत्रामानेभिदिपोनिदिमघ्यः १७ १८ विडालस्येति यमक्षयं
यमगृहम् १९ एवमिति गणानिःस्यासभवान् २० कांश्चिदिति खुरः कमदगोदिः २१ ॥

दु॰टी॰ ना॰ १८ वेगेनेति वेगोगमनं भ्रमणं मंडलाकारगतिः २२ निपात्येति प्रमथाः गणाः २३ २४ वेगेति वेगयुक्तभ्रम
णेन विक्षुण्णा त्रुटिता अशीर्यत [illegible] सर्वतः सर्वे सर्वविभक्तिकत्वात् प्लावयामास जले
नेति शेषः २५ धुतेति कंपितेन [illegible] खंडंखंडं [illegible] श्वासानिलेन आकाशपतनशीलाः [illegible]

वेगेनकांश्चिदपरान्नादेनभ्रमणेनच निःश्वासपवनेनान्यान्पातयामासभूतले २२ निपात्यप्र
मथानीकमभ्यधावतसोऽसुरः सिंहंहंतुंमहादेव्याःकोपंचक्रेततोंबिका २३ सोपिकोपान्महावी
र्यःखुरक्षुण्णमहीतलः शृंगाभ्यांपर्वतानुच्चांश्चिक्षेपचननादच २४ वेगभ्रमणविक्षुण्णामही
तस्यव्यशीर्यत लांगूलेनाहतश्चाब्धिःप्लावयामाससर्वतः २५ धुतशृंगविभिन्नाश्चखंडंखंडंययु
र्घनाः श्वासानिलास्ताःशतशोनिपेतुर्नभसोचलाः २६ इतिक्रोधसमाध्मातमापतंतंमहासुर
म्तत्याजमाहिषंरूपंसोपिबद्धोमहामृधे २८ ततःसिंहोऽभवत्सद्योयावत्तस्यांबिकाशिरःछिनत्ति
तावत्पुरुषःखड्गपाणिरदृश्यत २९ ततएवाशुपुरुषंदेवीचिच्छेदसायकैः तंखड्गचर्मणासार्धंततः
सोभून्महागजः ३० करेणचमहासिंहंतंचकर्षजगर्जच कर्षतस्तुकरंदेवीखड्गेननिरकृंतत
ततोमहासुरोभूयोमाहिषंवपुरास्थितः तथैवक्षोभयामासत्रैलोक्यंसचराचरम् ३२

अचलाः पर्वताः [illegible] २६ २७ सेति [illegible] २८ ततइति
[illegible] २९ [illegible]
[illegible] ३० करेणेति [illegible]

ततइति मदिरास्वादितमधुमत्तावत्तेननायमावरस्यादितिकृत्वा यावत्मधुपानं पुनःपुनर्मंबोधयितुं प्रमत्तास्तेवा एव
न पानमयम् वमेसिनास्त्ह पानात् अरुणलोचना पुनःपुनर्जहास चेसमन्वयः ३३ ननर्देति बलेशोर्यादिर वीर्य
मदोद्धतः ताभ्यां मदोगर्वः ३४ साचेति मदेनोद्धतमुखरागते शायेनतालोमुखरागोयस्यासा आकुलाक्षरमि
वचनक्रियाविशेषणम् मधुस्वभावोयम् ३५ देव्युवाच गर्जगर्जेति संभ्रमेणाहिंसितिमेदेनच पिबा
मीति पूर्वपापाविमुक्तिस्तुरणानामेशतिमरावेरिनिनदेवाः ३६ ऋषिरुवाच एवमिति समुत्पत्यकृदेन
कृत्वा तेसाम्यारूढाम्यथ पुनेपादेनाक्रम्य हृदं वक्षःकण्ठ शूलेनाताडयत् ३७ ततइति तयापदाक्रान्तः

धु ततः क्रुद्धा जगन्माता चण्डिका पानमुत्तमं पपौ पुनः पुनश्चैव जहासारुणलोचना ३३ ननर्द चासुरः
सोपि बलवीर्यमदोद्धतः विषाणाभ्यां च चिक्षेप चण्डिकां प्रति भूधरान् ३४ सा च तान्प्रहितांस्तेन
चूर्णयन्ती शरोत्करैः उवाच तं मदोद्धूतमुखरागाकुलाक्षरम् ३५ देव्युवाच गर्ज गर्ज क्षणं मूढ मधु
यावत्पिबाम्यहं मया त्वयि हतेत्रैव गर्जिष्यन्त्याशु देवताः ३६ ऋषिरुवाच एवमुक्त्वा समुत्पत्य सा
रूढा तं महासुरं पादेनाक्रम्य कण्ठे च शूलेनैनमताडयत् ३७ ततः सोपि पदाक्रान्तस्तया निजमुखात्त

हृदयतोपि सः ततः स्खलतार्धनोत्तरं ततः सहितपतितुर्यायात्रिजमुखोद्धर्धनिष्क्रान्तः निःसृतार्धकायएव
वदेव्यावीर्येण अनिशमनिशायेनसंवृतः प्रतिबद्धः निष्क्रमितेनापाकृदिमधेः ३८ अर्धेनिष्क्रान्तशिरश्छे
दोद्भवः तदद्रानमेवस्खलपाणिनेनिमत्रशिरश्छेदायोद्धवायस्यसमर्थावाधाः यथेवविशेषस्यान्तरीय
इति तत्र पुराणकल्पपथा यत्र यस्य प्रतिकल्पनतेषुत सर्वनेनसंवृतत्वोदेमानानामाप्नोनाथवे नश्वेवजायुने
शुद्धमिति कालिकापुराणात् दनमध्व हार्दं तेनक्रियापमितिकल्पमेकेवनतविज्ञानीया इमनाकस्यभेदेन

मुखविवरे होरसि रंगणादिमामार्गादिमेवतत्त्वं ब्रह्मैव वर्तमध्यमे देशे मनि कृतसंकल्पच्छिन्नमेव मेघो ग्रामच्छिन्नादद्
मध्ये मतिकल्पमेव च्छिन्नेनासुरस्य शिरः इति वृत्तांत इत्यर्थः ३९ तत इति ततो नाशपलायिते हाहाकृते
येनेति संप्रविशेषणं ४० तुष्टुवुरिति सुराः इंद्राद्याः दिव्यैर्देवतादिभिः सह महर्षिभिः प्रसहन्तस्तुष्टुवुरित्यर्थः ४१
इति श्रीदेवीमहात्म्ये सप्तशतीभागे जननामो नाम अंकेन समस्तानां व्याख्याने तृतीयोऽध्यायः ३ तुष्टुवुः सुराः इत्युक्तं तां
स्तुतिमाह ऋषिरुवाच शक्रादय इति अतिवीर्ये महिषे तस्मिन्महिषाख्ये देव्या निहते दुरात्मन्वयः शि

अर्धनिष्क्रान्त एवासौ युध्यमानो महासुरः तया महासिना देव्या शिरश्छित्वा निपातितः ३९ ततो हा
हाकृतं सर्वं दैत्यसैन्यं ननाश तत् प्रहर्षं च परं जग्मुः सकला देवतागणाः ४० तुष्टुवुस्तां सुरा देवीं सह
दिव्यैर्महर्षिभिः जगुर्गंधर्वपतयो ननृतुश्चाप्सरोगणाः ४१ इति मार्कंडेयपुराणे सावर्णिके मन्वंत
रे देवीमहात्म्ये महिषासुरवधः ३ ऋषिरुवाच शक्रादयः सुरगणा निहतेतिवीर्ये तस्मिन् दुरात्म
नि सुरारिबले च देव्या तां तुष्टुवुः प्रणतिनम्रशिरोधरांसा वाग्भिः प्रहर्षपुलकोद्गमचारुदेहाः १
देव्या यया ततमिदं जगदात्मशक्त्या निःशेषदेवगणशक्तिसमूहमूर्त्या तामंबिकामखिलदेवम
हर्षिपूज्यां भक्त्या नताः स्म विदधातु शुभानि सा नः २ यस्याः प्रभावमतुलं भगवाननंतो ब्रह्मा ह
रश्च न हि वक्तुमलं बलं च सा चंडिकाखिलजगत्परिपालनाय नाशाय चाशुभभयस्य मतिं करो

शिरोधराः ग्रीवाः अंसाः स्कंधाः पुलकाः रोमांचाः १ देव्येति आत्मशक्त्या आत्मनैव सृष्टं च निःशेषदेवगणशक्ती
नां समूहनाय वृद्ध्येन कृतेन समूहरूपं तेनोपायेन मूर्तिर्यस्याः तया समर्थः समस्तशक्तिभावकः तता
मिंद्रेति विसर्गलोपः २ यस्या इति यस्याः अतुलं प्रभावं तेजः बलं च शारीरं वक्तुं अनंतः सहस्रास्योपि ब्र
ह्मा चतुर्मुखोपि हरः सर्वज्ञोपि न अलं न समर्थाः अशुभभयस्य नाशाय इहामुत्र समाहारः ३ ॥ ॥

याश्रीरिति पापात्मनां भवनेष्वलक्ष्मीः कृतधियो निर्मलान्तःकरणानां हृदयेषु बुद्धिः स्वर्गापवर्गसाधनं तामेव सती
हृदयेषु श्रद्धा आस्तिक्यबुद्धिः कुलजनप्रभवस्य सद्वंशजन्मनो हृदयेषु लज्जा अकरणीयप्रवृत्तिजनकोऽन्तःक
रणवृत्तिविशेषः नताः स्मो नियाम्यते ४ एवं चापातस्थलतत्तिवस्तुनस्वमसामेवमाह किमिति असुरादेसो
देवाशिवादयः गणाः प्रमथा तत्प्रभृतिषु अचिन्त्यमवीनं ह्वाटलिरूपाणी यत्तव रूपं अतः किं केन प्रकारे
ण वर्णयाम तव रूपं देवमनायाकारिभूरिवीर्यं अतिप्रमत्तं हुत्वपरं अहेषु यानि चरितानि तानि ताम न्यूनितिप्रम
त्कृतानि अतः किं वर्णयामेत्यन्वयः सर्वेत्रागविमयदमन्तनि ५ मूलप्रकृतिष्ठत्वमेवेत्याह हेतुरिति सम

> याश्रीः स्वयं सुकृतिनां भवनेष्वलक्ष्मीः पापात्मनां कृतधियां हृदयेषु बुद्धिः श्रद्धा सतां कुलजन
> प्रभवस्य लज्जा तां त्वां नताः स्म परिपालय देवि विश्वं ४ किं वर्णयाम तव रूपमचिन्त्यमेतत् किं चाति
> वीर्यमसुरक्षयकारि भूरि किं चाहवेषु चरितानि तवाद्भुतानि सर्वेषु देव्यसुरदेवगणादिकेषु ५
> हेतुः समस्तजगतां त्रिगुणापि दोषैर्न ज्ञायसे हरिहरादिभिरप्यपारा सर्वाश्रयाखिलमिदं जग
> दंशभूतमव्याकृता हि परमा प्रकृतिस्त्वमाद्या ६

मूलप्रकृतिष्ठत्वमेवेमाह हेतुरिति समस्तजगतां
हेतुर्मूलकारणं अत्र हेतुः यत त्रिगुणात्मकत्वाज्जन्ममोपुनः नन्वेवं रागादिसंबंधेन सर्वकारणत्वेन स्या
दित्याह अपीति त्रिगुणापि दोषैरागादिभिर्न ज्ञायसे नाभिनाभवसि यद्वा दोषैर्विशिष्टानेका अपि न ज्ञा
यसे न दृष्टभावादिमध्यः नन्वेवं परिच्छिन्नतया सर्वहेतुत्वेन स्यादित्याह हरिहरादिभिरप्यपारा अपार्त
परिच्छेदाभावादित्यर्थः नाहेतुः यतः सर्वाश्रया सर्वमाश्रयः कार्यं यस्याः सा कार्यकारणभावाश्रयते ६

दु. टी. स्वेच्छत्वेनानाव यत एव एतच्च तस्तत्वांशमनंसर्वे सहेक्षमाणलदेशत्वात् एतद्ध्यपरिछिन्नत्वेनाहतं
ना. साहितिभावः नन्वेवंविकाराणिततन्नाह अव्याकृता परि विकाररहीतत्वात् नामरूपहीनत्वाच्च हि
२० यतः संसारस्याद्यप्रथमाप्रकृतिः सत्वरजस्तमसां साम्यावस्थासि कोटणोपरमा परः आसामीयते जीव
भावेन विच्छिद्यते यया परमा सैव मा कृत न परमा पापा साज्ञीवते ना भवसीयते ६ यस्याः इति हे देवि यस्याः स
मुदीरणेन उच्चारणेन समस्तसुरता सकलसुरसमूहः मखेषु यज्ञेषु तृप्तिं प्रयाति सा त्वं स्वाहासि वैपितृ
तृ तथा पितृगणस्य तृप्तिहेतुस्त्वमेव यत अत एव जनैः पितृकर्मणि त्वं स्वधा च उच्चार्यसे चास्वाहा देवक

यस्याः समस्तसुरता समुदीरणेन तृप्तिं प्रयाति सकलेषु मखेषु देवि स्वाहासि वै पितृगणस्य च
तृप्तिहेतुरुच्चार्यसे त्वमत एव जनैः स्वधा च ७ या मुक्तिहेतुरविचिन्त्यमहाव्रता च अभ्यस्यसे सुनिय
तेन्द्रियतत्त्वसारैः मोक्षार्थिभिर्मुनिभिरस्तसमस्तदोषैर्विद्यासि सा भगवती परमा हि देवि ८
शब्दात्मिका सुविमलर्ग्यजुषां निधानमुद्गीथरम्यपदपाठवतां च साम्नाम् देवी त्रयी भगवती भ
वभावनाय वार्ता च सर्वजगतां परमार्तिहन्त्री ९

मेषि ७ मुक्तिहेतुर्यत्तन्न कापबलात्पितृमेवमाह येति हे देवि या मुक्तिहेतुः अचिंत्यमनुष्ठेयम् अचिंत्या
याम्या विषयमहाव्रत अभ्यस्यसे माला यत्र तत्रचर्या परिग्रहक्रयया गशान्त्यप्रसिद्धसाधनयस्याः इन्द्रिये
चयासा भगवती भगवत् हि षड्गुणैश्वर्या परमात्रुते हि यान्त हि षड्याव रणाभक्ति का प्रकाशतत्वया त्वमेवासि हि
यतः अतस्ममसमस्तरागादिदोषमीतक्रुभिर्मुनिभिर्वर्णीकृतेन्द्रियैः तत्त्वमेव तत्त्वमेतत्सारो येषां तैरभ्य
स्यसे स्मर्थं अवश्यभ्यस्यसे मत्त्वाभावेथिः सा हि ताया अनिमत्वात् ८ शब्देति सुविमलानां अर्थोत्स्तेयत्वे

नरोहृदयरहितानां अवाच्यत्वम्। उद्गीथः साम्नो भक्तिविशेषः तेन रम्यः पदपाठो येषां साम्नां तेषां च निधानमा
स्थाः शब्दरूपता भवस्य संसारस्य भावनाय प्रवृत्तिनिवृत्तिदाय पाटवेवीसाननशीला त्रयी वेदत्रयी सा च
भगवती वृत्तिविशेषणं सर्वजगतामार्त्तिनिपायनपीडाहर्त्री अनेन सर्वविद्यारूपात्वमेव लक्षणम् ९ न
दपि शास्त्ररूपत्वमेवमाह मेधासीति मेधा सरस्वती सैव तु स्वप्रमाणत्वेन दुर्गापि लक्ष्यते दुर्गमसंसारसाग
रस्य नौः तारणहारा एवं रक्षाहेतुत्वालीलमुक्ते प्रसिद्धानां तोय्यानिरेकमाह असंगेति सात्त्विकबोधा
दसिभावती शंभोः कृतप्रतिष्ठा आस्पदं यया अर्धपार्वतीत्वात् उत रावेन शैवी त्वं सर्वात्वंवोक्तम् १० ६

मेधासि देवि विदिताखिलशास्त्रसारा दुर्गासि दुर्गभवसागरनौरसंगा। श्रीकैटभारिहृदयैक
कृताधिवासा गौरी त्वमेव शशिमौलिकृतप्रतिष्ठा १० ईषत्सहासममलं परिपूर्णचन्द्रबिंबानु
कारि कनकोत्तमकांतिकांतम् अत्यद्भुतं प्रहृतमात्तरुषा तथापि वक्त्रं विलोक्य सहसा महि
षासुरेण ११ दृष्ट्वा तु देवि कुपितं भ्रुकुटीकरालमुद्यच्छशांकसदृशच्छवि यन्न सद्यः प्राणान्मुमो
च महिषस्तदतीव चित्रं कैर्जीव्यते हि कुपितांतकदर्शनेन १२

ईषद्धाससहितं ईषद्दरः पद्ममयः पूर्वीपौर्णकरणाविशिष्टं तव वक्त्रं विलोक्यापि आत्तरोषेणापि महिषासुरेण
णा महिषासुरेण सहसा दर्शनसमकालमेव तथा भिन्नहृदयत्वमद्भुतं तन्महदाश्चर्यमिति अर्थः अत्र मोह
कमपि दर्शनं तस्य मोहमनिशं भद्रे येनाहृत्यासापि वधे नेत्व्याणवोमख मिथ्यानि ११ दृष्ट्वेति हे
ना हे देवि कुपितं भ्रुकुटीवक्रत्वेन यत्करालभीषणं उद्यच्छशांकेनेन नातिरक्तता अनेन महिषस्य निर्घो

सप्तशती टी

दु॰टी॰ देवीति देवि प्रसीद स्तुत्वा विज्ञापयन्त्यर्थमेतदत्र प्रसन्नासा देवता देवैः भगवती परात्मानुग्रहाभावाद्वृत्त्यर्थमस्मा
ना॰ दृष्टा कथमेतज्ज्ञातं तत्राह यतो नो भवाय कोपवती सती कुलानि शत्रूणां कुलानि सद्यो विनाशयसि तदस्य
२० निमित्तमाह विज्ञातमित्यादि एवं कोपाद्यत्र लोकफलके नत्र स्वाभाविकं इति सत्वगुणप्रधानत्वमनि
ले १२ तेइति सम्मता सर्वजनानां गौरवेण धर्मवर्गो धर्मार्थकामप्रमोदरूपः धन्याः पुण्यवन्तः
नि: निभृतानि नतरां पालितानि आत्मजाः पुत्रा भृत्या दारा येषां ते १४ धर्माणीति हे देवि भवत्प्रसादात्

देवि प्रसीद परमा भवती भवाय सद्यो विनाशयसि कोपवती कुलानि विज्ञातमेतदधुनैव यदस्तमे
तन्नीतं बलं सुविपुलं महिषासुरस्य १३ ते सम्मता जनपदेषु धनानि तेषां तेषां यशांसि
न च सीदति धर्मवर्गः धन्यास्त एव निभृतात्मजभृत्यदारा येषां सदाभ्युदयदा भवती प्रसन्ना १४
धर्म्याणि देवि सकलानि सदैव कर्माण्यत्यादृतः प्रतिदिनं सुकृती करोति स्वर्गं प्रयाति च ततो
भवतीप्रसादाल्लोकत्रयेऽपि फलदा ननु देवि तेन १५

यां सुकृती प्राप्नोति स पुण्यवान् सततमेव सत्कृतं लभ्यते भवत्प्रसादादेव अत्यादृतः निमित्तमिति
कादाचित्कभावान् प्रतिदिनं स्वदेवपृथिव्यादिकार्ये न सकलानि धर्म्याणि कर्माणि करोति अ
नन्तरमेव कर्मफलहेतुत्वेन कर्मफलोपभोगार्थं भवत्प्रसादादेव स्वर्गं प्रयाति ततः क्रमेण चायमोक्षं च
अतिश्रयेण तेन लोकत्रयेऽपि फलदा इति ज्ञायमे इति शुभः १५ दुर्गे इति दुर्गे दुर्गमसंकटे इति
यावत् नत्राभिके इति च दारिद्र्यादिभयं च भयमनेकं च समपानां श्रोदेशि चत्वारि च चिन्ता

दुर्गे जगद्दितं सर्वं दुर्गे सर्वस्य कारणे अहं च दुर्गे रमे वंद्यं विश्वगं गाद्दितं सर्वं विश्वः सर्वस्य कारणं अहं
विश्व इति निश्चयात् दिव्यो सर्वाणि विद्रुतानि चित्रह्माण्डे यो इति १६ सर्वोपकारिणम पपात्स्वनि पुष्टिरिति
दैत्यैरिमथ्य दुर्गे नितिन्निहत दुर्गे निमथ्यः एतेषां मानामेमभ्युपगमेन नरकायेति तादृश्याच्चतुर्थो तथा
पिशाचस्त्वमसा वधस्वर्गगते नरनिर्देन हर्षमननमिति नानामादर्हि सा चिह्नसीमथ्यः १७ दृष्टैवेति दर्पणो
नरमेव नाश्यमानयेगोविभस्मकरणयोग्यत्र यस्याः सुपानयमिन नेषामन्तं न सलोकसामयेइति नेत्र

दुर्गे स्मृता हरसि भीतिमशेषजन्तोः स्वस्थैः स्मृता मतिमतीव शुभां ददासि दारिद्र्यदुःखभय
हारिणि का त्वदन्या सर्वोपकारकरणाय सदार्द्रचित्ता १७ एभिर्हतैर्जगदुपैति सुखं तथैते कुर्व
न्तु नाम नरकाय चिराय पापं संग्राममृत्युमधिगम्य दिवं प्रयान्तु मत्वेति नूनमहितान्विनिहंसि
देवि १८ दृष्ट्वैव किं न भवती प्रकरोति भस्म सर्वासुरानरिषु यत्प्रहिणोषि शस्त्रं लोकान्प्रयान्तु रि
पवोपि हि शस्त्रपूता इत्थं मतिर्भवति तेष्वपि तेतिसाध्वी १९ खड्गप्रभानिकरविस्फुरणैस्तथोग्रैः
शूलाग्रकान्तिनिवहेन दृशोसुराणां यन्नागता विलयमंशुमदिन्दुखण्डयोग्याननं तव

श्रुतकपकारि केवलमिति किं वक्तव्यमनेकशतिभावः २० खड्गेति निकरः समूहः विस्फुरणं स्तंभ
स्वराणि निवहः समूहः यन्निलयं नागता तत्कौन भुप्रभाद्युतिर्द्दुखण्डलघोगितयुक्तमाननं तव
विलोकयतां च तत्पाममाश्चर्यादिति शेषः २१ दुर्वृत्तेति दुर्वृत्तानां वृत्तपापं तत्समन्नमनन्यपीलक्षा
भाविकोशः तथा मेरतन्तुस्समनपमाविचिंत्यं कीदृशमिति चिन्ताविषयः दृष्टैव किं न मादिनोक

रूपमाकृतिः च परं स्वनाम्नात्मकमात्मनात् देवा येनेदृशाः पराक्रमा येषां ते येषां हि मानाहन्तृ वीर्यं एवं चेदृशा
वैरेनं चेत वांपा तु ताहननमपि न दीयापा एशातये इति नेषु दयैव त्वया कृतेति भावः २० केनेति प
निहारि मनोहर विरोधालंकारः केनोपमेति वर्तीयाख्यानात् चित्ते कृपा विषुष्टपिंडयकाम्ब
नात् निष्ठुरतानस्यैव अत्र कृपाणाभाविकी निष्ठुरतामारोपितेति विरोधपरिहार इति बोध्यम् २१

दुर्वृत्तवृत्तशमनं तव देवि शीलं रूपं तथैतदविचिंत्यमतुल्यमन्यैः वीर्यं च हन्तृ हृतदेवपराक्रमा
णां वैरिष्वपि प्रकटितैव दयात्वयेत्थम् २० केनोपमा भवतु तेस्य पराक्रमस्य रूपं च शत्रुभय
कार्यतिहारि कुत्र चित्ते कृपा समरनिष्ठुरता च दृष्टा त्वय्येव देवि वरदे भुवनत्रयेपि २१ त्रैलो
क्यमेतदखिलं रिपुनाशनेन त्रातं त्वया समरमूर्धनि तेपि हत्वा नीता दिवं रिपुगणा भयमप्य
पास्तमस्माकमुन्मदसुरारिभवं नमस्ते २२ शूलेन पाहि नो देवि पाहि खड्गेन चाम्बि
के घंटास्वनेन नः पाहि चापज्यानिःस्वनेन च २३ प्राच्यां रक्ष प्रतीच्यां च चण्डिके रक्ष दक्षिणे भ्रा
मणेनात्मशूलस्य उत्तरस्यां तथेश्वरि २४ सौम्यानि यानि रूपाणि त्रैलोक्ये विचरन्ति ते यानि चा

त्रैलोक्यमिति त्वयैतं तमेकान्वयः तत्तो रिपुमरणाद्रुक्षेनमपरं वाक्यं भयमिमुतो भवमिमेनमपरं आने
न क्रित्वस्यमेतत् हित्वा नमस्ते इममनेननम कारादिति रिकमस्कापरकरणेनास्यावसाम छमिति
यतित २२ २३ प्राच्यामिति दक्षिणेऽस्मा दिग्भागे इति शेषः भ्रामणेन स्वखड्गस्य भ्रामरगाथे २४॥
सौम्यानीति रक्षितानि आचाराणि अमत्ये घोराणि मलसाराणि पापराणि तथा भवेऽस्थिवीचेत
यैः २५

स्वेहेति मेनः सेसर्गः २८ ऋषिरुवाच एवमिति सुरेति निकृषिमाथेनमहर्षिपस्मापि गंदत्ते देवो यानं दिवैः
उत्सहे गयाश्मीरागात्दयः अनलेपनं श्रीवदनादि २९ भक्तानि दिवैर्मनोहैः पुष्पैस्तिनिपाठः देव्युवाच
ध्रियतामिति देवाऊचुः भगवमेति ३० यदिति यनद्रमथः एवान्वयिगृथं इतरार्थमनतरान्वयि शंदयाश्च
ह्रएवमनर्थे यद्येवसनुपिवरोदेवरविनवेद्धानदावसमाना मनिमथः अस्माकमस्यभुनिमथः ३१ से
स्नेनेति हिमेव्यारमाथे उत्तरार्थमनतरान्वयि ३१ नस्पेति वितर्हिविभवेरिति सहयोगेऽन्त्रीयाभवनेवस्या

स्वहृष्टल्लागद्दादीनि यानि चाप्यानि वैदिके कल्पलक्षसंगीतानि ते स्मात्तु त्वत्समर्पितः २८ ऋषिरुवा
च एवं स्तुता सुरैर्दिव्यैः तस्मै तेनोद्भवैः अचिंत्या जगतां धात्री तथा योगानुलेपनैः २९ भक्त्या सम
स्तैस्त्रिदशैर्दिव्यैर्धूपैस्तु धूपिता प्राह प्रसादसुमुखी समस्तान्प्रणतान्सुरान् ३० देव्युवाच ध्रिय
तां त्रिदशाः सर्वे यदस्मत्तोभिवांछितं देवा ऊचुः भगवत्या कृतं सर्वं न किंचिदवशिष्यते ३१ यद
यं निहतः शत्रुरस्माकं महिषासुरः यदि चापि वरो देयस्त्वयास्माकं महेश्वरि ३२ संस्मृता संस्मृ
ता त्वं नो हिंसेथाः परमापदः यश्च मर्त्यः स्तवैरेभिस्त्वां स्तोष्यत्यमलानने ३३ तस्य वित्तर्द्धिविभवै
र्धनदारादिसंपदां वृद्धयेऽस्मत्प्रसन्ना त्वं भवेथाः सर्वदांबिके ३४ ऋषिरुवाच इति प्रसादिता

हिंसं वित्तेत्यानं तस्य अर्द्धिरुपचयः विभावेश्वर्यादयः धनदारादीनां संपदश्च वृद्धये अस्मत्प्रसन्नाभावाः आदिना
पुत्रादिवृद्धये ३३ ऋषिरुवाच इतीति तथात्मनः आत्मनस्तथार्थे तथेत्युक्त्वा तथा
त्विमक्ता भद्रकालयानिवर्यंतीति भद्रकालीत्युक्तेहिता ३ इत्यणावसुवेमन्वयः ३५ ॥ ॥

दु॰टी॰
ना
२२

३६ ॥ उत्पन्नेति गौरीदेहः देहकारणो यस्मात्सर्वः समुद्भवः प्रादुर्भावः यथायेनप्रकारेण तद्वदेन रुद्रेणो
देवलोकरणाव नत्तु तेनापमसा कोऽयं सूचात् उपकारिणीति उपकारस्वभावायतद्रूसद्यः नक्रामणेमा
खलु तन्ननुपकारमयानन निपातोय ख्यातलोकमसिद्ध उपमानुपकृमुलक्ष्मीतंशेलक्ष्मीवाका च
भिद्धतास्मै माहेश्वीविजयपौलाभान महिषानवगीतलहृष्टदेवमहर्षिभिः इमनिपुहविकानिला
त्रैवे मेरम्बर कथयनिसविलीगौरीसत्त्वावेदपारगाः तमनेचफलसाम्बराधिपमसमनस्कारमिति

इमेननकृषितेमपमेमनापसायथापुरा देवीदेववारीरेभ्योजगात्रयहितैषिणी पुनश्चगौरीदेहा
सासमुद्भूतायथाभवत् वधायदुष्टदैत्यानां तथाशुम्भनिशुम्भयोः ३५ रक्षणायचलोकानां
दानानुपकारिणी तच्छृणुष्वमयाख्यातंयथावत्कथयामिते ३६ इतिमार्कण्डेयपुराणेसावर्णि
केमन्वन्तरेदेवीमाहात्म्येशक्रादिस्तुतिः ४ ऋषिरुवाच पुराशुम्भनिशुम्भाभ्यामसुराभ्यांशची
पतेः त्रैलोक्यंयज्ञभागाश्चहृतामदबलाश्रयात् १ तावेवसूर्यतांतद्वदधिकारंतथैन्दवं
कौबेरमथयाम्यंचचक्राते वरुणस्यच २ तावेववपवनर्द्धिंचचक्रतुर्वह्निकर्मच ततोदेवा

हिषासुरमर्दनकरीतत्कं देवमहर्षिभिः स्तुता देव्यायथानमितिश्लोके अखिलदेवमहर्षिपूज्यमूर्तिविषयकाः
पुष्पाभिः स्तनयोपाम्बेतिश्लोके वनस्थीणां तनिकरमनियाटनावेतिबोध्यम् इतिशिवमहत्सूनस
तीगर्भजनागोजीवमहत्कृतेमात्मानेवतत्पर्यायः ४ यथावत्कथयामीति मनिततानमितिहासमार
ऋषिरुवाच पुरेति कश्यपाहिमामतलो नकलितूरत्ते शुम्भनिशुम्भाविमौमममाया वेतिवामनपुरा
णेचतसीनेऽपि नामसेननरपाकमहाविद्याभिधायपरा गौरीदेहात्समुद्भूता कौशिकीतितद्रा —ह ॥

२२

वधाय दुष्टदैत्यानां तथा शुंभनिशुंभयोः मदीयः शक्रयोगात्देवश्रेष्ठावीश्वराः नाललनरूपधारिणः
सामर्थ्यमिदं पूर्वमेव ताभिर्निहतमदैत्यसैन्यत्रासमेयथायथा संदृश्यमानिताः सर्वामदीयापूर्वयोषितो
गृहे निनत्कृतोपस्थाहेमोक्षुंभनिशुंभकाधिनि नारायणीत्वन्निनामकम् परमशोभनं पूर्वदेवमदाह
हुते वैरयिपुरागमे तथासर्वजिताभक्तासर्वतत्तेमय स्तुति कौशिकासर्वदेवशर्वकामप्रदास्याह
उमत्ति पुरुकर्वविकानिः स्तनिस्तुतिप्रवानतेः पकानेवित्तथैवमेवदेवैदयपात्रैः पतासोपरमासोकात्
दस्याशामहीयसी महालक्ष्मीमेहामायाप्रकृतिः परमेश्वरी प्रमश्यास्तवनयेदहैवत्साधैः सकलैः ह
यै नमो देव्या इति देवी कृत सर्वपत्लमयम् इमां देवीस्तवत्रिसंस्ते येणानेन माभि हत्त्रैज्ञानतीमनक

हृताधिकारास्त्रिदशास्ताभ्यां सर्वे निराकृताः महासुराभ्यां तां देवीं संस्मरंत्यपराजितां ४

तानेस्तुथेमहदृश्युते यत्तदेवेश्वपलस्थैापरोसिद्धिमवापनरिति प्रशिस्त्रादेकमागारहहलोके नायं
तीनमात्तनरनिवहुथाभ्यासात नमो देव्यै इत्यादिके देवीकृत देवीपरस्तोपक्रमादिति प्रसङ्गोऽयं व
लेशाक्तिः १ मावेति सर्वनिकर्मेषि तोकान्परवतीतिमर्थत्तस्यभावः सर्वलोककर्मेषु स्वनेन हृत
देवत्वमधिकारेतथा कोशेवस्यास्ववाधिकारमिममन्वयः २ नाववेति पवनः अथवा नेनिनेकरालिकिं
अनेन तदधिकारमित्यर्थः विनिर्जिताः किंपिनाः अतः परे आसवेनोजिताः सेनाधृष्टासानानाम
थः ३ इतेति प्रासमाप्तिकृतेमर्थः अधिकारविराकृताटशाभिदृशा अधिकारवक्तनतृणार्थतमोवेशोक
थाभावः नेतव्यक्षिप्तादिमर्थः नेचार्थोदाहृतशब्दाएकाटेशावसर्वोविश्वेदेवोहाविति एकवावि
शारहस्तेयेणोभयाधैः निराकृताः स्वर्गादपिनिः सारिताः संस्मरंतिस्मतवत्रः वर्तमानसामीप्ये भूते

दु॰ टी॰
ना॰
२३

तत्रहेतुमाह तयेति स्मृता सती अखिलाः परमापदस्त्वन्वयः ५ इतीति भवान्या भवान्याः स्मृतिमात्रकस्या
तस्माद्धिमवन्तमगं तद्धिमवन्तमिति प्रभजिगम्य ते सर्वाः स्तवन्तीत्येप्रियं यां विष्णुमायामिति तयोगमपूर्व
मे ६ अथाग्रे योजनाम वोचेनस्तनिमाह देवा ऊचुः नमइति देवी प्रमादिमतीमहादेवी महत्ताप्र
सादेनापि देवानामपीद्भिवहारप्रवर्तिनी शिवा मङ्गलरूपा प्रकृतिः सृष्टिशक्तौ भद्रा रक्षणशा
क्तिः नियताः समाहितचित्ताः प्रणताः नम्राः स्मतिर्यया दयरणो ७ रौद्रायेति महारौद्रो निसत्ता
नवविचित्रानिमायान्यानिकरुणाच गोरी तद्वनोधात्री जगत्धारका ज्योत्स्नाचन्द्रकिरणा इन्दुरूपः इत्य

४ तयास्मत्कं वरोत्तमाय घायक्त्रस्मता खिलाः भवतां नाशयिष्यामि तत्क्षणात्परमापदः ५ इति
५ कृत्वा मतिं देवा हिमवन्तं नगेश्वरं जग्मुस्ततस्ते तो देवीं विष्णुमायां प्रतुष्टुवुः ६ देवा ऊचुः नमोद
६ अमहादेव्यै शिवायै सततं नमः नमः प्रकृत्यै भद्रायै नियताः प्रणताः स्मताम् ७ रौद्रायै नमो नित्या
७ यै गौर्यै धात्र्यै नमो नमः ज्योत्स्नायै चेन्दुरूपिण्यै सुखायै सततं नमः ८ कल्याण्यै प्रणता वृद्ध्यै सिद्ध्यै कु
८ र्मो नमो नमः नैर्ऋत्यै भूभृतां लक्ष्म्यै शर्वाण्यै ते नमो नमः ९ दुर्गायै दुर्गपारायै सारायै सर्वकारि

परलक्ष्मी ज्योतीरूपत्वम् सुखायै परमानन्दरूपा ८ कल्याण्येइति तत्कर्त्री वृद्धिरूपत्वयुः सिद्धिरा
णिमादिरूपत्वेन तथा प्रणतानाम्ना नमोनमः कूर्मरूपत्वयः निर्ऋतिर्लक्ष्मीः स्वाहा यद्वा ते
र्ऋत्यै रक्षः पालो शर्वाणी शिवपत्नि ९ दुर्गायेति दुःखेनैयायै दुर्गोद्भवपीनामयः पारः परिच्छे
दोयस्याः तस्यै दुर्गोत्सव सारा सत्त्वरूपा तीतिच सारा सर्वं तद्रूपसर्वकारिण्यै सर्वजनने त्वनेत्राये प्र
कृतिपुरुषयोर्भेदज्ञानं ख्यातिस्तद्रूपायै प्रसिद्धेच कृष्णा तद्वर्णा कृष्णशक्तिः धूम्रा तद्वर्णा धूम्रा

२२

अतीति विद्यात्वेन संसारबन्धनाशकत्वाद्विनिर्मोच्या अविद्यारूपेण संसारहेतुत्वान्निरोद्धा नमो नमः इमे
न तु किं एवं केन तान् नमस्कारमर्थः जगन्मूर्तिष्ठा महामायामुपादानकारणं जगदाधारस्य देव्यै देवशाक्तौ कार्मिके
या ११ येति विष्णुमायामूला विद्येति शास्त्रे सर्वेषामेव भूतानि यादि मा नमस्तस्यै इति त्रिके णाकायिक वा
चिकमानसिक पूजनमस्काराय संप्रदर्शित एवमग्रेऽपि १२ चेतनानि निर्विकल्पकयाचिकल्पकितिविसूच्यते १३
बुद्धिः सविकल्पकं ज्ञानं १४ निद्रा स्वप्नसुषुप्त्यवस्थासाधारणा च १५ क्षुधा भोजनेच्छा छायाप्रतिभान
याभावः वर्णमात्रस्य १७ शक्तिः कार्यजननसामर्थ्यं १८ तृष्णा जलपानेच्छा १९ क्षान्तिः समपि

अतिसौम्यातिरौद्रायै नतास्तस्यै नमो नमः नमो जगत्प्रतिष्ठायै देव्यै कृत्यै नमो नमः ११ या देवी स
र्वभूतेषु विष्णुमायेति शब्दिता नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमो नमः १२ या देवी सर्वभूतेषु
चेतनेत्यभिधीयते नमस्तस्यै १३ या देवी बुद्धिरू नमस्तस्यै १४ या देवी निद्रा नमस्तस्यै १५ या दे
क्षुधा नमस्तस्यै १६ या छाया नमस्तस्यै १७ या शक्ति नमस्तस्यै १८ या तृष्णा नमस्तस्यै १९
या क्षान्ति नमस्तस्यै २० या जाति न० २१ या लज्जा न० २२ या शान्ति २३ या श्रद्धा न० २४ या
कान्ति न० २५ या लक्ष्मी न० २६ या वृत्ति न० २७ या स्मृति न० २८ या दया न० २९ या तुष्टि न० ३०

नामरूपप्रकाशिका स्पष्टप्रकारा विकीर्णा २० जातिर्गोत्वादि २१ लज्जा साकार्यविषया स्वभावनभीः २२ शा
न्तिरिन्द्रियसंयमः विषयोपरतिश्च २३ श्रद्धा गुरुवाक्येषु आस्तिक्यं २४ कान्तिः शोभा २५ लक्ष्मी
र्धनादिसंपत् मोक्षसाम्राज्यं वा २६ वृत्तिर्जीविकासंवृत्तिश्च २७ स्मृतिरनुभूतविषयज्ञानं २८ दया परदुः
खसहायनेच्छा २९ तुष्टिः पर्याप्तिकानभिलाषः ३० मातापालयित्री मानत्काधिष्ठात्री देवता च ३१

इंद्रियेति या अखिलेषु भूतेषु भूतानामिन्द्रियाणामधिष्ठात्री इन्द्रियाणां ज्ञानकर्मणां भूतानां च तत्तद्विषयाणां
सततं सृष्टानामधिष्ठात्री प्रवर्तिका निवर्तिका च तस्यै व्याप्तिरूपायै देव्यै [illegible] ॥ ७७ ॥ चिति
रूपेणेति ॥ ७८ ॥ [illegible] स्वरूपं [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥ १ ॥ स्तुतेति [illegible]

इंद्रियाणामधिष्ठात्री भूतानां चाखिलेषु या । भूतेषु सततं तस्यै व्याप्तिदेव्यै नमो नमः ॥ ७७ ॥ चिति-
रूपेण या कृत्स्नमेतद्व्याप्य स्थिता जगत् । नमस्तस्यै ॥ ७८ ॥ स्तुता सुरैः पूर्वमभीष्टसंश्रयात्तथा सुरे-
न्द्रेण दिनेषु सेविता । करोतु सा नः शुभहेतुरीश्वरी शुभानि भद्राण्यभिहन्तु चापदः ॥ ७९ ॥ या सां-
प्रतं चोद्धतदैत्यतापितैरस्माभिरीशा च सुरैर्नमस्यते । या च स्मृता तत्क्षणमेव हन्ति नः सर्वाप-
दो भक्तिविनम्रमूर्तिभिः ॥ ८० ॥ ऋषिरुवाच ॥ एवं स्तवादियुक्तानां देवानां तत्र पार्वती । स्नातुमभ्या-
ययौ तोये जाह्नव्या नृपनन्दन ॥ ८१ ॥ साब्रवीत्तान् सुरान् सुभ्रूर्भवद्भिः स्तूयतेऽत्र का । शरीरकोशतश्चास्याः

[illegible] एवं स्तुता तथा [illegible] दिनेषु प्रतिदिनं सेविता
सा नः शुभानि भद्राणि [illegible] करोतु [illegible] ॥ ७९ ॥ येति सांप्रतं चोद्धतदैत्यतापितैरस्माभि
[illegible] या च भक्तिनम्र [illegible]
[illegible] सर्वापदो [illegible] ॥ ८० ॥ ऋषिरुवाच एवमिति [illegible]
[illegible] पार्वती [illegible] देवानाम [illegible] ॥ ८१ ॥

नपार्वतीनेत्यभिमत्वाने हृष्णाकालस्य पनइनिएकुसि सेति कामस्मात्सूयतेयमोऽनाभिभाषणमस्यायाश्रमावादि
निभावः ततो तामसेव दृष्टा तेषां इयपार्श्वसमब्रवीत् अस्यास्तोत्रमिति राजानुमनिरुद्धेः शरीरकोशात्
सत्वासमनुद्भूतासमथानाशेनमाद्भुसंतानपवशिवाः ब्रवीदिमद्धेः ४४ किमनवोतदाह स्तोत्रमिति
समेतैर्मिलितैः वर्णानिशुम्भेनपराजितैः शुम्भवशुम्भेननिराकृतैः सर्वादिनिशेषः ४५ शारीरेति यत्र
मेनानकौशिकीनिगीयतइत्यन्वयः कौशिकीतिमालयमध्ये तत्कुमारीसस्यशक्तिरेकैवस्वरूपाणि

स्तोत्रं ममैतत्क्रियते शुम्भदैत्यनिराकृतैः देवैः समेतैः समरे निशुम्भेन पराजितैः ४५ पा० ५६
शरीरकोशाद्यत्तस्याः पार्वत्या निःसृताम्बिका कौशिकीति समस्तेषु ततो लोकेषु गीयते ४६
तस्यां विनिर्गतायां तु कृष्णाभूत्सापि पार्वती कालिकेति समाख्याता हिमाचलकृताश्रया ४७

गतेतिविग्रहे ४६ तस्यामिति कृष्णाभूत्कृष्णवर्णाभवत् एवं तत्र तत्र कृष्णत्वं ह्रस्वत्वं कृष्णवर्णा पार्वती गौरीति
तन्नाममात्रे पार्वत्या गौरवर्णाः कौशिकीकरणाद्गौरीतिनामतस्या इतिवाच्यं आश्रयः स्थानं तद्गुणवद्रू
निकरहस्ये गौरीदेहात्समुद्भूतायासत्वैकगुणाश्रया साक्षात्सरस्वतीप्रोक्ता शुम्भासुरनिवर्हिणी इत्येवा
द्भुतावान्यस्कल्पेफलचनमत पार्वत्येद्वालाग्लवकान्तकेवलपाधिपदावासशक्तिनाभस्तासर्व
तेनप्रपञ्चनीति शिवपुराणसंहितायां देव्योप्सुअनिस्वभावाख्यानतरोसेवभवतः पार्वतीनेषुसाम
भावप्रमाणः परमेष्ठिनः अवस्थानगामस्मिन्नहृदयेस्थिवेलेवपि अयोनिजातनयावस्याः सगणकोशम

मद्दा अज्ञानत्पुंस्त्वोरतिरविलंघ्यपराक्रमो नयाम्लनोवधः संलोनस्याकामाभिमन्तयोः इति चाभ्यर्थितो ब्रह्मा
नाभ्याम आहतयामिति ततस्ताभ्याम् आहतयामिति ततस्ताभ्यां जगतिरुपद्रुते नष्टोलयायदेवप्रार्थनामाप्तिनवा
भिाद्विलितापरिहत्य कावकं वघेयिमायथानयं नहत्कौशमाज्ञाक्लिमकामाकम्बकामिका निशुम्भशु
म्भयोर्ईश्वरीदेवभावानमहति एवमभ्यर्थितायाभगवती लक्ष्मीरितिः कालीमाहरहस्यवापि मन्तः कुहीतो
दृष्टाकोशस्थकालीमिकमितिशिवेनोक्तं शुम्भनिशुम्भवधागितिरुमारमितिमेवणुं कौशिकीरूपिकाली तिस्तदृ
निक्रमस्त्यैतिदेवीवचनमुपनस्य कथंचिद्देवातयादेवीगानमाश्रमप्राप्तनयस्मिन्नारजोमुग्राधिकाव
अलामाभोरस्यप्रायनीलकोशमस्तएवती ततः कौशादुत्पन्ना कौशिकी मुक्त तनकोहंसशस्यहसोमस्जयमोरी

ततोम्बिकां परं रूपं बिभ्राणां सुमनोहरम् । ददर्श चण्डो मुण्डश्च भृत्यौ शुम्भनिशुम्भयोः ५२ ताभ्यां शु
म्भाय चाख्याता अतीव सुमनोहरा । काप्यास्ते स्त्री महाराज भासयन्ती हिमाचलं ५२

सासमजायत तत्कोशाद्यासम्नोक्तष्टाकौशिकीनामनामतः कोशाकालांकुटम्प्रकामस
जायत सानमायाम्भिकाशक्ति शाकौशिकी मर्यादानिशुम्भहरेस्मनेति ततः प्रमातयाद्देवा देवाश्रिति
कौशिकीमहिमाकथितः किंदेवनलसादृश्याष्टशाकौशिकीमया नाहशीकन्यायाकालीवेनसु
मानभविष्यति सुमानश्चमित्यवतिरथ्याचातिसुन्दरीति यस्याः शरीरकोशाद्दिव्यनिर्गतासामान
मी यानिःसृतामैवाग्रतायाः इत्यादिपिभयाग्नातो मनरतिकालिकालिकाश्चयाणोम्यहस्मु तया या
कायकोशादुत्पन्नाकालिकाया सुमेरवा साकौशिकीतिविख्याता चाहसूपामनोहरेति चतत्रैव
५२ ततइति परमन्त्रहत ५२ नाभ्यामिति शुम्भायेति क्रियायायमभिप्रेतीतिसम्प्रदानत्वं काप्यःस्त्रिवासा ५२

नेत्येति शचीदेवीकापि यतो ज्ञानं यतोस्मत्सहाराजस्य रूपं विचार्येतां शच्यानां वयांसि कियतां च ४६ ननु किम
योगीकारत्नस्यापि तस्याह स्त्रीरत्नमिति उत्तमस्त्रीमयः भवानतोऽस्माहृतेति सानवदर्शनयुगपायतो नेत्री
त्रियत्नासितिभावः नहेतो ४७ ननु यदि सारत्नमतो कथमस्माकं स्यादतस्माह यानीति यानि सत्तासाद्दी
निरत्नानि सत्नानि सप्तनितहैतो एवं च समलरत्नानि यतस्तव गृहे नहृत्यमपि तव भवितुमर्हतेनिभावः
नदेवविचुराणि ऐरावतरति ४८ विमानमिति वैधमावरप्रदस्यापि यद्विमानमानीतं त्वया हृतं एवं चाऽनेन

नेवमाहत्यवित्रूपं हृष्टेनचित्त्वत्तम् ज्ञायतो काप्यसौ देवी यज्ञानां चापरेश्वर ४६ स्त्रीरत्नमति चावं
गौयो नयेनीरितास्त्रिया सानुनिहतनितं स्नेहतां भवान्स्फुटमर्हति ४७ यानि रत्नानि सर्वाणि वो राजाद्यादी
नि वस्त्रसौ वैलोक्ये तु समस्तानि साम्प्रतिं तानि ते गृहे ४८ ऐरावतः समानीतो जगत्स्वर्गपुरन्दरात् पा
रिजाततरुश्चायं तथैवोच्चैःश्रवा हयः ४९ विमानं हंससंयुक्तं मेन निहितं गतौ रत्नभूतमिहानी
तमथवा हेमयोद्धुतं ५० निधिरेष महापद्मः समानीतो धनेश्वरात् किञ्जल्किनीं ददौ चाद्धिर्मालां
मम्लानपंकजां ५१ छत्रं मेया रुणाणेतं कांचनस्राविष्ठितिष्ठति तथायं स्यन्दनवरो यः प्रागासीत्प्रजा
पते ५ मत्यपदत्वान्निदानामयहारिपीनामयाहृतो माणाः सलिलराजस्य सर्वे तव परिग्रहे ५२
निशुंभस्याब्धिजानाना समस्तरत्नजातयः वह्निरपि ददौ तस्य मनि शौचेवनासती ५२

तिरूप्वत्तमन्य नेवापि ततम् यानीतं वलाजून दर्तं स्वदत्तवरत्वाद्वेते तेनोपदितन्नरति रूपम् ४८ निधिरिति किं
जल्किनीं तन्नामिकां दत्तानि समस्तभवादित्तिशेषः ४९ छत्रमिति कांचनसावि स्वर्णवर्षणशीलम् प्रजापते
र्दत्तस्य अपरित्यागात्मनेयः ५० मत्येति उत्क्रांतिमरणे पतिः ग्रहे परिजनेकरणात्सुसमाहृतेत्वा ५१ निशुंभस्य
मि श्रिया तासां वज्जातयस्य निशुम्भस्य परिग्रहमध्यः शुचिशौच अग्निरेव शौचवनेमस्य कैरणां यथासिमध्ये
सार्वे तापकास्तितनमदेव समस्ताग्निस्तयापन यनसेवामामपुत्रम श्राग्निशौचमाहु ५२

दु॰टी॰ एवमिति मे शनिवक्ते शोषनाविवलायांषष्ठी ५३ ऋषिरुवाच निशम्येति सुग्रीवं तत्रामात्ते ५४ इतीदं वेति इ
इदंवक्यः वसमात्तास्यपरामर्षः अनेनकुंभनिकुंभयोः तेष्वात्मयतेसूचयति अतएवतद्‌यार्थमवगम्य
प्रधानोवतारइतिबोध्यम् स्वसुग्रीवम् ५५ सेति सहतः ततः कुंभकाख्यान यत्रपौलाइपुष्पाढ्यीप्राले
मी॰ तत्रगत्वाह्ल्यात्मानुक्तमधुरया कोमलयागिराप्राहमन्वयः ५६ हनउवाच देवीति तकेवलदेत्यघस्य

२६ एवंदेवेइरत्नानि समस्ताम्भाहतानि ते सीवत्त्वमेघाकल्पाणि तयाकसाद्वस्थते ५३ ऋषिरु
निशम्येतिवचः शुंभः सतदावरमेदयोः प्रेषयामास सुग्रीवं दूतंदेव्यामहासुर ५४ इतिचेतिवचस्त
त्रासात्रागत्वावचनात्मम यथाचाभ्येति सम्प्रीता तथाकार्यं त्वयालघु ५५ सतत्रगत्वायत्रास्तेपालेहेमा
तिशोभने सादेवीतांततः प्राहश्लक्ष्णं मधुरयागिरा ५६ हनउवाच देवि दैत्येश्वरःशुंभस्त्रैलोक्ये
हे परमेश्वरः दूतोहंप्रेषितस्तेन त्वत्सकाशमिहागतः ५७ अव्याहताज्ञः सर्वासु यः सदा देवयोनिषु निर्जि
ताखिलदैत्यारिः सयदाहशृणुष्वतत ५८ ममत्रैलोक्यमखिलं ममदेवावशानुगाः यज्ञभागानहं
सर्वानुपाश्नामि पृथक्पृथक् ५९ त्रैलोक्येवररत्नानि ममवश्यान्यशेषतः तथैवगजरत्नंचहृत्वा
देवेन्द्रवाहनम् ६० क्षीरोदमथनोद्भूतमश्वरत्नंममामरैः उच्चैःश्रवससंज्ञंतत्प्रणिपत्यसमर्पितम्
६१ यानिचान्यानिदेवेषु गंधर्वेषूरगेषुच रत्नभूतानिभूतानि तानिमय्येवशोभने ६२

वक्ति त्रैलोक्यस्यपरमेश्वरः सकलसमर्थः सत्वत्समीपं ५७ तदेवोपपादयति अव्याहतेति देवयोनि
षु तथाहाज्ञा ५८ तदुक्तिमाह ममेति वशाअतएवानुगामाः सर्वथः पृथक्पृथक्इत्यपिकाभिभे
देन ५९ त्रैलोक्यइति अशेषतः अशेषाणि हस्तेनाहृतवान् ६० क्षीरोदेति दृढस्मरत्वकृष्णास्यवलाका
राणामर्हैशातानमरैः प्रणिपत्यसमर्पितमित्यर्थः उच्चैः श्रवसे मन्त्रहस्तादारादिनामात्मानः ६२ यानीति २६

सीति जयमिमाममौरवेवरुथचने ११ मांवेति उक्तविग्रमं महाविग्रमं वेमयिहे १४ पस्येति मापयसेरु
निक्तोर्हत्सल रुममविग्रहात्मनमहायुयात समालोअविचार्यममविग्रहमेतमत्तोन् १५ अथिकवाच रती
ति अतःखिरवतेनमावहेलनमतरसूचित ११ इत्युवाच तमयिति अयपभविषयेमेलोकाधिपनिरि
निसमले २ किंविधि अयपरिग्रहनविषयेमस्पवुद्दित्वादिति संभवादिविषयतिस्महाने चमहान्।

श्रीरत्नमजांनां देवितोकेसमामहेवयं मानसमानुपागाढववनेरत्नमजोवयं १ मोवाममानुजेवा
पिमिंगुममकृतिककेमजमेवुवलापांगिरत्नमनासिवेयतः १४ परमेयुयेमतलेमापसेममोत्रहा
न पनहुआसमालोअममरिग्रहनोमत १५ अथिक इत्यकामानवादेवीगंभीरार्तेस्थितात्मजो तु
गांभगवनीमहायपयेस्थायेतेन्नगत ११ हेत्युवाच ममनकेनयानावुमिथ्याकिंचिनयोहिन येनावो
पिपति कुमानियंमभयापिनाहरः १ किंनययमविज्ञातेनमिथ्यानिक्रियनेकथ भूयनामसवुद्दिमा
नुमितिनायाकृतापुरा १ वामांनयनिसयामेयोमरपिअपोहनि योमयनिवलोलोवो ममभंजनाभवि
व्यति १९ नहामाहुलभो भूयति शुभावामहारवः मांजिमाकिंचिद्रयाणपाणिगृहात्ममेलघु २०
हतउवाच अवलिमाभिमेवनेटविवकसमायनः त्रैलोक्यके कुमालि इह्टकुभ्रमानि कुभयोः २१
अमेषामपिरमानामवेटवानवेवुधिनिहनिसन्नावेटविधिपुनः सौनेमयिकः २२ इत्युवाःसक
रोष पापंचपुरुषपरिग्रहे १९ प्रतिज्ञातमाह योमामिति जयतिसंग्रामानिश्रितेनापिमकारेण संग्रामेयोमे
र्पिवलावमाभिमानेक्षणिहनि यमामयुनिवलःसमानवलः पूर्वहवाभावे तुनरःनात्रशपतनमरूपवनि
कहस्यायाय: १९ नटेति पाणिग्रहणानंतरमसगमनमनुचितमिभाव: २० हतउ अवलिमेति अनुलेपोगके:
पवमामसे यत्रपुमानमिपिननिहन तयोर्हीनमिहटवमिभावः २१ नन्वहटवीमतःस्पास्पामीमतन्या।

उपसंहरति सात्वमिति मयैवेत्यनात्मागमनेः मेधा सर्वेषां दुरुत्तयागौरवं न निर्धूतं इत्यर्थः तदेवविवेचयन्
माह केशाकर्षणनिर्धूतगौरवेति गौरवं यस्यास्तादृशी मा गमिष्यसि एवं च तुमानज्जधर्मः सकाशं ७४ ट१
ऋषिरुवाच एवमेतदिति सोपहासमेतत् मतिहीनत्वसूचकं तैविशेषः ७५ सत्यमिति मयापि यदेतदुक्तं तत्सर्वं मा
दृतः सन् तदेवाचक्ष्व सयदित्युक्तं तत्करोतु तदेवमन्वयः आदृतः सत्वमेतेन तन्मनातिरिक्तं वदेतिमत्यते ७६ २

सा त्वं गच्छ मयैवोक्ता पार्श्वं शुंभनिशुंभयोः केशाकर्षणनिर्धूतगौरवा मा गमिष्यसि ७४ देव्युवा
च एवमेतद्बली शुंभो निशुंभश्चातिवीर्यवान् किं करोमि प्रतिज्ञा मे यदनालोचिता पुरा सत्वं ग
च्छ मयैवोक्तं यदेतत्सर्वमादृतः तदाचक्ष्वासुरेंद्राय स च युक्तं करोतु यत् ७६ इति श्रीमार्कंडेयपुराणे
ह सावर्णिके मन्वंतरे देवीमाहात्म्ये दूतसंवादः ५ ऋषिरुवाच इत्याकर्ण्य वचो देव्याः स दूतोऽमर्षपूरितः
समाचष्ट समागम्य दैत्यराजाय विस्तरात् १ तस्य दूतस्य तद्वाक्यमाकर्ण्यासुरराट् ततः सक्रोधः प्रा
ह दैत्यानामधिपं धूम्रलोचनं २ हे धूम्रलोचनाशु त्वं स्वसैन्यपरिवारितः तामानय बलाद्दुष्टां
केशाकर्षणविह्वलां ३ तत्परित्राणदः कश्चिद्यदि वोत्तिष्ठतेऽपरः स हंतव्योऽमरो वापि यक्षो गंधर्व
एव वा ४ ऋषिरुवाच तेनाज्ञप्तस्ततः शीघ्रं स दैत्यो धूम्रलोचनः वृतः षष्ट्या सहस्राणामसुरा
णां द्रुतं ययौ ५ स दृष्ट्वा तां ततो देवीं तुहिनाचलसंस्थितां जगादोच्चैः प्रयाहीति मूलं शुंभनिशुंभ

निर्णीयाकस्मात् हननमती गर्भे जनागोजीभट्टकृते सप्तशतीव्याख्याने पंचमोध्यायः ५ ऋषिरुवाच॥
इतीति अमर्षः कोपः समाचष्टुं उक्तवान् १ तस्येति दैत्यानामधिपं सेनापतिम् २ हे इति दुष्टां दुर्वचनां
विह्वलां व्याकुलां ३ ४ ऋषिरुवाच तेनेति सहस्राणामसुराणां षष्ट्या वृतः द्रुतं ययौ ५ सदृष्टेति तुहिनेति ह

विघ्नेश्वाधकमाह नवेदिति नषष्ठीमर्थः ७ देव्युवाच देमेश्वरेशोति एवंकेणाकर्णाविहलो वलेमान
धमेनाच सावष्टभांतिरेषा ८ ऋषिरुवाच इतीति तेसमभमवक्कारेमुहः ९ अथमि ओविकाकुंभी मु
नप्यन्यापवसानम ९ निर्मापकसेमेदव्याः मयामो अथरनिमनामिहोमुत्रवे ननइति नग्रहेनभगे
विपेधणासवाहनइति अर्थचीदिमनेमानसीयवाहनइमर्थः पपानमाविपणत १२ काश्मिदिति सति

नवेव्रीमादिभवतीमइतीरमपेक्षति नतोवलानयामो एकेणाकर्षणाविहलो ७ देव्युवाच दे
मेश्वरीणामहितोवलवान्वलसंवृतः वलानयसिमामेवतन किनेवरामहे ८ ऋषिरुवाच इ
सुक्तः सोभ्यधावन्तामसुरोधम्रलोचनः हुंकारेणोवतंभसमाककारोविकातनं ९ अथक्रुद्धं मह
सेनमसुराणांतथांविका ववर्ष सायकेतीक्ष्णैस्तथाशक्तिपरश्वधैः १० ततोधुतसटःकोपात्कृ
त्वानादंसुभैरवं पपातासुरसेनायांसिंहोदेव्याःस्ववाहनः ११ कांश्चित्करप्रहारेणदैत्यानास्येनचा
परान् आक्रम्याचाधरेणान्यान्सजघानमहासुरान् १२ केषांचित्पाटयामासनखैःकोष्ठानिके
सरी तथातलप्रहारेणशिरांसिकृतवान्पृथक् १३ विच्छिन्नवाहुशिरसःकृतास्तेनतथापरे प
पौचरुधिरंकोष्ठादन्येषांधुतकेसरः १४ क्षणेनतद्वलंसर्वंक्षयंनीतंमहात्मना तेनकेसरिणा
देव्यावाहनेनातिकोपिना श्रुत्वातमसुरंदेव्यानिहतंधूम्रलोचनं वलंचक्षयितंकृत्स्नंदेवीकेस२
रिणाततः १५ चुकोपदैत्याधिपतिः शुंभःप्रस्फुरिताधरः आज्ञापयामासचतौचंडमुंडौमहासुरौ

हेः आक्रांतिराक्रमणंतेन अधरेणाः पारकाच्येनाधरोष्ठेनचान्यानसुरान्देमानगानिमन्वयः १२ केषां
मिति कोष्ठानिउदरस्थानानि तलोविस्तृतांगुलिःपाणिः १३ १४ १५ श्रुत्वेति त्वयतमिति तयशाहाया

उ. टी.
मा.
२१

हेतेरैति वडुलैर्वंशैर्भिरिमत्थैः गकुलगाकुतंकुं [illegible] लोपः लघुगीत्रं ११ [illegible]
[illegible]
[illegible] सकुलापुर्थे [illegible] नामिमर्थः उपसंहरति [illegible]
तस्मादिति [illegible] तेन सर्वथा [illegible] कथंति [illegible]
[illegible] इति [illegible]

हेवेश्हेमंद्रवलेर्वंडुले: परिवारितौ [illegible] ११ [illegible]
[illegible] ११ [illegible]
[illegible] ११ इति [illegible]
[illegible] १ [illegible]
[illegible] १ [illegible]
[illegible] १ [illegible]
[illegible] १ ततः [illegible]

[illegible] १ [illegible] इति । १ [illegible]
[illegible] १ इतेइति [illegible]
[illegible]
[illegible] १ [illegible]
[illegible] तमइति [illegible]

१८

भ्रुकुटीति तस्याः कुपितदेव्याः विनिष्क्रान्तानिःसृता ५ विचित्रेति खट्वांगः पट्टिकां कंकालघटितां कंकालपंज
रादिर्वा नरमालेमस्तकरचाकृलमंदुलात्मिका: द्वीपीव्याघ्रः शुष्कमांसानिर्मांसदेहा अतएवातिभैरवा ६
अतीति अतिशयितो विस्तारो यस्यास्तादृशं वदनं यस्याः मुखं ललनं चालनं निमग्नानि निम्नप्रविष्टानि

भ्रुकुटीकुटिलात्तस्याललाटफलकाद्द्रुतं कालीकरालवदनाविनिष्क्रान्तासिपाशिनी ५ विचित्र
खट्वांगधरानरमालाविभूषणा द्वीपिचर्मपरीधानाशुष्कमांसातिभैरवा ६ अतिविस्तारवदना
जिह्वाललनभीषणा निमग्नारक्तनयनानादापूरितदिङ्मुखा ७ सावेगेनाभिपतिताघातयन्ती
महासुरान् सैन्येतत्रसुरारीणामभक्षयततद्बलं ८ पार्ष्णिग्राहांकुशग्राहियोधघंटासमन्विता
न् समादायैकहस्तेनमुखेचिक्षेपवारणान् ९ तथैवयोधंतुरगैरथंसारथिनासह निक्षिप्यव
क्त्रेदशनैश्चर्वयंत्यतिभैरवं १० एकंजग्राहकेशेषुग्रीवायामथचापरं पादेनाक्रम्यचैवान्यमुरसा
न्यमपोथयत् ११ तैर्मुक्तानिचशस्त्राणिमहास्त्राणितथासुरैः मुखेनजग्राहरुषादशनैर्मथिता
न्यपि १२ बलिनांतद्बलंसर्वमसुराणांमहात्मनां ममर्दाभक्षयच्चान्यानन्यांश्चाताडयत्तथा १३ असि
नानिहताः केचित्केचित्खट्वांगताडिताः जग्मुर्विनाशमसुरादन्ताग्राभिहतास्तथा १४ क्षणे
नतद्बलंसर्वमसुराणांनिपातितम् दृष्ट्वाचंडोऽभिदुद्रावतांकालीमतिभीषणाम् ५ ॥ ५॥

नयनानि यस्याः त्रिनेत्रत्वात् ७ ८ पार्ष्णीति पार्ष्णिग्राहो जगत्पार्श्वरक्षकः अंकुशग्राही महामात्रः योधो गजारूढो,
वीरः ९ तथैवेति योधमिति नानावृक्षवचनं एवरथं अपरमसमासामीप्येलट् अतिभैरवमिति आदावपि सर्वत्र य
ति वर्तमानसामीप्येलट् अतिभैरवमिति क्रियाविशेषणं १० एकमिति अपोथयत् अवधीत् ११ तैरिति

सप्तशती. ५८

दु.टी. शरैरिति चंडः शरवर्षैः मुंडः सहस्रशः छिन्नैश्चक्रैश्छादयामासेत्यन्वयः एवं च सर्वश्लोकेषु चंडग्रहणं मुंडस्याप्युपल-
ना. क्षणम् १६ तानीति मुखं विशमानानि चक्राणि घनोदरे विशमानार्कबिंबानीव बभुः शानं च कात्वरः १७
५५ ततइति महासिं महात्वं उत्थाय उद्यम्य सकोपच्छायया सा तथा हसितुं काली चंडमधावतेत्य-
भीममिति क्रियाविशेषणम् वक्त्रान्तर्वक्त्रमध्ये विकटदन्तत्वाद्दुर्दर्शा ये दशनास्तैरुज्ज्वला तेजोमयी १८ उत्था

शरवर्षैर्महाभीमैर्भीमाक्षीं तां महासुरः छादयामास चक्रैश्च मुंडः क्षिप्तैः सहस्रशः १६ तानि च-
क्राण्यनेकानि विशमानानि तन्मुखम् बभुर्यथार्कबिंबानि सुबहूनि घनोदरम् १७ ततो जहासा-
तिरुषा भीमं भैरवनादिनी काली करालवक्त्रान्तर्दुर्दर्शदशनोज्ज्वला १८ उत्थाय च महासिं हि दे-
वी चंडमधावत गृहीत्वा चास्य केशेषु शिरस्तेनासिनाच्छिनत् १९ अथ मुंडोऽभ्यधावत्तां दृष्ट्वा चं-
डं निपातितम् तमप्यपातयद्भूमौ सा खड्गाभिहतं रुषा २० हतशेषं ततः सैन्यं दृष्ट्वा चंडं निपातितं
मुंडं च सुमहावीर्यं दिशो भेजे भयातुरम् २१ शिरश्चंडस्य काली च गृहीत्वा मुंडमेव च प्राह प्रचंडाट्टहा-
समिश्रमभ्येत्य चंडिकाम् २२ मया तवात्रोपहृतौ चंडमुंडौ महापशू युद्धयज्ञे स्वयं शुंभं निशुंभं च ह-
निष्यसि २३ ऋषिरुवाच तावानीतौ ततो दृष्ट्वा चंडमुंडौ महासुरौ उवाच कालीं कल्याणी ललितं च

स्वचंडस्य तेनोद्यतेन १९ अथेति खड्गाभिहतं खड्गेनाभिहतं अस्य शिरो न छिन्नं किंतु खड्गप्रहारमात्रं
२०।२१ शिरइति मुंडस्य शिरश्छिन्नं दृष्टमिति शेषः प्रचंडाट्टहासेन मिश्रं युक्तं यथा भवति तथा यल्ललाटफलका-
द्विनिर्गता सा देवी प्राहेत्यर्थः २२ मयेति युद्धयज्ञे महापशू इति रूपकम् उपहृतौ मयानीतौ गदाहारेण चंडस्याप-
हारः २३ ऋषिरुवाच ताविति काली ललाटभवा कल्याणी तिकंतु विशेषणम् चंडिकाकोपाक्रो २४

यस्यार्थेति वेइणिरोहाण हेटेविाख्यानाभविष्यसीमन्वयः चामंडेतिकृष्णोदत्तादिमात्माथु २५ अनेनेपंनाम्न
मीकौशिकीनिमाकाली कौशिकीनियम्मेनिर्दापीत् इतिश्रीशिवमहाकृतसतीगर्भेननागोमीभट्टकृते
समयानीश्राख्यानेसममोध्यायः १ अथिरुवाच वइमि ढवेनेश्वरुक्तलयेष्ठ १ ननइति नेषावधनको
येनासाधीनचता: अनपवसीवयेषमप्रवृत्तिमाव: संवेसेमानामिनिदेमानाविपाषणाम् २ अथेति

यस्यच्चेदंचमेदंचगतीनामनुपाकाता चांमंडेमिनतोलोकेश्राख्यानाटेविभविष्यसि २५ इतिमार्कंडे
यपुराणेसावर्णिकेमन्वंतरेदेवीमहात्म्येचंडमुंडवधः १ अथिरुवाच चाएडेचनिहतेदैत्येमुंडेचवि
निपातिते बहुलेषुचसैन्येषुक्षयितेष्वसुरेश्वरः १ ततः कोपपराधीनचेताः शुंभः प्रतापवान् उद्योग
सर्वसैन्यानांदैत्यानामादिदेशह २ अद्यसर्वबलैर्दैत्याः षडशीतिरुदायुधाः कंबूनांचतुरशी
तिर्निर्यांतस्वबलैर्वृताः ३ कोटिवीर्याणिपंचाशदसुराणांकुलानिवै शतंकुलानिधौम्राणा
निर्गच्छंतुममाज्ञया ४ कालकादौर्हृदामौर्याः [illegible] कालिकेयास्तथासुराः युद्धायसज्जानिर्यांतु
आज्ञयात्वरिताम्मम ५ इत्याज्ञाप्यसुरपतिः शुंभोभैरवशासनः निर्जगाममहासैन्यसहस्रैर्बहुभि
र्वृतः ६ आयांतंचंडिकादृष्ट्वातत्सैन्यमतिभीषणम् ज्यास्वनैः पूरयामासधरणीगगनांतरं ७
ततः सिंहोमहानादमतीवकृतवान्नृप घंटास्वनेनतन्नादमंबिकाचोपबृंहयत् ८ ८

उदायुधाः १ धूम्रापुत्रपालस्वजनकाप्य केवूनांनप्रास्मो चतुराशीतिर्दैत्याइतिशेषः ३ कोटीति कोटिवीर्या
णिनामानिशेषास्याः पूर्ववत्पूष ४ कालकाख्याचासुराःदौर्हृदाः दुर्हृदोपत्यानिमौर्याख्यासुराःत
थाकालिकायाअपत्यानिकालकेयाःअसुराःसत्ताःसमाज्ञोक्ताः ५ इतीति भैरवशासन ६ आयांतमिति
आशातनिमर्थः अनंतरंमध्ये ७ ततइति तन्नादान्निवर्त्तवचनम् महानादमितिसकर्तव्यतया अनी

दु॰टी॰ मा॰ ८ धनुरिति नादैः शब्दैरापूरितदिङ्मुखा कालीधनुर्ज्यासिंहघण्टानां भीषणैर्नादैर्जिग्ये जिता देव्या धनुरादि
शब्दैः काली वाहाजितेत्यभिप्रायः ९ कालीचण्डी ललाटजा तमिति सरोषैः सक्रोधैः १० एतस्मिन्निति
देवदानवसंग्रामावसरे भयाय संपदे ११ ब्रह्मेति विष्णुर्वाराहनारसिंहावपि शक्तयः सामर्थ्यानि
क्रियादेवता शक्तिशक्तिमतोरभेदात् १२ यस्यादिश्चण्डीश्वरः ...

धनुर्ज्यासिंहघण्टानां नादापूरितदिङ्मुखा। निनादैर्भीषणैः काली जिग्ये विस्तारितानना ९ तं नि
नादमुपश्रुत्य दैत्यसैन्यैश्चतुर्दिशम्। देवी सिंहस्तथा काली सरोषैः परिवारिताः १० एतस्मिन्नन्तरे भू
प विनाशाय सुरद्विषाम्। भवायामरसिंहानामतिवीर्यबलान्विताः ११ ब्रह्मेशगुहविष्णूनां तथे
न्द्रस्य च शक्तयः। शरीरेभ्यो विनिष्क्रम्य तद्रूपैश्चण्डिकां ययुः १२ यस्य देवस्य यद्रूपं यथाभूषणवा
हनं। तद्वदेव हि तच्छक्तिरसुरान्योद्धुमाययौ १३ हंसयुक्तविमानाग्रे साक्षसूत्रकमण्डलुः आया
ता ब्रह्मणः शक्तिर्ब्रह्माणी साभिधीयते १४ माहेश्वरी वृषारूढा त्रिशूलवरधारिणी महाव
हिवलया प्राप्ता चन्द्ररेखाविभूषणा १५ कौमारी शक्तिहस्ता च मयूरवरवाहना योद्धुमभ्या
ययौ दैत्यानम्बिका गुहरूपिणी १६

हंसेति विमानाग्रे ... १३ हंसेति विमानाग्रे हंसयुक्ते स्थितेति शेषः अक्षसूत्रं जपमाला ...
... १४ माहेश्वरीति महाही नागाः वलयानि यस्याः चन्द्ररेखा कला १५ कौमारीति गुहरूपिणी ... कुमारस्वरूपिणी शक्तिः ...
ययावित्यर्थः ... ऐन्द्री ...

तथैवेति शंखपाणिः पटेनबाणोपुपलक्षिते बाहुभिरुज्ज्वलशंखचक्रगदासिनी शार्ङ्गधनुर्धराज्जाता वै
ष्णवी रूपधारिणीति निगमनपुराणात् एतेनास्याः बहुत्वं ॥ यज्ञेति यज्ञाय कल्पितवाराहाकारः बिभ्रतो
हरेरिति तेनास्य विलक्षणमेवाभिरूपितं एवं नृसिंहेति नैव वक्तव्यं विमुखाणामेवाराहवृत्तिविशेषः प्रारभ्य
तपानि नैवराहबलवाहारकनमक्तेनासिंहस्पवराहनयाविनमुक्ताविरूपेनेनिवाछम् नसलीलामा
त्रकात् ॥ १८ ॥ १९ ॥ वज्रेति यथाशाक्रस्तथाकारेण एवमैन्द्रीस्तनन्यकारस्ताहृष्ट्या गजराजपृष्ठगतः ॥ २० ॥ तत इति
शिवहतेजः कौशिकाः सविधेस्थनमपाकासाद्देवशक्तीर्येशानोदेवैर्दृष्टिनवानिमाह ननरुनि ताभिः

तथैव वैष्णवी शक्तिर्गरुडोपरि संस्थिता । शंखचक्रगदाशार्ङ्गखड्गहस्ताभ्युपाययौ ॥ १७ ॥ यज्ञवाराहमतु
लं रूपं या बिभ्रतो हरेः । शक्तिः साप्याययौ तत्र वाराहीं बिभ्रती तनुम् ॥ १८ ॥ नारसिंही नृसिंहस्य बिभ्रती
सदृशं वपुः । प्राप्ता तत्र सटाक्षेपक्षिप्तनक्षत्रसंहतिः ॥ १९ ॥ वज्रहस्ता तथैवैन्द्री गजराजोपरिस्थिता ।
प्राप्ता सहस्रनयना यथा शक्रस्तथैव सा ॥ २० ॥ ततः परिवृतस्ताभिरीशानो देवशक्तिभिः । हन्यन्तामसु
राः शीघ्रं मम प्रीत्याह चण्डिकाम् ॥ २१ ॥ ततो देवीशरीरात्तु विनिष्क्रान्तातिभीषणा । चण्डिकाशक्तिर

परिवृतस्तदुपानः मम प्रीत्या एताभिर्देवीभिर्देवशक्तिभिर्महासुरा हन्यन्तामिति चण्डिकामाहेत्यन्वयः स्वशक्तेः पा
र्वत्याः प्रादुर्भावेनैवनृपत्वनयोरपानन्तरवन्दयोकत्वानिनिभावः अत एव अधिकारिणा इमे प्रत्यादयः अत एव न राधिका
विशाम्भार्जितमनयष्टव्यासभवान् ॥ २१ ॥ तस्याः पृथगाविर्भावप्रदर्शनेनैव वृद्धा भगवती तस्या नरमाह ततः
काचित्तद्भक्तिरित्याह तत इति अभितिभीषणात् पाणिमाभात्युग्रैकशी अस्य गारात्यस्वभावा शिवानाम
गालीनापानेननिनादिनी पानपाहो नेनवाची निनदद्वनननिनादावृता एवं शिवा शस्ती अस्याः दे

दु·टी· पांतानेत्स्मातामरोपरीकरालाकामहाभगासाभगमालिनीभगोदरीभगाह्वाभगजिह्वाभगाख्याह्वादपायोगिन्य
ना· रमिकालिकापुरासे २ साचेति पूर्ववांजसावनस्यपराजितान्याख्याअपरेरजिताचरतभावर्वेनावरतस्यभि
११ सभया पार्श्वचगक्षेनन्वयः आहेतिनिपातः कालमगेतेनाब्रवीदिमंद्रः एतज्जिवापेत्याखाल्लत्पाड्भोलक
स्वयाप्रापितामनस्परस्तेनमोक्षणेनानुचिते २२ बहीति येचतद्ब्रह्मातिवेमेरानवाताप्रवृद्धोमन्वयः पुरा
यपुरुवको २४ वचनमाह चलोकामिति स्पष्टम् २५ वत्वेति अपरस्योगवः मधुकैटभायमयामोदितिनन्दसंयातु
साचारुधमजंदिलमोक्षानमपराजिता इतनेयकुजाभगावन्यासंबंधानमेभयो २२ अरिहत्संभेनिष्पं
भेचवृत्तानवाविनिर्यदिति येचामेरानवान्तवृद्धायसमुपस्थिता २४ भेतोकमिहोलभनादेवाः सव
हविभंजः प्रथमयातयातालयहिजीवितमिकृत्य २५ बलाभलेपादयचेद्रवेनापुरस्कारिणः तेषा
गच्छेतनप्यंसमधुकैटभावपिविपरीतेनव २८ यतोनिप्रुक्तोदेमेननयादेवाः पिवः स्वय शिवदूतेमिलो
केसिन्नतः साक्षात्तिमायता २२ तेपिश्रुत्वावचादेव्याः शर्वाख्यातमहासुराः अमर्षापूरितान
नूर्यतः कात्यायनीस्थिता २२ ततः प्रथममेवाग्रेशरशक्त्यृष्टिवृष्टिभिः ववर्षुरुद्धतामर्षास्तांदेवीममरा
रयः २९ साचतान्प्रहिताम्बाणाञ्छूलशक्तिपरश्वधान् चिच्छेदलीलयाध्मातधनुर्मुक्तैर्महेषुभिः ३०
भेताः पिषितंमांसम् ३१ एतइति हस्मैवदोसमम् मत्तायाप्रशिवदूतीगौरादित्वानुङीष् अस्वामपर्वपय
दितिवा ३२ तेषीति अमर्षेणासर्वेनः पूरिताः यतः पदेशामाअन्यकामागनीस्थितानदेशांतरमहिमन्वयः
मत्तशुम्भमेदेनास्माअपिकामायतीन्यामिनि २२ ततइति प्रथममादौ अग्रेसन्मुखेववर्षुर्विनिर्गताशेष्टादन
मः उद्धतप्रकटः अनेनस्त्रीप्रथमताहनमयोरपेनिविचित्रकरास्मिनरोद्रविष्टमसावितनम् २४ ३० ३१

तस्येति तस्याग्रतस्तत्रैव तिष्ठेदः कोटरः संधिः तथावेदीवत् तथाहादेयापासहे देवहंगमाखान् कीलालसतत्वाङ्ग
३ वेती रुपत्वाभावात् ३१ कमण्डल्विति आक्षेपः प्रेरणं वीर्यं बलं ओजस्तेजः धावतीति स्पर्शनभन्तेऽनुट् ३२ ३३ प
ऐन्द्रीति ऐन्द्र्यादानवयोर्भेदः पेतुर्भूमौ निपातनेनेमपः ३४ तुण्डेति तुण्डाग्रहीताभोर्तिर्वाराहमूर्तिस्तया च
क्रेणेऽसनेन वाराह्या हस्तेन चक्रेण सहस्त्रान्तमर्दितिस्तवितेन पविशाक्तिमतावराहस्यापि वाराहम् ३५ नखैरिति

तस्याग्रतस्तथा कालीशूलपातविदारितान् खट्वाङ्गपोथितांश्चारीन्कुर्वती व्यचरत्तदा ३१ कमण्डलुजलाक्षे
पहतवीर्यान्हतौजसः ब्रह्माणी चाकरोच्छत्रून्येन येन स्म धावति ३२ माहेश्वरी त्रिशूलेन तथा चक्रेण वैष्ण
वी दैत्याञ्जघान कौमारी तथा शक्त्यातिकोपना ३३ ऐन्द्रीकुलिशपातेन शतशो दैत्यदानवाः पेतु
र्विदारिताः पृथ्व्यां रुधिरौघप्रवर्षिणः ३४ तुण्डप्रहारविध्वस्ता दंष्ट्राग्रक्षतवक्षसः वाराहमूर्त्या न्यपतंश्च
क्रेण च विदारिताः ३५ नखैर्विदारितांश्चान्यान्भक्षयन्ती महासुरान् नारसिंही चचाराजौ नादापूर्णदि
गम्बरा ३६ चण्डाट्टहासैरसुराः शिवदूत्यभिदूषिताः पेतुः पृथिव्यां पतितांस्तांश्चखादाथ सा तदा ३७
इति मातृगणं क्रुद्धं मर्दयन्तं महासुरान् दृष्ट्वाभ्युपायैर्विविधैर्नेशुर्देवारिसैनिकाः ३८ पलायनपरा
न्दृष्ट्वा दैत्यान्मातृगणार्दितान् योद्धुमभ्याययौ क्रुद्धो रक्तबीजो महासुरः ३९

आजौ रणे अम्बरमाकाशं ३६ चण्डेति चण्डउग्रः सकोपो वा शिवदूत्या दूषिताः दूषिततीयासमासः अभिदूषिताः आ
पितस्य क्रोधः सा शिवदूती ३७ इतीति इति एवंरीतिः अभ्युपायैः संग्रामसाधनैः देवारयो दैत्यास्तेषां नेशुः
पलायितान् ... मातृगणं मातृ... यथा ब्राह्मी माहेश्वरी च कौमारी वैष्णवी तथा वा
वाराही नारसिंही चामुण्डा चामुण्डाः सप्तमातरः स्मृताः इति ... विधाने ३८ पलायनेति रक्तबीजकारणायस्य

दु. टी. तदेवाह रक्तेति अस्य रक्तबीजस्य ४१ स रक्तबीजः ४२ कुलिशेनेति तस्य रक्तबीजस्य ४३ यावंत इति वीर्यं प्र-
मा. भावः बलं शरीरं विक्रमः पराक्रमस्तु साहसरूपः ४४ ते इति समं सह अत्युग्र इति शस्त्रविशेषाणां संपातम् ४५
३३ पुनश्चेति ववाह निर्गमयामास रुधिरम् ४६ वैष्णवीति ऐंद्रा पाकरिनपराक्रम[illegible] पतेवैस

रक्तबिंदुर्यदा भूमौ पतत्यस्य शरीरतः समुत्पतति मेदिन्यां तत्प्रमाणो महासुरः ४१ युयुधे स गदापाणि-
रिंद्रशक्त्या महासुरः ततश्चैंद्री स्ववज्रेण रक्तबीजमताडयत् ४२ कुलिशेनाहतस्याशु बहु सुस्राव शो-
णितं समुत्तस्थुस्ततो योधास्तद्रूपास्तत्पराक्रमाः ४३ यावंतः पतितास्तस्य शरीराद्रक्तबिंदवः तावंतः
पुरुषा जातास्तद्वीर्यबलविक्रमाः ४४ ते चापि युयुधुस्तत्र पुरुषा रक्तसंभवाः समं मातृभिरत्युग्रश-
स्त्रपातातिभीषणम् ४५ पुनश्च वज्रपातेन क्षतमस्य शिरो यदा ववाह रक्तं पुरुषास्ततो जाताः सह-
स्रशः ४६ वैष्णवी समरे चैनं चक्रेणाभिजघान ह गदया ताडयामास ऐंद्री तमसुरेश्वरं ४७ वैष्णवी-
चक्रभिन्नस्य रुधिरस्रावसंभवैः सहस्रशो जगद्व्याप्तं तत्प्रमाणैर्महासुरैः ४८ शक्त्या जघान कौमारी वा-
राही च तथासिना माहेश्वरी त्रिशूलेन रक्तबीजं महासुरं ४९ स चापि गदया दैत्यः सर्वा एवाहनत्
पृथक् मातॄः कोपसमाविष्टो रक्तबीजो महासुरः ५० तस्याहतस्य बहुधा शक्तिशूलादिभिर्भुवि प-
पात यो वै रक्तौघस्तेनासंछतशोऽसुराः ५१ तैश्चासुरासृक्संभूतैरसुरैः सकलं जगत् व्याप्तमा-

वी चक्रेणाभिजघान गदया च ताडयामास इत्यन्वयः ४६ ४७ ४८ स चापीति अहन [illegible] नि-
हतिन पातनरूपम् ४९ ५० तैश्चेति उत्तमेति रतिशयं सकलं जगदिमतिशयोक्तिः ५१
तैरपसृष्टैः महातो सरायस्मादिति महासुरः

तानिति तान्विषण्णान्दृष्ट्वा त्वरासहिता चंडिका सत्वरा प्राह यद्वं माविषीदतेति शेषः एवं सुरानाश्वास्य विस्तृतं विस्त
रं वदनं कुर्विति कालीमुवाच चेत्यर्थानंतरेण ५१ मच्छस्त्रेति अनेन विस्तीर्णेन वदनेन रक्तबिंदोरितिज्ञानात्पतयान
नीता तान्महासुरान्मच्छस्त्रपातसंभूतान्नावक्रविरहस्वभक्षितमपासमानेनवृत्तमनीकुरु ५२ किंच पानसमये यद्रु
द्रैः तेन मत्त्वा महासुरान्भक्षयंती रणे चर एवं प्रकारेणायं दैत्यः क्षयं गमिष्यति ५४ भक्ष्यमाणा इति उपसंहरति

तान्विषण्णान्सुरान्दृष्ट्वा चंडिका प्राह सत्वरा । उवाच कालीं चामुंडे विस्तीर्णं वदनं कुरु ॥ ५१ ॥ मच्छस्त्रपा
तसंभूतान्रक्तबिंदून्महासुरान् । रक्तबिंदोः प्रतीच्छ त्वं वक्त्रेणानेन वेगिना ॥ ५२ ॥ भक्षयंती चर रणे तदु
त्पन्नान्महासुरान् । एवमेष क्षयं दैत्यः क्षीणरक्तो गमिष्यति ॥ ५४ ॥ भक्ष्यमाणास्त्वया चोग्रा न चोत्पत्स्यंति
चापरे । इत्युक्त्वा तां ततो देवी शूलेनाभिजघान तं ॥ ५५ ॥ मुखेन काली जगृहे रक्तबीजस्य शोणितं ।
ततोऽसावाजघानाथ गदया तत्र चंडिकां ॥ ५६ ॥ न चास्या वेदनां चक्रे गदापातोऽल्पिकामपि । तस्याहत
स्य देहात्तु बहु सुस्राव शोणितं ॥ ५७ ॥ यतस्ततस्तद्वक्त्रेण चामुंडा संप्रतीच्छति । मुखे समुद्गता येऽस्या रक्तपा
तान्महासुराः ॥ ५८ ॥ तांश्चखादाथ चामुंडा पपौ तस्य च शोणितं । देवी शूलेन वज्रेण बाणैरसिभिरृष्टिभिः

स्पष्टं तावत्तद्ग्रहणं ५५ मुखेनेति शोणितमसृग्गतमेव विस्तीर्णाद्वदनस्य अग्रतो रक्तबीजः न च प्रवृत्ते ५६ न चेति
विदनां दास्यकत्वादिति भावः ५७ यत इति सर्वतः इत्यर्थः प्रति विस्तीर्णाद्वदनस्य इत्यत्राहं समुद्गतान्वपि ५८
५९ तांश्चेति उत्ताराहं समुद्गतान्वपि असिभिरिति क्रियापदे बहुवचनम् ऋष्टिभिरिस्मऋष्टिवम् ऋष्टिरुभयधारा

दु. टी.
ना.
३३

तथेति पात्रसंघैः समूहैः समाहतः शोणितनीयानम्रूहः ९ नीरक्तश्चेति कल्पापीनतिः शोषहर्षे १० नाना नीरक्तश्च
सन् महीपृष्ठे पपातेत्यन्वयः ११ तेषामिति तेषां मध्ये मातृगणो जातः ... ते नो हतो जातः तस्मात् गणो वस्त्राणि पादि
समर्पितान तेनेत्यर्थः १२ इति श्रीशिवभट्टसुतसतीगर्भज नागोजीभट्टकृते सप्तशतीव्याख्याने अष्टमोऽध्यायः

जघान रक्तबीजं तं चामुण्डापीतशोणितं स पपात महीपृष्ठे शस्त्रसंघसमाहतः १ नीरक्तश्च महीपा
ल रक्तबीजो महासुरः ततस्ते हर्षमतुलमवापुस्त्रिदशा नृप २ तेषां मातृगणो जातो ननर्तासृङ्
मदोद्धतः ३ इति श्रीमार्कण्डेयपुराणे सावर्णिके मन्वन्तरे देवीमाहात्म्ये रक्तबीजवधः ८ राजोवाच
विचित्रमिदमाख्यातं भगवन्भवता मम देव्याश्चरितमाहात्म्यं रक्तबीजवधाश्रितं १ भूयश्चेच्छा
म्यहं श्रोतुं रक्तबीजे निपातिते शुम्भासुरो निशुम्भश्च चकार शुम्भो यत्कर्म निशुम्भश्चातिकोपनः
ऋषिरुवाच चकार कोपमतुलं रक्तबीजे निपातिते शुम्भासुरो निशुम्भश्च हतेष्वन्येषु चाहवे ३
हन्यमानं महासैन्यं विलोक्यामर्षमुद्वहन् अभ्यधावन्निशुम्भोऽथ मुख्ययासुरसेनया ४ तस्याग्रतः
तथा पृष्ठे पार्श्वयोश्च महासुराः संदष्टौष्ठपुटाः क्रुद्धा हन्तुं देवीमुपाययुः ५ आजगाम महावीर्यः
शुम्भोऽपि स्वबलैर्वृतः निहन्तुं चण्डिकां कोपात्कृत्वा युद्धं तु मातृभिः ६ ततो युद्धमतीवासीद्देव्याः शुम्भ

८ राजोवाच विचित्रमिति राजा सुरथः चरितं कर्म माहात्म्यं प्रभावः समाहारद्वंद्वः आश्रितं जनकं
१ २ ऋषिरुवाच चकारेति आहवे रणे ३ हन्यमानमिति उद्वहन् धारयन् ४ संदष्टोष्ठपुटाः दन्त
भागतः संपीडिताः तथा सति पुटाकारता भवति ५ ६ तत इति देव्याः इति सहार्थे तृतीया ७

विच्छेदेति ताभ्यामस्त्राद्विसानित्यन्वयः ८ ९ ताडितेइति क्षुरप्रःशरविशेषः चर्मफलकं अष्टसंख्याकरन्ना।
दिचन्द्रिनेचन्द्राकारसहितं १० छिन्नेइति शक्तित्यागपादेवीइति अभिमुखमागतां तां देवी चिच्छेदेत्यर्थः ११ को
पेति जग्राह गृहीतवान् एकेप्रत्येकग्रहिः आयान्तम् आगच्छन्तं शूलम् १२ आविद्ध्याभ्रामयित्वा देव्याक

चिच्छेदाशु तांश्छरांस्तस्याश्चण्डिका स्वशरोत्करैः ताडयामास चाङ्गेषु शरौघैरसुरेश्वरं ८ नि
शुम्भो निशितं खड्गं चर्म चादाय सुप्रभं अताडयन्मूर्ध्नि सिंहं देव्या वाहनमुत्तमं ९ ताडिते वा
हने देवी क्षुरप्रेणासिमुत्तमं निशुम्भस्याशु चिच्छेद चर्म चाप्यष्टचन्द्रकं १० छिन्ने चर्मणि खड्
गे च शक्तिं चिक्षेप सोऽसुरः तामप्यस्य द्विधा चक्रे चक्रेणाभिमुखागतां ११ कोपाध्मातो निशु
म्भोऽथ शूलं जग्राह दानवः आयान्तं मुष्टिपातेन देवी तच्चाप्यचूर्णयत् १२ आविध्याथ गदां सो
ऽपि चिक्षेप चण्डिकां प्रति सापि देव्या त्रिशूलेन भिन्ना भस्मत्वमागता १३ ततः परशुहस्तं तमायां
तं दैत्यपुङ्गवम् आहत्य देवी बाणौघैरपातयत भूतले १४ तस्मिन्निपतिते भूमौ निशुम्भे भीम
विक्रमे भ्रातर्यतीव संक्रुद्धः प्रययौ हन्तुमम्बिकां १५ स रथस्थस्तथात्युच्चैर्गृहीतपरमायुधैः
भुजैरष्टाभिरतुलैर्व्याप्याशेषं बभौ नभः १६ तमायान्तं समालोक्य देवी शङ्खमवादयत् ज्या

॥ ८

र्थे त्रिशूलेन करणेन सापि गदा भिन्ना भस्मत्वमागता प्रापिता च अन्तर्भावितण्यर्थात् क्तः ५ ततइति
पुङ्गवः श्रेष्ठः अथ निशुम्भस्य चक्रेणास्त्रपातनेन पातनं १४ तस्मिन्निति प्रययौ शुम्भ इति शेषः १५ स इति
तथा साम्बिकोक्तप्रकारेणात्युच्चैर्भुजैर्नभो व्याप्य बभावित्यर्थः १६ आयान्तम् आगच्छन्तम् १७

स्वनेनचेति चेनशंखज्याशब्दयोःसमुच्चयः वधोनाशः विधायिनेतिस्वनविशेषणं १८ उपदिशःसामान्य दिगपेक्षयोपदिक्कपूर्वादीनांदशानां तदाह दशेति १९ समुत्पत्यउत्पत्यपुनरवतीर्यपृथ्वी २० अत्युट्टहा सशब्दंकथादित्वात्परस्मैपदम् अशिवंरिपूणांभयदं २१ आकाशसंस्थितेः देवीदानवसंग्रामदर्शनायतत्र

पूरयामासककुभोनिजघंटास्वनेनच समस्तदैत्यसैन्यानांतेजोवधविधायिना १८ ततःसिंहोम हानादैस्त्याजितेभमहामदैः पूरयामासगगनंगांतथोपदिशोदश १९ ततःकालीसमुत्पत्य गगनंक्ष्मामताडयत् कराभ्यांतन्निनादेनप्राक्स्वनास्तेतिरोहिताः २० अट्टाट्टहासमशिवंशिवदू तीचकारह तैःशब्दैरसुरास्त्रेसुःशुंभःकोपंपरंययौ २१ दुरात्मंस्तिष्ठतिष्ठेतिव्याजहाराम्बिकायदा त दाजयेत्यभिहितंदेवैराकाशसंस्थितैः २२ शुंभेनागत्ययाशक्तिर्मुक्ताज्वालातिभीषणा आयां तीवह्निकूटाभासानिरस्तामहोल्कया २३ सिंहनादेनशुंभस्यव्याप्तंलोकत्रयांतरं निर्घातनिःस्व नोघोरोजितवानवनीपते २४ शुंभमुक्तान्शरान्देवीशुंभस्तत्प्रहितान्शरान् चिच्छेदस्वशरैरुग्रैः शतशोथसहस्रशः २५ ततःसाचंडिकाक्रुद्धाशूलेनाभिजघानतं सतदाभिहतोभूमौमूर्छितो निपपातह २६ ततोनिशुंभःसंप्राप्यचेतनामात्तकार्मुकः आजघानशरैर्देवींकालींकेसरिणं

स्थितेः २२ महोल्कयेति महाज्वालाचत्याशक्त्यापृथक् यद्वा तत्रामशक्त्यापृथक् २३ सिंहेति उत्त रार्धस्यतथापीत्यादिः निर्घातनिःस्वनः उत्पातध्वनिःजितचानितस्यशुंभसिंहनादमितिशेषः २४ शुंभेति अनेनदेवीशुंभयोःसमयुद्धमुक्तं २५ ततइति अभितःसमंतात् २६ ततइति शुंभम्

३४

पुनरिति इतो पुत्रोपिदितिजसमानपीलत्वादितिजः २८ ततइति दुर्गासेवकदेव्या तैः पीडयानापनीतिपि
निमग्नयः २१ ततइति दैत्यसेनयासमावृतः २२ शूलेति समायांतसमुत्वेयांत वेगाविद्धेनवेगास्थितेन २४
३१ समवदिति महत्सेनसर्वविशेषणं २६ ततइति उग्रमितिक्रियाविशेषणं कालीशिवदूतीचचखादेत्य

पुनश्च कृत्वा बाहूनामयुतं दनुजेश्वरः चक्रायुधेन दितिजश्छादयामास चंडिकां २० ततो भगवती
दुर्गा दुर्गार्तिनाशिनी चिच्छेद तानि चक्राणि स्वशरैः सायकाश्च तान् २१ ततो निशुंभो वेगेन ग
दामादाय चंडिका अभ्यधावत वै हंतुं दैत्यसेनसमावृतः २२ तस्यापतत एवाशु गदां चिच्छेद चंडिका
खड्गेन शितधारेण स च शूलं समाददे २३ शूलहस्तं समायांतं निशुंभममरार्दनं हृदि विव्याध शूले
न वेगाविद्धेन चंडिका २४ भिन्नस्य तस्य शूलेन हृदयान्निःसृतोपरः महाबलो महावीर्यस्तिष्ठेति
पुरुषो वदन् २५ तस्य निःक्रामतो देवी प्रहस्य स्वनवत्ततः शिरश्चिच्छेद खड्गेन ततोसावपतद्भुवि
ततः सिंहश्चखादोग्रदंष्ट्राक्षुण्णशिरोधरान् असुरांस्तांस्तथा काली शिवदूती तथापरान् २७ कौमारी
शक्तिनिर्भिन्नाः केचिन्नेशुर्महासुराः ब्रह्माणीमंत्रपूतेन तोयेनान्ये निराकृताः २८ माहेश्वरीत्रिशू
लेन भिन्नाः पेतुस्तथापरे वाराहीतुंडघातेन केचिच्चूर्णीकृता भुवि २९ खंडं खंडं च चक्रेण वैष्णव्या दा
नवाः कृताः वज्रेण चैंद्रीहस्ताग्रविमुक्तेन तथापरे केचिद्विनेशुरसुराः केचिन्नष्टा महाहवात् भक्षि

नयः २५ निराकृताश्च तामेत्रोचमन्यावः ३१ खंडं खंडं खंडं खंडप्रकाराः खंडस्य खंडशाबाधस्तोक्रियायां तु
याकृताः आद्येप्रकारे गुणावचनस्येतिद्वित्वं वज्रेणचाखंडखंडकृतारसेव ३० विनेशुर्नष्टाः नष्टाः पलायि
ताः ३१ इति श्रीशिवभट्टसुतनागोजीभट्टकृते सप्तशतीव्याख्याने नवमोध्यायः ९

दु. टी. मा. ४४

ऋषिरुवाच निशुंभमिति भ्रव्रीति प्राणदेवीमितिपोव: १ बलेति बलगर्वात् दुर्विनीते न दुर्गे गर्वमावह यातिमानिमा
निनीसती अन्यासां बलमाश्रित्य युध्यसे इत्यन्वयः २ देव्युवाच एकैवेति एकाग्रगतभेदहीना परमात्मरूपतान्
अपरा या मम सहायभूता द्वितीया का अस्ति न कापीत्यर्थः अनुभूयमानस्य भेदेन वाक्ये बहुमाह पश्यैति वाक्यं
विस्मकर्मत्वमद्विभूतयः इत्यनेन भेदं निरस्यति ३ ततइति ततो शरीरे लयमगमत् गृहभावम् अनेक ब्रह्माणीप्रमुखा

ऋषिरुवाच निशुंभं निहतं दृष्ट्वा भ्रातरं प्राणसंमितं हन्यमानं बलं चैव शुंभः क्रुद्धोब्रवीद्वचः १ बलाव
लेपात् दुष्टे त्वं मा दुर्गे गर्वमावह अन्यासां बलमाश्रित्य युध्यसे यातिमानिनी २ देव्युवाच एकैवाहं जग
त्यत्र द्वितीया का ममापरा पश्यैता दुष्ट मय्येव विशन्त्यो मद्विभूतयः ३ ततः समस्तास्ता देव्यो ब्रह्माणीप्र
मुखा लयं तस्या देव्यास्तनौ जग्मुरेकैवासीत्तदांबिका ४ देव्युवाच अहं विभूत्या बहुभिरिह रूपैर्यदा
स्थिता तत्संहृतं मयैकैव तिष्ठाम्याजौ स्थिरो भव ५ ऋषिरुवाच ततः प्रववृते युद्धं देव्याः शुंभस्य चोभ
योः पश्यतां सर्वदेवानामसुराणां च दारुणम् ६ शरवर्षैः शितैः शस्त्रैस्तथास्त्रैश्चैव दारुणैः तयोर्यु
द्धमभूद्भूयः सर्वलोकभयंकरम् ७ दिव्यान्यस्त्राणि शतशो मुमुचे यान्यथांबिका बभंज तानि दैत्येंद्रस्त

भेनानामसप्रत्रुपटलयदर्शनेन समस्तोपादानबमस्य एवेति दर्शयति तत्र सत्ताभेदादि सूक्तम् ४ देव्युवाच
अहमिति अहं विभूत्या ऐश्वर्येण बहुभी रूपैर्यद्धस्थिता तद्धुत्वं मया संहृतं तस्मादहमेकैवात्र तिष्ठामि त्वमपि
त्वं स्थिरो भव इत्यर्थः अनेनापि नद्वैतदृढीकृतम् ५ ऋषिरुवाच ततइति पश्यतामिति मनादरे षष्ठी स्पष्टम् १८ २५

हुंवेव तत हुंकारोच्चारणं च तदादिभिः तैर्यथाक्रमसामान्तैः १ ततः सा कुपिता धनुः इषुभिः सह २ छित्त्वेति तथा
तथा तेन प्रकारेण छित्त्वे धनुषि दैत्येन्द्र इत्यन्वयः ३ तत इति शक्तिं क्रुद्धा ततः शक्तिरुद्धः भानुमदिति किरणयुक्तमिम
र्थकं खड्गस्य शतचन्द्रस्य चर्मणो प्रविशेषणं तदा तद्युद्धकाले दैत्यानामधिपेश्वर इति गमकत्वात्समासः ४ चर्मेति

मुक्तानि तेन चास्त्राणि दिव्यानि परमेश्वरी बभञ्ज लीलयैवोग्रहुंकारोच्चारणादिभिः १ ततः शर
शतैर्देवीमाच्छादयत सोऽसुरः सापि तत्कुपिता देवी धनुश्चिच्छेद चेषुभिः २ छित्त्वे धनुषि दैत्येन्द्रस्तथा
शक्तिमथाददे चिच्छेद देवी चक्रेण तामप्यस्य करे स्थितां ३ ततः खड्गमुपादाय शतचन्द्रं च भानुमत
अभ्यधावत्तदा देवीं दैत्यानामधिपेश्वरः ४ तस्यापतत एवाशु खड्गं चिच्छेद चण्डिका धनुर्मुक्तैः शि
तैर्बाणैश्चर्म चार्ककरामलं ५ हताश्वः स तदा दैत्यश्छिन्नधन्वा विसारथिः जग्राह मुद्गरं घोरमम्बिका
निधनोद्यतः ६ चिच्छेदापततस्तस्य मुद्गरं निशितैः शरैः तथापि सोऽभ्यधावत्तां मुष्टिमुद्यम्य वे
गवान् ७ स मुष्टिं पातयामास हृदये दैत्यपुङ्गवः देव्यास्तं चापि सा देवी तलेनोरस्यताडयत ८
तलप्रहाराभिहतो निपपात महीतले स दैत्यराजः सहसा पुनरेव तथोत्थितः ९ उत्पत्य च प्रगृ
ह्योच्चैर्देवीं गगनमास्थितः तत्रापि सा निराधारा युयुधे तेन चण्डिका १० ॥ ॥ ॥

ति चेतनाश्वसारथ्योः समन्वयः ५ तदाह हताश्व इति ६ मुष्टिमिति दैत्याः हृदये इत्यन्वयः तलप्रह
ारणाभिहतः ९५ १६ सहसा तर्कितम् ७ उत्पत्येति भूमेः सकाशात् हर्षेण तां उद्वेगमनादित्यन्वयः
आस्थितः आस्थितवान् निराधारा स्वरथवाहनरथाद्यभावहेतुहीना तेन सह १० ॥

दु.टी. निपुद्दं च यदुग्रं तदहोषणां प्रथमभिनिम्नमानार्थकं निशादेवधेनिविशेषणं मनयोऽन्वयः १९ उमामकंदुकव
ना दुधरिसिद्धायतनसमये वराणां महत् भ्रामयामासेत्यत्र गौनलचिन्तयेमर्थः २० वेगितः वेगवान् २१ २२ वि
३६ हतः कृतव्रणाः चालयन्तिति दूरभावश्चाथ २३ असत्रमकाण्डवत् स्मास्यान्नताविलत्वम् २४ उमाते

निपुद्दं खेनदादेवसंदृष्टिकाचपरस्परं वक्त्रेन अथमंभिद्दनिविस्मयकारकं १९ ततोनिपुद्दं
सुचिरं कृत्वातेनांविकासह उमातथाभ्रामयामासचित्रंयथरणीतले २० सहिमायगणांश्चापम
छिन्नघम्यवेगिनः भ्रमयावत उच्चासाचंडिकानिधनेकृत्वा २१ तमायानततोदेवीसर्वदेवजने
श्वरं जगमायातयामासभिताम्लोनवर्त्मसि २२ सगनाद्यः पपातोर्व्यां स्वीकलाग्रविततः चा
लयन्सकलोष्ठं ग्रीसाब्रिद्वीपांसपर्वतां २३ ततः असत्रमविलहतेतस्मिन्दुर्गमनि जगत्स्वास्थम
नीवापनिर्भरवात्मवत्तभः २४ उत्पातमेघासौलकायमायासलपावंपयुः सहिमोमार्गवाहिन्य
स्तयासलसुपानिते २५ ततोदेवगणाः सर्वे हर्षनिर्भरमानसाः बभूवुर्निहतेतस्मिन्पृथिवी
तलेमेतरः २६ अवादयन्त्येवामेनन्नरप्सरोगणाः बभुः शुभालयावाताः सुप्रभोभू
दिवाकरः २७ जज्वलुश्चाग्नयः शान्ताः शान्तदिग्जनितस्वनाः २८ ॥ ॥ १८

ति उमातत्स्वकामेघाः उत्पातः संभाश्रंभंच उल्कादिव्यतेजः पातसंभवधात तथातद्दस्मरितोमार्ग चि
वाहिन्यः नद्यस्तत्र उत्पथगामिन्यः आसन् तत्प्रभृत्ये २५ २६ अप्सरसाम्नान्तकुलाः २७ जज्वलुरिति अग्नयश्चा चि
हवनीयादयः शान्ताः सौम्याः हेतो जज्वलुः शान्तादिक्तजनिताः स्वनाः उमातत्स्वकाः स्फुटत्वमादि चि ३६

अस्या रूपं यामले यरस्य मह द्रक्षानकाणं चमसलेनथा फलेच कं नघाणं वेद्दं दीवेलांगलेनथा यन्त्रेनानि
द्वानिर्हस्ते देवी विभर्त्ति सा येन पवेन सकाशाघ्नेन वसु विभूषिता नानारत्न समाकीर्णा वेदविद्याविनोदिनी आधारेन व ... स्वरूपाभनिवाहिणीति इति श्रीशिवभद्र सुतसतीगर्भजनागोजीभट्टकृतेसप्तशतीव्याख्याने दशमोऽध्यायः १० ऋषिरुवाच देव्यैति तत्र पुरे वह्निपुरोगमा वह्निमुख्याः कात्यायनी
मित्यनेन परस्यस्यामासमेकामूचयति इष्टस्याभादिवयस्य लभात्वात्मे नु मागमं विकासीनिविकस्वरा

इति श्रीमार्कंडेयपुराणे सावर्णिके मन्वंतरे देवीमाहात्म्ये हाथ्य मवधः १० ऋषिरुवाच देव्या हते
तत्र महासुरेन्द्रे सेन्द्राः सुरा वह्निपुरोगमास्तां कात्यायनीं तुष्टुवुरिष्टलाभाद्विकाशिवक्त्राब्ज विकाशिताशाः १ देवि प्रपन्नार्त्तिहरे प्रसीद प्रसीद मातर्जगतोऽखिलस्य प्रसीद विश्वेश्वरि पाहि विश्वं त्वमी
श्वरी देवि चराचरस्य २ आधारभूता जगतस्त्वमेका महीस्वरूपेण यतः स्थितासि अपां स्वरूप
स्थितया त्वयैतदाप्यायते कृत्स्नमलंघ्यवीर्ये ३ त्वं वैष्णवी शक्तिरनंतवीर्या विश्वस्य बीजं परमासि
माया संमोहितं देवि समस्तमेतत्त्वं वै प्रसन्ना भुवि मुक्तिहेतुः ४ शिवकाशिये येनेनयादृशाणोवि

काशिताः सकाशितानाशा याये १ देवीति प्रपन्नार्भक्तः आर्त्तिहरे प्रसीदेति विशेषः जगच्चराचरस्य निमात्रादेवा

मीश्वरी स्वतया इतरान्सर्वेपरत्वं स्वेनिमिति भाव २ आधारभूतेति तत्र हेतुर्महीरूपेण स्थितिः अपां स्वरूप

तया अवशिष्टस्वरूपेण स्थितया गमकत्वात्समासः आप्यायते पुष्टिमेति कर्मणि लट् यका अनेनापल

ह्यानं साक्षीत्याविवक्षितं १ त्वमिति अपाणादपालनशक्तिमत्त्व द्वितीयकारणशक्तिमत्त्व मायाविद्यात्व

येन त्वमोहितं संसारगर्त्ते पातितं नकिमोतीनाम वमनस्याह त्वं प्रसन्नाकृतमन्ता दीवेप्रसिद्धभविज्ञ

दु॰ टी॰ ना १२ विद्याइति अंगानिवेदाश्चत्वारो मीमांसान्यायविस्तरं पुराणं धर्मशास्त्रं च विद्या ह्येताश्चतुर्दश आयुर्वेदधनुर्वेदगां-
धर्वार्थशास्त्रैः सहाष्टादशभेदा यस्याः सकलाश्चतुःषष्टिकलारूपेणाः पातिव्रत्यसौंदर्ययुताः स्वरूपाभ्यां पेनाः समस्ताः
स्त्रियः पतिव्रताः स्त्रियः समस्तास्तव पल्लवास्तामिमामाह त्वयैकयेत्यंबया विश्वमिदं पूरितमेतत्त्वमेव वचनस्त्वं स्तुतिः पृथक्त्वस्या
ऽभावात् स्तोतव्यमेव विषये परापरा गौणी मुख्या च वाक्योक्तिस्त्वद्रूपास्तुतिः कातेस्तुतिर्यद्वा उक्तिरूपात्वमेवातःका
तेस्तुतिः ५ बुद्धिस्तवेति गद्ये नाह सर्वेति सर्वभूता विश्वात्मिका देवी द्योतनशीला स्वर्गमुक्त्योः प्रकर्षेण

विद्याः समस्तास्तव देवि भेदाः स्त्रियः समस्ताः सकला जगत्सु त्वयैकया पूरितमंबयैतत्का ते स्तुतिः
स्तव्यपरापरोक्तिः ५ सर्वभूता यदा देवी स्वर्गमुक्तिप्रदायिनी त्वं स्तुता स्तुतये का वा भवंतु परमोक्त-
यः ६ सर्वस्य बुद्धिरूपेण जनस्य हृदि संस्थिते स्वर्गापवर्गदे देवि नारायणि नमोस्तु ते ७ कला-
काष्ठादिरूपेण परिणामप्रदायिनि विश्वस्योपरतौ शक्ते नारायणि नमोस्तु ते ८ ॥ ॥

दायिनीति यदा त्वं स्तुता नतदा न वस्तुतये परमा उत्कृष्टा उक्तयः का वा भवेयुर्न काश्चिदपीत्यर्थः ६ तथा भगवत्स्त-
व्याह सर्वस्येति बुद्धिर्निश्चयात्मिका तया न तदा एव च स्वर्गापवर्गदत्वम् नारायणस्य स्त्रियाः शक्तिर्नारायणी
यद्वा नारं जीवसमूहस्तदयनी स्थानं भूतानं रूपात्मकत्वेन बोधनम् तेनत्वम् ७ कलेति कला त्रिंशत्का-
ष्ठा अष्टादशनिमेषः काष्ठा आदिना क्षणमहूर्तादयः परिणामो जन्मान्यवस्थान्तरावस्थाविशेषः तेन
कालरूपात्वम् तदेवप्रदायाह विश्वस्योपरतौ नाशे प्रलये नाशात्मिकेत्यर्थः कालरूपैव जगद्बलकर्ता ८ १२

सर्वमंगलेति मंगलानां मंगलरूपे शिवे कल्याणकर्त्रि शरण्ये शरणार्हे त्र्यंबके त्रिनेत्रे गौरि गौरवर्णे अनेनैव
वीजमस्याधुनिकं तदुक्तं देवीपुराणे सर्वाणि हृदयस्थानि मंगलानि शुभानि च ददाति चेप्सितान् लोके तेन सा
सर्वमंगला भक्तानामार्तिहरणी मंगलानेन सा स्मृता शिवा प्रकीर्तिता [illegible] शिवा सा [illegible] यत
दीक्षितानामस्मात्सर्वलोकस्य कुर्ते अतो देवी समाख्याता लोके सर्वार्थसाधिका [illegible]
[illegible] शरण्या समाख्याता शरण्येन सा देवी मुनिभिः परिकीर्तिता सा त्र्यंबकेन [illegible] त्र्यंबका सा स्म
[illegible] यागाग्निदग्धदेहायाः पुनर्जाता हिमालये [illegible] तेनागौरी न सा स्मृता [illegible]

सर्वमंगलमांगल्ये शिवे सर्वार्थसाधिके शरण्ये त्र्यंबके गौरि नारायणि नमोऽस्तु ते ९ सृष्टिस्थि
तिविनाशानां शक्तिभूते सनातनि गुणाश्रये गुणमये नारायणि नमोऽस्तु ते १० शरणागत
दीनार्तपरित्राणपरायणे सर्वस्यार्तिहरे देवि नारायणि नमोऽस्तु ते ११ हंसयुक्तविमानस्थे ब्रह्म
णीरूपधारिणि कौशाम्भःक्षरिके देवि नारायणि नमोऽस्तु ते १२ ॥

[illegible] नारायणी समाख्याता [illegible] शुभं तेषु [illegible]
यतः [illegible] इदं सर्वं जगत् [illegible] महाफल [illegible]
[illegible] ९ सृष्टीति [illegible] सनातनी [illegible] गुणानां [illegible]
[illegible] गुणाश्रये [illegible] गुणमये [illegible] विकारे १० शरणेति दीनाः सर्वैः [illegible] आर्ताः
[illegible] परायणे तत्परे [illegible] हरे इति [illegible] ११ हंसेति हं
सयुक्तविमानस्थिते ब्रह्माणीरूपधारिके कुशाजलं [illegible] कमण्डलुः [illegible] १२

त्रिशूलेति माहेश्वरीस्वरूपेणेतिपूर्ववद्व्याख्येयं ५ मयूरेति मयूरं कुक्कुटं सम्यक् तेनवृते ऋजुः कर्त्तमपि
उ.टी. पुत्रं चवरणायुधं शक्तिमोदिनी मयूरपिञ्छमस्तकी ततः षष्ठेनीपाल्लेवहरणात्मकस्तेनसमाहृते मिद्धवि
ता. शालि: अनन्तश्रीस्वरूपेणेनारायणि तस्वरूपसंस्थानमवयमात्रिवशाश्रयस्य: ६ चक्रेति चक्रादीनिमा
२८ होत्तानियमायुधानियया १५ नृसिंहेति त्रैलोक्यत्राणायसम्यक्कोटिनसमोमसहितेनोयः १६ १ महा

त्रिशूलवरदाभयपरेमहावृषभवाहिनि माहेश्वरीस्वरूपेणनारायणिनमोऽस्तुते १२ मयूरकु
क्कुटवृतेमहाशक्तिधरेनघे कौमारीरूपसंस्थानेनारायणिनमोऽस्तुते १४ शङ्खचक्रगदाशार्ङ्गगृही
तपरमायुधे प्रसीदवैष्णवीरूपेनारायणिनमोऽस्तुते १५ गृहीतोग्रमहाचक्रेदंष्ट्रोद्धृतवसुन्धरे वे
राहरूपिणिशिवेनारायणिनमोऽस्तुते १६ नृसिंहरूपेणोग्रेणहन्तुंदैत्यान्कृतोद्यमे त्रैलोक्यत्रा
णसहितेनारायणिनमोऽस्तुते १७ किरीटिनिमहावज्रेसहस्रनयनोज्ज्वले वृत्रप्राणहरेचै
न्द्रिनारायणिनमोऽस्तुते १८ शिवदूतीस्वरूपेणहतदैत्यमहाबले घोररूपेमहारावेनारायणि
नमोऽस्तुते १९ दंष्ट्राकरालवदनेशिरोमालाविभूषणे चामुण्डेमुण्डमथनेनारायणिनमोऽस्तुते २०
लक्ष्मिलज्जेमहाविद्येश्रद्धेपुष्टिस्वधेध्रुवे महारात्रिमहाविद्येनारायणिनमोऽस्तुते २१ मेधेस
रस्वतिवरेभूतिबाभ्रवितामसि नियतेत्वंप्रसीदेशेनारायणिनमोऽस्तुते २२ २२ २२ ॥
बन्धहरेति महद्भयंयस्याः १९ शिवेति इन्द्रदैत्यानांमहाबलंयया सा ११ २० देवेति महालक्ष्मीविद्याउपनिष
त् ग्रहाग्रलिमावृद्धिः पुष्टिसहितमथ महतीशिवप्रसंवावरणासमर्थामहामोहलक्षणा ११ मेधेति
मेधाधारणावतीवृद्धिः सरस्वतीवाग्रूपा वरेश्रेष्ठे भूतिः सततन्मयाने ह्राटसारणाभावः अनेनसमि
कीत बभ्रुवर्णारगणालयुक्तेनामसिनमोऽस्तुते ह्रूरमूलप्रकृतिभेयप्रदाभिप्रायेणानियमिरक्षणे रूपे २२

सर्वैति देवीमर्धाहिस्तोकि: ममाद्नेमाहीमार्धं २२ सर्वभूतेभ्य: सर्वभूतविकारेभ्य आभिाभ्यश्च कामार्थिनत।
लक्ष्यधसेभवे २४ ज्वालेति नो: स्याभीतेर्भयात् २५ हिनस्तीति श्रत: मीतीमातावास्वतानिवनो: स्मासायेभ्यःपा
निमर्षः अनितेयवाघ्रव २६ असरीति रर्चितोलिम: करहस्तउज्वलर्धानिकरै: किरणोरुज्वलोवा २७ रोगानिति
अभीष्टानियान अपहसीम तृष्यते विपन्नहष्टवियोगलस्तणा थत स्वामाश्रिताग्रमेवामाश्रमायतामया

स्व सर्वेस्वरूपेसर्वेशसर्वशक्तिसमन्विते भयेभ्यस्त्राहिनोदेविदुर्गेदेविनमोस्तुते २२ एतत्तेवदनंसौम्य
लोचनत्रयभूषितं पातुन: सर्वभूतेभ्य: कात्यायनिनमोस्तुते २४ ज्वालाकरालमत्युग्रमशेषा
सुरसोदनं त्रिशूलंपातुनोभीतेर्भद्रकालिनमोस्तुते २५ हिनस्तिदैत्यतेजांसिस्वनेनापूर्ययाजग
त् साघण्टापातुनोदेविपापेभ्योन: सुतानिव २६ असुरासृग्वसापंकचर्चितस्तेकरोज्वल: शुभा
यखड्गोभवतुचण्डिकेत्वांनतावयं २७ रोगानशेषानपहंसितुष्टारुष्टातुकामान्सकलानभीष्टा
न् त्वामाश्रितानांनविपन्नराणांत्वामाश्रिताह्याश्रयतांप्रयान्ति २८ एतत्कृतंयत्कदनंत्वयाद्य
धर्मद्विषांदेविमहासुराणां रूपैरनेकैर्बहुधात्ममूर्तिंकृत्वांबिकेतत्प्रकरोतिकान्या २९ विद्यासुशा
स्त्रेषुविवेकदीपेष्वाद्येषुवाक्येषुचकात्वदन्या ममत्वगर्तेतिमहान्धकारेविभ्रामयत्येतदतीवविश्वं

ति २८ एतदिति कदनंनाश: धर्मद्विषो: सुरा: अद्य अधुना आत्ममूर्तिमेव अनेकरूपै: मत्स्यादिकल्पादि
लक्षणै: अंबिकेतत्तीया बहुधा बहुप्रकारा: असमानहितसम्भावनकोपितात्मक: २९ विद्यासिति विद्यासुशास्त्रेषु
उपायभूतानिशास्त्राणिवेदादीनि तेषुमध्ये [illegible] विवेकदीपेषु तुष्यति यस्त्वया वाक्येषु चकोपकारेषु
वेदवाक्येषु मत्वे च ममत्वगर्तेतदाश्रयेमहान्धकारे संसारेरूपनदीह [illegible] तदन्याकात्वतीवविभ्रामयतितकापी

दु॰टी॰ रक्तांशेति नागाः सर्पाः प्रभयं चेमनुष्याणां दस्यवः चौराः रावोचनं तया क्लिमध्ये यच्चेदोषाः प्राट्यः तच्चमे वत्सापयं त्वावि नाविश्वपरिपासीति सर्व॥ ३३ यत्त्वं विश्वेश्वरी तो विश्वं परिपासि यत्त्वं च विश्वात्मिका ॥ना॰
स्वतद्धारयसि यतो भवती विश्वेशानां ब्रह्मादीनामपि वन्द्या तस्यां भक्तिनम्रा ये ते विश्वाश्रया भवन्ति
३९ ३२ देवीति देवि विनोऽरिभीतेः त्वत्प्रसादो भीतेः पालय यथाधुनैव सम्प्रसेवामुरवधान्नः पालितं

रक्ताम्भिये योग्विषाम्बनागाय चोरयो दस्युवक्त्रानियत्र देवानलोयत्र तयाक्लिमध्ये तत्रास्थितानं
परिपासि विश्वं ३३ विश्वेश्वरि त्वं परिपासि विश्वं विश्वात्मिका धारयसीति विश्वं विश्वेशवन्द्या भवती
भवन्ति विश्वाश्रया ये त्वयि भक्तिनम्राः ३२ देवि प्रसीद परिपालय नोऽरिभीतेर्नित्यं यथासुरवधादधु
नैव सद्यः पापानि सर्वजगतां प्रशमं नयाशु उत्पातपाकजनितांश्च महोपसर्गान् ३३ प्रणतानां प्र
सीद त्वं देवि विश्वार्तिहारिणि त्रैलोक्यवासिनामीड्ये लोकानां वरदा भव ३४ देव्युवाच वरदा
हं सुरगणा वरं यन्मनसेच्छथ तं वृणुध्वं प्रयच्छामि जगतामुपकारकं ३५ देवा ऊचुः सर्वाबाधा
प्रशमनं त्रैलोक्यस्याखिलेश्वरि एवमेव त्वया कार्यमस्मद्वैरिविनाशनं ३६ देव्युवाच वैवस्वते
न्तरे प्राप्ते अष्टाविंशतिमे युगे शुम्भो निशुम्भश्चैवान्यावुत्पत्स्येते महासुरौ ३७ ॥ ॥

नवतस्मित्तथेत्यर्थः सर्वजगतां पापानि प्रशमं नयाशु चञ्चत्पामुत्पातपाकजनितांश्च उत्पातानां पाकः फलदानकालस्तेन जनि
तान्महोपसर्गान्महामारीप्रमुखान्प्रशमं नय ३३ प्रणतानामिति स्पष्टोऽयं श्लोकः ३४ देव्युवाच वरदेति यद्वरं यन्मनसीच्छ
थ तं वृणुध्वं याच्यध्वं ३५ देवा ऊचुः सर्वाबाधेति सर्वा बाधास्तासां प्रशमनं त्वद्वैरिविनाशनं चास्मत्प्रियार्थं एव
मेव प्रभाविद्धिनाशनं कर्तव्यं ३६ देव्युवाच वैवस्वतन्त्वे इति मन्वन्तरे प्राप्ते अष्टाविंशति तमे अष्टाविंशतिसंख्यो ३५
के॰ २ टी॰ महायुगमष्टादशः युगं चतुर्युगं तत्र कलियुगं परस्मा पावन योरुत्पत्तिः ३७

नंदेति नंदगोपगृहे यशोदायां महालक्ष्म्यंशभूता नंदा भगवती नाम या भविष्यति नंदजा कनकोत्तमकांतिः
सा सुकांतिकनकांबरा कमलाकृतपाणाब्जसंकृतचतुर्भुजा इंदिरा कमला लक्ष्मीः सा श्रीरुक्माबुजासन
नेति रहस्योक्तेः अस्याः वीर्याद्रेनवरात्रे प्रादुर्भावः ३८ पुनरपीति इयमपि हायपरेतीनेतत्रेवचतुर्युगे वती
र्णा साह वैप्रचित्तान् विप्रचित्तिवंशजान् ३९ ४० ततइति दंष्ट्राः रक्तदंतिकाः कालरात्रिभूता रक्तदंतेसुपल
तया कैवास्तु श्रावोत्पत्तेर्यथैव भुरक्तमस्याः अतएवास्याः रक्तचामुंडा मेनकावहयाः तथा उत्तमवर्णाऽभा

नंदगोपगृहे जाता यशोदागर्भसंभवा ततस्तौ नाशयिष्यामि विंध्याचलनिवासिनी ३८
पुनरप्यतिरौद्रेण रूपेण पृथिवीतले अवतीर्य हनिष्यामि वैप्रचित्तांस्तु दानवान् ३९ भक्षयं
त्याश्च तानुग्रान्वैप्रचित्तान्महासुरान् रक्तदंता भविष्यंति दाडिमीकुसुमोपमाः ४० ततो मां देवताः
स्वर्गे मर्त्यलोके च मानवाः स्तुवंतो व्याहरिष्यंति सततं रक्तदंतिकाम् ४१ भूयश्च शतवार्षिक्या
मनावृष्ट्यामनंभसि मुनिभिः संस्तुता भूमौ संभविष्याम्ययोनिजा ४२

रक्तांबरविभूषणा रक्तपुष्पा रक्तनेत्रा रक्तकेशा चितमूर्धजा रक्तदंती रक्तरत्नालंकारदंष्ट्रातिभीषणा वसुधे
व विस्तीर्णा सामेरुयुगलस्तनी स्तनौ लंबावति स्थूलौ कर्कशावतिमांसलौ सर्वकामफलप्रदेवाभक्त
मालिंगयति दृष्टि सर्वदुःखयानयात्रसुसकललोकलंकरैः विभूतीनियामलोकेः अत्रसर्वत्राहमितिनिर्देशः
परस्परमपि शाकीनामभेदाभिप्रायेण ४१ भूयश्चेति अनंभसि कूपादिजलशून्यायामपीमर्थः अयोनि
जायत इदानीं पार्वतीदेहादाविर्भाव एवमेवमर्थः ४२ दुर्गायै नमः ॥ नमो भगवते वासुदेवाय

यदास्मान्मुनीन्नेत्रैरीक्षिष्यामि ततस्तस्मात् ४५ देवस्तुतमतं तेरेणचवनारिंशत्तमेयुगे शताक्षीशाकंभर्यवता
रः नमिन्नेवान्तरे वाचत्वारिंशत्तमेयुगे रविलक्ष्मीतयोक्तेः तत्रैव दुर्गानामासुरवधः शाकंभरीलब्धमाय
शाकंसंख्यकत्वमेव अथयामस्मृते भक्तिमंत्रपानोऽस्वात्रिमूर्तिचतुष्टयेव नूलवर्णमहातनगनीलासल
विलोचना गंभीरनाभिस्त्रिवलीतनुमध्यामनोहरा सुकर्कशा चक्रमासाद्यनपीनघनोन्नतस्तनी भुजा
विशालास्त्रीवाणमंत्रपत्रलया पुष्पपल्लवमूलादिफलशाकसमन्वयान् मारिमानानीवितार्थाय

ततः शतेन नेत्राणां निरीक्षिष्यामि यन्मुनीन् कीर्तयिष्यंति मनुजाः शताक्षीमिति मां ततः ४५
ततोऽहमखिलं लोकमात्मदेहसमुद्भवैः भरिष्यामि सुराः शाकैरावृष्टेः प्राणधारकैः ४६
शाकंभरीति विख्यातिं तदा यास्याम्यहं भुवि तत्रैव च वधिष्यामि दुर्गमाख्यं महासुरं ४७
दुर्गा देवीति विख्यातं तन्मे नाम भविष्यति पुनश्चाहं यदा भीमं रूपं कृत्वा हिमाचले ४८
रक्षांसि भक्षयिष्यामि मुनीनां त्राणकारणात् तदा मां मुनयः सर्वे स्तोष्यंत्यानम्रमूर्तयः ४९

बिभर्तीति यामले ४४ शाकंभरीति यथा पार्वतं प्रोक्तं शाकंभरी शताक्षी सा दुर्गा सैव प्रकीर्तिता उमा
गौरी सती चंडीकालिकेयं च पार्वती शाकंभरी नीलवर्णा माया युक्तैः दुर्गा नामासुरः तत्रैव शाकंभर्य
वतार एव पत्रमूलकंदरीरादिफलकादीनि ऋतुकाः सकलशाकवन्मंचेति शाकं दशविधं स्मृतं अथ दुर्गा
मोहरण्डः पुरुवाचनेऽर्धतिथितिव्रत्नाणो लव्धवरः अस्य वधकाल रात्रिर्हेती विवाधं तु हृदये
भवान्यास्ति पुरवित्रपुरं सुंदरीकामाख्याजभैरवी नीलसरस्वती प्रभृतिरूपकाह्वित्रमस्या मानगपा

भीमेति भीमापि नीलवर्णा दंष्ट्रादशनभासुरा चंद्रहासं च डमरुं शिरः पात्रं च बिभ्रती एकवीरा कालरात्रिर्गीर्ने
ध्यानस्मातुरन्येषुसके इयं कालरात्रिरेव पंचाशत्तमे चतुर्युगे वैवस्वतमन्वंतरे एव भीमावतार इति लक्ष्मीतंत्रे
इयं चैव त्रयार्थिना हृन्या आरुणाख्योऽसुरो नाम ४८ तदेति भ्रामरं पारिशयनमरं असंख्येयाः षट्पदा यस्मिन् तत्
येन तत् ४९ भ्रामरीति तेजोमंडलदुर्धर्षा भ्रामरी चित्रकांतिभृत् चित्रभ्रमरपाणिः सा महामारीति गीयते म
हामाया महाकाली महामोहा तथा नंदा दुर्गमेत्यर्थमपि कालरात्रि सर्वतः सर्वत्र वैवस्वतेनंतर एव बोध्यं

भीमादेवीति विख्यातं तन्मे नाम भविष्यति यदारुणाख्यस्त्रैलोक्ये महाबाधां करिष्यति ४८ तदाहं भ्रा
मरं रूपं कृत्वासंख्येयषट्पदं त्रैलोक्यस्य हितार्थाय वधिष्यामि महासुरं ४९ भ्रामरीति च मां लोकास्त
दा स्तोष्यंति सर्वतः इत्थं यदा यदा बाधा दानवोत्था भविष्यति ५० तदा तदावतीर्याहं करिष्याम्यरिसंक्ष
यं ५१ इति मार्कंडेयपुराणे सावर्णिके मन्वंतरे देवीमाहात्म्ये नारायणीस्तुतिः ११ देव्युवाच एभिः स्त
वैश्च मां नित्यं स्तोष्यते यः समाहितः तस्याहं सकलां बाधां शमयिष्याम्यसंशयं १ मधुकैटभनाशं
च महिषासुरघातनं कीर्तयिष्यंति ये तद्वद्वधं शुंभनिशुंभयोः २ अष्टम्यां च चतुर्दश्यां नवम्यां चैक
चेतसः श्रोष्यंति चैव ये भक्त्या मम माहात्म्यमुत्तमम् ३ न तेषां दुष्कृतं किंचिद्दुष्कृतोत्था न चापदः भ
विष्यंति न दारिद्र्यं न चैवेष्टवियोजनम् ४

तमे चतुर्युगे भ्रामर्यवतार इति लक्ष्मीतंत्रे इत्थमित्याद्युत्तरार्धं स्पष्टं ५० ५१ इति श्रीशिवभट्टसुतसतीगर्भजना
गोजीभट्टकृते सप्तशतीव्याख्याने एकादशोऽध्यायः ११ देव्युवाच एभिरिति मधुकैटभवधादिलक्षणोविम
र्थः सकलामैहिकीं पारलौकिकीं च समाहितोऽनन्यमनाः १ २ श्रोष्यंति च वा सपठिष्यंति अष्टम्यामित्यादि
सप्तम्येकालकथनं ३ नेति दुष्कृतेपानये दरिद्रस्यास्तव्यजिनिति दारिद्र्यम् ४

दु॰टी॰ ना॰ ४१ माशुभंदेति नपादेनिसंत्रासभित्तविषयं ५ तस्मादिति सदानितं श्रियतः तन्माहात्म्यं स्वस्तिकल्याणं तस्या-
यनमार्गः ६ उपेति माहात्म्यकृतमहामारीभ्यामयं प्राप्तलाभरोगजन्यतदुपकरी देवता ततः समुद्भवाद्वाधेषां
तान् उपसर्गान् उपद्रवान् तथा त्रिविधं आधिकारागादेहादिद्रूय आध्यात्मिकं भूतभूतामेनादिजन्यमभ्यु-
मादि आधिभौतिकं वैरहृत वज्रपातदावाग्न्याद्याधिदैविकं तद्रूपमुत्पातमितिहेतु विरमममात गृहेवदेति भो

पाप्नोति न भयं तस्य दस्युतो वा न राजतः। न शस्त्रानलतोयौघात्कदाचित्संभविष्यति ५ तस्मान्ममै-
तन्माहात्म्यं पठितव्यं समाहितैः। श्रोतव्यं च सदा भक्त्या परं स्वस्त्ययनं महत् ६ उपसर्गानशेषांस्तु
महामारीसमुद्भवान्। तथा त्रिविधमुत्पातं माहात्म्यं शमयेन्मम ७ यत्रैतत्पठ्यते सम्यङ्नित्यमाय-
तने मम। सदा न तद्विमोक्ष्यामि सान्निध्यं तत्र मे स्थितम् ८ बलिप्रदाने पूजायामग्निकार्ये महोत्सवे।
सर्वं ममैतच्चरितमुच्चार्यं श्राव्यमेव च ९ जानताजानता वापि बलिपूजां तथा कृताम्। प्रतीच्छि-
ष्याम्यहं प्रीत्या वह्निहोमं तथा कृतम् १०

त्रिविधमुत्पातं च ७ यत्रेति यत्र यतने गृहे मयत्संबंधेतत्सम्यक् अर्थावधारणपूर्वकं प्रमवृत्तिनवर्णो
दिवा ८ बलीति बलिप्रदाने देवतोद्देशेन पश्वाद्युपहारः पूजा गंधादिनार्चनं अग्निकार्ये देवीदेव-
तोद्देशो होमः महोत्सवः पुत्रजन्मविवाहादि उच्चार्यमिति निमित्तविषयं ९ फलमाह जानतेति जानता वि-
धिज्ञेन अजानता तादृशेन बलिपूजा हवनं तथाविधप्रकारेण तन्माहात्म्योद्धारणादेशमति यत्नाक
किंचिदपि कृतं तेन प्रतीच्छिष्यामि स्वीकरिष्यामीत्यर्थः च वर्गमध्यः पाठप्रमाणो वाकुलकोके प्रतीच्छया [illegible] ४१

शारदिति शरत्काले आश्विनशुक्लप्रतिपदमारभ्य क्रियमाणा दुर्गार्चनरूपा या च वार्षिकी वर्षप्राप्तो वर्षादौ चा
द्विकः तेन चैत्रशुक्लप्रतिपदमारभ्य क्रियमाणा चेत्यर्थः श्रुत्वेति पठनस्याप्युपलक्षणं ११ तदनन्तरोपि ॥ सर्वा
बाधो बाधा चेत्यर्थः १२ उत्पत्तयः प्रादुर्भावान् द्वितीयार्थे प्रथमा पराक्रमं च सिद्धौ वा युद्धेषु सत्सु
१३ उपपद्यते प्राप्यते कुलं च नन्दते वर्धते १४ शान्तिकर्मेत्युपसर्गादिनिवर्तके कर्मणि तस्मिन् तत्स्थाने इत्यर्थः ग्र
हपीडासु विषयार्थे १५ तदेव विवृणोति उपसर्गा इति दुःस्वप्नस्य फलाभावो न तु नलेन सुस्वप्नकार्यापि १६ बाल

शरत्काले महापूजा क्रियते या च वार्षिकी तस्यां ममैतन्माहात्म्यं श्रुत्वा भक्तिसमन्वितः ११ सर्वबाधा
विनिर्मुक्तो धनधान्यसुतान्वितः मनुष्यो मत्प्रसादेन भविष्यति न संशयः १२ श्रुत्वा ममैतन्मा
हात्म्यं तथा चोत्पत्तयः शुभाः पराक्रमं च युद्धेषु जायते निर्भयः पुमान् १३ रिपवः संक्षयं यान्ति कल्या
णं चोपपद्यते नन्दते च कुलं पुंसां माहात्म्यं मम शृण्वतां १४ शान्तिकर्मणि सर्वत्र तथा दुःस्वप्नद॑र्श
ने ग्रहपीडासु चोग्रासु माहात्म्यं शृणुयान्मम १५ उपसर्गाः शमं यान्ति ग्रहपीडाश्च दारुणाः दुःस्वप्
नं च नृभिर्दृष्टं सुस्वप्नमुपजायते १६ बालग्रहाभिभूतानां बालानां शान्तिकारकं संघातभेदे च नृ
णां मैत्रीकरणमुत्तमं १७ दुर्वृत्तानामशेषाणां बलहानिकरं परं रक्षोभूतपिशाचानां पठ
नादेव नाशनम् १८ सर्वं ममैतन्माहात्म्यं मम सन्निधिकारकम् पशुपुष्पार्घ्यधूपैश्च गन्धदीपै
स्तथोत्तमैः १९ विप्राणां भोजनैर्होमैः प्रोक्षणीयैरहर्निशं अन्यैश्च विविधैर्भोगैः प्रदानैर्वत्स

ग्रहाः पूतनाद्याः संघातभेदे मैत्रीविघटने १७ दुर्वृत्तानां दुष्टानां कार्यसूचकादीनां १८ पशुमांसादिश्लोक
द्वयमेकान्वयि पशुर्बलिः च ग्रो ... अर्घः तीरं दुग्धाग्राणि दध्यक्षततिलमिलितानि च यवाः सिद्धार्थकाः
पश्च द्रव्योऽर्घः प्रकीर्तितः १९ विप्राणामिति प्रोक्षणीयैः पंचामृताभिषेकादिभिः अन्यैर्विविधैर्भोगैः
नगादयः प्रदानैः मधुरद्रव्यैर्न विप्रेभ्यो दीयमानैर्भासो लेकारादिभिः प्रतेरनिशं क्रियमाणायां वत्सरा

सामिप्यं त्वच्चरिते तव कृते इत्यर्थः अश्रावणतामपनस्तासां पठतस्यापि अन्वयो अधिकपल्लवमित्ति कथितं अत्रान्तिमा
यजनान्वयि २१ ममजन्मनाकीर्तनश्रुतमर्थः बुद्धेश्वितितस्तान्वयि २२ तस्मिन्निति पुष्पाभिः स्वनयो
ना· याभ्रमनेनरायत्ताभ्रतं नमाद्यिर्गादिकं वस्तु कृतं तथान्तमाग्र्यर्षिभिः सह यावत्पुष्पाभिः कृताम
टी· द्विधानकरीलक्तपाइत्यर्थः यथानन्तनोजरबीणामपिकर्तनं तथामभोवतितृप्तिं कृताद्दिलचदे
ना· ष्ठाइत्यर्थक स्तमीतवैकवाकानादिमवयेयं एवचेतानिसर्वेषिणोयात्मनकृतकोमनादीनीनिवोध्य २१
५२

प्रीतिर्मे क्रियते साम्प्रतं त्वच्चरितेषु ते अलं ह्वतिपथानितघारोगं भयच्छति २१ रत्नाक
रोनिभूते भोजन्मनाकीर्तनेमम बुद्धेशुचरितेयस्मे तुष्टे मभिवर्द्धताम् २२ तस्मिन्कृते विचि
ते मर्त्य भस्मानजायते पुष्पाभिः स्वनयो याभ्रया भ्रम्रसर्षिभिः कृता २३ अन्यत्रचक्रे नाला
त्मयमकृतिम्भोमति अरण्ये प्रान्तरे अपिदावाग्निपरिवारितः २४ दस्युभिर्वा वृतः स्वग्र
हीनो वापि शत्रुभिः सिंहव्याघ्रबयानो वा वने वा वनहस्तिभिः २५ राजाग्रे हन्तरुद्धो वधो
वधनोपि वा आकृष्टो वा यातनास्थितः पातालमहार्णवे २६

अरण्ये प्रान्तरे दावाग्निपरिवारितः अरभ्योमनाभ्युदयसाधनी यथाकृतिरस्ति अरण्ये इत्यादि
श्लोकचतुष्टयेकान्वयि प्रान्तरे दूरशून्यमार्गे अरण्ये इत्यस्य दावाग्निमादिनान्वयः प्रान्तरे इत्यस्य दस्युभि
रित्यादिनान्वयः केवलेप्रान्तरे वा दस्युभिर्वा वृतो वा २४ दस्युभिरिति श्लोकनिर्जने देशमनुत्तान्वयि
वनहस्तिभिरित्यस्य वनेवेतिपाठः २५ राजेति अदेनराजाग्रेचवधस्थानमाहमतुमनन्वयः सर्वत्रवा अन्न
मुचे महार्णवेपातालस्थितो वा तेनाकृष्टितनश्राकृष्टितश्च ५२

पतत्स्वचेति सर्वाबाधासु महापीडासु वेदनानुखेनाभ्यर्दितः पीडितः ॥ २७ ॥ स्मरन्निति मच्चरितं निकमेकं तेरितं संकटं दुःखं ३ नराः पिमत्तरान्तपि ॥ २८ ॥ दूरादेवेति मम चरितं स्मरतः मम प्रभावात् सिंहाद्याः सिंहव्याघ्र उतरा दयः दस्यवश्चौरा वैरिणः शत्रवः ॥ २९ ॥ पश्यतामिति अनादरे षष्ठी निराकृत्य निरादृत्य ॥ ३० ॥ इमाः शब्दम् आययुः प्राविशन् ॥ ३२ ॥ उपसंहरति एवमिति सम्भूय स्वरूपं शरीरमाश्रित्य भूपेति नृपेति निकमेकं तेरितं ॥ ३३ ॥

ऋषिरुवाच

पतत्स्वचापि शस्त्रेषु संग्रामे भृशदारुणे सर्वाबाधासु घोरासु वेदनाभ्यर्दितोऽपि वा ॥ २७ ॥ स्मरन्ममैतच्च
रितं नरो मुच्येत संकटात् मम प्रभावात्सिंहाद्या दस्यवो वैरिणस्तथा ॥ २८ ॥ दूरादेव पलायन्ते स्मरतश्च
रितं मम इत्युक्त्वा सा भगवती चण्डिका चण्डविक्रमा ॥ २९ ॥ पश्यतामेव देवानां तत्रैवान्तरधी
यत तेऽपि देवा निरातङ्काः स्वाधिकारान्यथा पुरा ॥ ३० ॥ यज्ञभागभुजः सर्वे चक्रुर्विनिहतारयः दैत्याश्च
देव्या निहते शुम्भे देवरिपौ युधि ॥ ३१ ॥ जगद्विध्वंसिनि तस्मिन्महोग्रेऽतुलविक्रमे निशुम्भे च महावीर्ये शे
षाः पातालमाययुः ॥ ३२ ॥ एवं भगवती देवी सा नित्यापि पुनः पुनः सम्भूय कुरुते भूप जगतः परिपाल
नम् ॥ ३३ ॥ तयैतन्मोह्यते विश्वं सैव विश्वं प्रसूयते सा याचिता च विज्ञानं तुष्टा ऋद्धिं प्रयच्छति ॥ ३४ ॥ व्याप्तं त
यैतत्सकलं ब्रह्माण्डं मनुजेश्वर महाकाल्या महाकाले महामारीस्वरूपया ॥ ३५ ॥ सैव काले महामारी

इत्थं मोहकत्वात् गुणमयं संहरति नयति सृजनेन नयति प्रायाचितना फलमन्नादि प्रपरु नभक्ति विज्ञानं आत्मानन्दम् नयच्छति फलादिदानक्रियया ... ऋद्धिं प्रयच्छति संहितायामविवक्षितत्वात्संधिः ॥ ३४ ॥ व्याप्तमिति महतामात्मादीनां विकलयति अधिकाररूपतां नयति सा महाकाली तया महाकाले प्रलये महामारीसंहारक्रियातद्रूपया तयैतद्व्याप्तमित्यन्वयः ॥ ३५ ॥ सैवेति काले प्रलये महामारी संहारशक्तिः सृष्टिः सर्गोपक्रिः अजा जन्मरहिता काले स्थितिकाले सनातनी नाशरहिता ॥ ३६ ॥

भवकाले संपत्समये वृद्धिप्रदेति लक्ष्मीर्विशेषणं अभावे विपत्काले ४० पुष्पैः पुष्पधूपदीपाद्यैः संपूजितेत्य
दु॰ टी॰ र्थः ४१ इति श्रीमार्कण्डेयपुराणे सावर्णिके मन्वन्तरे देवीमाहात्म्ये गुप्तवत्यां फलस्तुतिर्नाम द्वादशोऽध्यायः १२ ऋषिरुवा
मा॰ च एतदिति एवमुक्तप्रकारेण धार्यतइति सृष्टिप्रलययोरुपलक्षणम् हे भूपेति सुरथसंबोधनं १ विद्यात
४२ ज्ञानं तथैवेति समुच्चये तयात्वमित्यस्यार्थः एषवैश्यः समाधिः उत्तमाधमतरान्यपि तथैवान्ये अमेवे

भवकाले नृणां सैव लक्ष्मीर्वृद्धिप्रदा गृहे सैवाभावे तथालक्ष्मीर्विनाशायोपजायते ४० स्तुता संपू
जिता पुष्पैर्धूपगन्धादिभिस्तथा ददाति वित्तं पुत्रांश्च मतिं धर्मे तथा शुभां ४१ इति श्रीमार्कण्डेयपुरा
णे सावर्णिके मन्वन्तरे देवीमाहात्म्ये फलस्तुतिः १२ ऋषिरुवाच एतत्ते कथितं भूप देवीमाहात्म्यमुत्त
मं एवंप्रभावा सा देवी ययेदं धार्यते जगत् १ विद्या तथैव क्रियते भगवद्विष्णुमायया तया त्वमेष वैश्य
श्च तथैवान्ये विवेकिनः २ मोह्यन्ते मोहिताश्चैव मोहमेष्यन्ति चापरे तामुपैहि महाराज शरणं
परमेश्वरीम् ३ आराधिता सैव नृणां भोगस्वर्गापवर्गदा मार्कण्डेय उवाच इति तस्य वचः श्रुत्वा सुर
थः स नराधिपः ४ प्रणिपत्य महाभागं तमृषिं संशितव्रतम् निर्विण्णोऽतिममत्वेन राज्यापहरणे
न च ५ जगाम सद्यस्तपसे स च वैश्यो महामुने संदर्शनार्थमम्बाया नदीपुलिनसंस्थितः ६ ॥

न्यर्थः विवेकिनः अपि गतलोकव्यामूढतया २ मोह्यन्तइति मोहो मिथ्याज्ञानम् उपेहीति शरणं व्रज इत्यर्थः
३ आराधितेति सैव प्रसन्ना सती सर्वं फलदायी एवं वेति सूचितम् भोगः ऐहिकः मार्कण्डेय उवाच इतीति
स्पष्टम् प्रणिपत्येति संशितव्रतं तीक्ष्णव्रतम् निर्विण्णोऽतुः व्याकुलः ममत्वेन ममतायाः प्रवाहः ५ जगा
मेति नद्यास्तीरे यस्य स अयमर्थः एवमग्रेऽपि ६

मयेति देवीसूक्तं ऊर्ध्वदृष्टिसिद्धमहंविशेषाभिमानादीयके श्रीसूक्तमाथर्वणपरिसिद्धमित्यन्ये वस्तुतो देवीसूक्तं
नमो देव्या इत्यादिकं पंचमाध्यायस्थस्तुतिरूपं तत्सर्वं देवताकृतस्याध्यायमहात्म्यस्य स्तोत्रं शुभादिवर्णाभिमे
मादिभिर्देवैरेव सर्वैकरूपविहायैवपूर्वोक्तफलकं तत्काम्याभ्यां नाभ्यां तत्र सत्र परस्मिन्नवाद्युद्धिसंविहितम
वेदमेवदेवीसूक्तपदेनगृहीतमस्थितं तत्मीतेऽवसंमतव्यापमर्थं इतिप्रयोगेवनिरूपितमिमपदं प्रायाय: स
म्यितं वीरतेषामवीजं ह्रतावाने त्रिकेपाविद्युत्वाद्यायप्रणावादिनमीतकम अवकाशिद्धिदेवेपदेवी सूक्तं
परस्मात्मनिविशिष्टमिति - सूद्दामाइसा श्रुचितपंमांद्धोमः पुष्पधूपेर्गंधदीपाद्यपलसिकेः आद्येपना

सचैवषष्ठपेलपदेवीसूक्तंपवंजपन तोतसिमत्स्तुतिनेदेव्या: कृत्वात्संतिमदीमर्पी - सद्देतो
वकत्तसमा: पुष्पधूपाग्रितर्पणै: निराहारोपलाहारोतन्मनस्कासमाहिता - ददतीवोलि
चैवनिजगात्रास्नुगाहितं एवंसमाराधयतो: त्रिभिर्वर्षैयतात्मनो: २ ॥

हारोपुत्स्याहारोतनतोनिराहारोस्मकाहारौ सनेनदृष्टपरा: स्तुविता: तन्मनस्कोदेवीमनस्कोसमाहितोमल्कबा
धचेष्टा - ददतीति सैवलिंचपत्नकृष्णाशाधृपदावेददन: एवसमवगात्मादे: तासैवनिजरुधिरसिक्तं प
मेनवैषपमनत्वसानेकृनयामानिकेभेनकंपतजसष्टनार्धप्रहतिनिरमपवातम तजसषुद्धाधिकारत्वेननत
लपमानिकफलेवाधकाभावात् काम्यप्रणामसहितकमलहृयायाजसफलवत एवंचकार:सष्टार्थ: यतान्स
कोर्जितविनयो: नन्ववतिपवैसपोत्तेवर्णिकत्वेनात्विद्धिक्रुमवगावहृधिरोहितवलिदानेकपमधिकार: नद
कंपराधारेणवगाण मलवेदीसहीर्ष:संगाह्य:सर्वेवनम: अत्रमलकृतेनर्षभ्रमर्वानिमनिमततमा: स्तन

यच्च पुराणानि भारतप्रभृतान्यपि कश्चित्करोति नेवार्थकरासेतानुनीश्वरः श्रुतिकाहिविशेषणानोपवर्द्धन
३ री वैमालिके ब्राह्मणाः तत्रिवेणोमोवानिःशेकेनमोविमेनेन वर्णाश्रमपरिभ्रष्टः शाघाविशेषुनन्मुवः वेदेन
नानामनामापपीनद्रुमेमाचेरेन वेदवादेनरासमकावदकोमरकेगतानीति मतसंहितायामपि नथापिपोशे
४८ मार्गाणां वेदेनन विरुध्यते मोशः प्रमाणामिलुकेके धार्मिविरुद्धिकारिणाम अथेतमल्लिनानातुधामिनो
वेदमार्गतः मार्वविभक्तिकस्तमिः वेदमार्गेणालयेः टीकानामिनिवेशः पांचरात्रादयोमार्गाः कालेनेवा
पकारिकारति केमैपि ब्राह्मणानां गौतमशापेन चपीवा घवेनाते नेःस्तनोशिवकेशवाविलपक्रम च
कारमोदृशास्त्राणिकेशवःसशिवस्तदा कापालेनाकुलवामंभैरवंपूर्वपश्चिमं पांचरात्रपाशुपतंतथान्या
निसहस्रशः कश्चिद्विनपुराणादौ वेदमूलेपिसर्वथा मेतिनिर्मूलनेत्राणांस्तनग्राह्यानवैदिकमिति मो
दृशास्त्रवैदिकफलदत्वेनेननतत्त्वेचोक्तपारलौकिकफलेष्वपि विसंवादविघ्नपामिनत्वादितनदर्थबोध
कुर्वविषयस्ववैदिकमार्गत्यागजमोदृजनकत्वातेत्राणांनिर्मूलत्वंच वेदामूलकत्वात पाधपार्वतीय
संवादे शापोर्ढविप्रवत्सामिनामसानिधयाकम नेषां ब्रह्मणामात्रेणापानिमेत्तानिनामुपि शुण्मदि
मयैवाक्रमशेवपाशुपतादिकं मच्छक्त्यावेशितैर्विप्रैःसंप्रोक्तानिततःपरं कणादेनतुसंप्रोक्तंशास्त्रंवैशे
षिकंमहत् गौतमेनतथान्यायंसांख्यंतुकपिलेनवै द्विजन्मनाजैमिनिनापूर्ववेदप्रकाशकं निरीश्वरेणवाद
नकृतंशास्त्रमहत्तरं धिषणेनतथाप्रोक्तंचार्वाकमतिगर्हितं दैत्यानांनाशनार्थायविष्णुनाबुद्धरूपिणा वे
दार्थवन्महाशास्त्रंमायावादमवैदिकं मयैवकल्पितंदेविजगतांनाशकारणात् इति न्यायवैशेषिकयोस्त्व
त्वदुःखादिमत्त्वमात्मनःश्रुतिविरुद्धं निरीश्वरतासांख्यमीमांसकयोःश्रुतिविरुद्धेति तदंशेनप्रामाण्य
लंपमायावादोनास्तिकानां बौद्धलोके वेदमार्गपरित्यागेनत्रमार्गाणांवललकंपादिल्यपतिविस्तवः

भिभिकल्पनित्युत्तेर्दुसादसीतमनोऽस्याम् कोऽसावर्थांगमावार्थेऽत्रोक्तेत्वयाविना शाक्तःपापबलात्
नकर्तृत्वेनपिकल्प्यते कस्मै कुमार्गेणापिवर्तीत्युक्तम्नायज्ञानमत्वधा श्रुतः कालेनमहतावेदमार्गगामि
धर्मीति श्रुत्वपापबलात्कलिरितिकाएवंजन्मपापमकलमारोनेत्रप्रवेशोवकाशादिमितिनिहितम् स्वरूपे
वभवाधिकारिकल्पत्वंचतेषांनविहितम् मन्त्रेवस्थलेनानवे पांचरात्रेभगवतैवोर्धदेशगतेत्वैषा लोकापवनेवक्ता
पालेमांसंधस्पृष्टंनतथा नाकलेभवेद्वक्ताम यात्केशांभवपापमले एवंविधाविशास्त्राणि विरुद्धानि मदानुरे
वतःप्रमाणभूतेनवेदेनमुनिसूत्रम् वैदिकानित्यानित्यमानसामपिवसंमेवेत इति सर्ववेदाविरोधेनप्र
माणानामप्रामाण्यवेत तस्मात्सर्वेषांप्रत्यक्षेणवेदत्वेदविहितेवत्र सकलवेदविरुद्धानिवेदमेकसमाचिन्यतिन्त्र
सर्वेस्मिन्निश्चयाद्दोषनापिकृतपर्मार्थिकं जातं स्वागमकल्पितेस्तत्वतनात्महित्सुपाख्यत्कुरु सांचगोप
पचेनत्पात्स्त्वहितेषां नैनवेति वारह श्रुभावेदसंज्ञाणपांचरात्रादितोविधिरिति सात्वतपुराणे स्मृति
भवः प्रतिपाकत्याचचिन्नेभगवतः क्रमशाक्लितिश्रुतिकथा प्रमाणत्वमाविशेत पंचरात्रभागवतंतेत्र
वेदानसाधिपं वेदमहात्मवदिस्पकमलापतिकृतवानिति इतिचेन्न शैलादेनंतविधाप्राणिविशेष
एभवेन्न्यथ शैलागमाचिनंत्वेवेवश्यकेवलागमसिति मंत्रराजानुरूपेविधानेशकेत्तपांतत्राधिकार
न शैलागमेवैदिकेरेवमंत्रेरागमप्रोक्तानामाधारपीठस्त्रघंटाकलापेनपूजनेनकेवलमागमेश्च
गमोक्तमंत्रैरागमस्यवीजप्रदेपपूजनेवैदिकेनवागमोक्तेनागकलापेनपूजनम् एतन्नागमोक्तवीजप्र
देयोपापितत्वन्यासादिरूपमंत्रे नवरूढ्योन स्यासस्यतांत्रिकत्वेन अभ्यासावनस्तुपरिशिष्टेन्यथा
प्रकरण महत्वम् सांविज्ञाकक्षिदेवतान्तद्दाऽसान्तस्त्वं देवमेववानस्त्वं नामेनाचनवतत्वत्कोपि

सं.
टी.
४५

भक्तामन्नाचोज्जिते: षड्विंशं यमं त्रैपेयं गमात्मनि विन्यस्यात्मानेन द्रूपंभावयेत् यथा तन्मा विन्नई इत्यायन
मः इति हृदये वरेण्यं पोसावसंसाद्य इति शिरसि भर्गोदेवस्य शिखायै वषट् इति शिखायां धीमहि कव
चायहुं इति कवचमस्तु वसि धियो योनः नेत्रत्रयाय वौषट् इति नेत्रे ललाटे च विन्यस्य प्रचोदयादस्त्रा
यफट् इति करतलेनास्त्रं प्राच्यादिदशदिक्षु न्यसेदेवं गायत्र्यास: एवमप्येकेनैकेनिमहिविधिरवैदिकका
नि श्रुतमन्त्रदेवता ध्यायेदिति अनेन मत्रीमपि न्यासान्तरेण तान्त्रिकमन्त्रेषु न्यनेन प्रकता सूचिता प
केनु ब्राह्मणा समाचरत्यर्थः अनेन तेषां तत्रैवाधिकार उक्तः द्विपनः सोऽविधिरवैदिक इति तेनैकैनिविप्राः
अनेन तेषां वेदमूलकत्वं निराकृतम् हृत्तियादिविषय कता च समहेमनुक्ता विप्राणां वैदिकमात्रेऽधि
कार इति चोक्तं अन्यथा तत्राधिकारिणः प्रति न्यासानां सर्वेषां समत्वतया एकेरन्यक्रियसंगतास्यात् अत
एव प्रपंचसारे एकोनविंशपटले गायत्रीमन्त्रविधौ सन्नस्यविस्मृतदेश मे श्रवः समस्ताशिवैः समस्तांग्मा
ङ्गैः जपोऽदेन्यासं समादितरस्तनेन न्यासान्तरुक्ता एवं कृत्वा त्रिसप्त गायत्री टीतितोजपेदित्युक्तं
एवमुक्तप्रकारेण न्यासान्कृत्वादीतिनः वक्ष्यमाणकलशाभिषेकतत्त्वाणगायत्रीविषय तांत्रिकदीक्षावा
न् जपेदिति तदर्थः अनेन तादृशदीक्षावतएव न्यासपूर्वकजपे अधिकार इति नदृष्टिनस्पष्टवैदिकन्यासन
न्यासेऽधिकार इति स्पष्टमेवोक्तं तथा च सारदायां न्यासान्तरुक्ता तत्त्वलतोविधानेन भिताक्षीविजितेद्रियः
आहृतिन्नवपं प्रयुक्तो गायत्री दीक्षितो जपेदित्युक्तं अनेन परश्चरणमपि तांत्रिकमिति स्पष्टम् एवं बोधायनादि
भिरुक्तन्न्हादिविषयन्यासपूर्वकजपहोमादिकथनं तदपि शारदागमाद्युक्ततांत्रिकदीक्षावतामेवता मेधा
मितिवाच्यम् अतएवाभिप्रायास्मृतौ अयमत्रैवमर्थः पदेशोमवतोत्सप्रकम्प योऽद्ध्वर्योर्हि नारीषु छदेदे

यतश्च प्रयोजनं सैद्धान्तिनयतिवाध्यापयतिवाध्यात्मं बुद्धिनिराकर्तुं [illegible] प्रमीयते पापीयान् भवति यातनामात्र
सकृद्धंसिद्धिं वैनियाः स्वपदस्य पापत्यागे एकैकस्यावैदिकं कर्म स्वमतिनिन्दितं त्वात् ऋषिर्वेदमंत्रस्य
बोधी [illegible] वस्य माणापवप्रदेशा उपदेशानन्वधिकारस्यार्थः प्रायाणा पृष्टः ननतु कोविदनियोगर्हनिलक्ष्मासकृतः यान
यामत्वमतहत्कर्मानर्हत्वं जीवितं च पतितभक्ष्य च यानया मभिदं दुष्यामिति कोपः मन्त्राणामनयमेव नन्वेतच्चिका
लमनन्तफलत्वात् इदं हिम्यसादीनामवैदिकत्वमाह यतभागवते वैदिककर्माण्डिकोमिथ्यानिमज्जी त्रिधामतः
श्रयाणामीषते नैवैविधिनामानमवैधेदिनके नेत्र यागस्वोकाधिकारात्र यानेणवाप्या मिश्रश्च वैदिकयथा
स्मृतेत्रयाधात्मोक्तहिंसा मनन्तपि निःश्रेयसकं वैदिकमेदिनस्येतत्रिवीयतः वेदाभ्यासस्तपोज्ञानमिन्द्रियाणां
च संयमः अहिंसा गुरुसेवा च निःश्रेयसकरं परं सर्वेषामपि चैतेषामात्मज्ञानं परं स्मृतं तद्ध्यग्र्यं सर्वविद्या
नां प्राप्यते ह्यमृतं ततः सर्वेषामपि चैतेषां शुभानामिह कर्मणां किंचिच्छ्रेयस्करतरं कर्मोक्तं पुरुषं प्रति षण्णा
मेषां तु सर्वेषां कर्मणां प्रेत्य चेह च श्रेयस्करतरं ज्ञेयं सर्वदा कर्म वैदिकं इह चामुत्र वा काम्यं प्रवृत्तं कर्म कीर्त्य
ते निष्कामं ज्ञानपूर्वं तु निवृत्तमुपदिश्यते एतदिह जन्मसाफल्यं [illegible] विशेषतः प्राप्येत तु न हन्यात्
हिंसा भवति नान्यथा यावेदवाद्याः स्मृतयो याश्च काश्चित्कुदृष्टयः सर्वास्ता निष्फलाः प्रेत्य तमोनिष्ठा हि ताः स्मृ
ताः उत्पद्यन्ते च्यवन्ते च यान्यतोऽन्यानि कानिचित् तान्यर्वाक्कालिकतया निष्फलान्यनृतानि च पितृदेवमनुष्या
णां वेदश्चक्षुः सनातनम् अशक्यं चाप्रमेयं च वेदशास्त्रमिति स्थितिः इत्यादि प्रमाणैः वेदाभ्यासः उपदेशकस्या
भ्यासः महाप्रयितनपः कर्मादित्यादिनमाम्नाने अत्र वेदशास्त्रानभ्यासे वेदपरः किन्तत्रेव्यागमयाहूयवो
यागस्तथा वाक्यैः सर्वेषामेषां वमा वैदिके कर्मण्येव प्रकटतरं निवृत्यमानमनेः सर्वेषामेषां वमीमिम

स्यासंगतेश्च आम्नातान्यपरत्वमाह तद्धीति पर्वोदितेत्राभ्यासतदुक्तनयश्चाटीनां वैदिकेभ्यः सांख्यकिमिश्र
इरी यायेष्ठम्भिति किमित्याह सर्वेषां लौकिकवैदिकानां उत्तरयति यत्नामिति पृथक्करणेरर्थायत एतानि वैदि
४६ कछायपाविहितानि वक्ष्यमाणानेत्रोक्तानि लौकिककर्माणि स्वफलानां वैदिकानां तेभ्यः श्रीतुज्ञायमानाना
मपिक्रमशः कालक्रमेण किंचिद्दुर्लभेन वैदिककर्मणो लाभे तत्रात्मज्ञानं भवति तस्मिन्नस्मिन् ततस्त
त्वनेके ज्ञानपर्वकरणाज्ञान अनेन निःश्रेयसं भवत्यत्र कर्म वैदिकं कर्मेति एतद्धीति आत्मज्ञानस्यापि विशेषलाभ
नेत्रत्वसूपाति यविनाम्य ज्ञानधिकारः तत्रियादेव तत्रान्यत्र वाधिकार इति सूचितं तदेवाह प्राप्यैतादृशि
एतद्धि वैदिकं लौकिकं च यद्वा हि तत्परं विपरीतं परं नत्रा किं तद्वैदिकं कर्मेत्यत आह यावेदवाह्या इति वेदान्
ला स्वेच्छया कुदृष्टयः वेदविरुद्धाश्चार्वाकादिस्मृतयः ऐहिकमात्रफलाः वेदविप्रतिपत्तत्वात्तु ताः निष्फ
लत्वे हेतुमाह उत्पद्यन्त इति न कालेनान्यन्तरेऽपि मोहार्थप्रजः सन्त्यप्रमादो त्याज्यन्ते विलीयन्ते तत्रो वेदाहुतत्व
तस्ते यथा स्मृतयः एते तो नानि उत्पत्तिविनाशशालित्वात पौरुषेयत्वेन साधितत्वाच्च एतोऽद
नमिन्यसमर्थाणि पारलौकिकफलं वाग्यन्त्रमवादी नितान्तं यल्निष्फलानि अतः केवलं वैदिकं कर्मैव
विधः तत्रियाद्व्यमिथ्यैवेत अनेन तत्रियादेरपि लौकिकफलमेवेति सूचितम् एतद्धु परीत्येन वेदस्तो
ति पितृदेवेति वेदः सर्वेषां चक्षुः तेष्वेव मनुष्याणामेवेत्यर्थः सनातनं सर्वकालिकमनादिमनन्तत्वात
त्वमेव दर्शयति अशक्यं कर्तुमशक्यं सकलं तत्कर्तुत्वात्स्वयम्भुवरूपत्वभावात् वेदतो ज्ञानपूर्वक
मेव हि सामग्राहीहिकनैकदृष्टिश्रवणाच्च बुद्धिपूर्वकृतत्वेन स्मर्यमाणत्वाच्च यस्मादिश्रुतिर्वेदा इति
अतएव अप्रमेय इयत्तया परिच्छेत्तुमशक्यम् अनन्ता वै वेदा इति श्रुते आसमन्तात् अतः सप

मध्येयोवेदादवगम्यते ॥ स्ववःसत्तविशेषोयः प्रमाणादिषुस्थितः ॥ आदिनेतिहासादिपरवृद्धिते वृनेनते
ज्ञातीनांतद्धितिपञ्चत्वेवृथाकृतत्वमविते ॥ सावृद्धियादर्थनेतेषांतत्कःफलमपितत्तपोमहात्म्यादिनश्चैति
कृतिपरयापिएवंकृतथापक्षान्हिकमार्गापविध्यापत्वेकेन्ते मार्गीत्र्येषांप्रकाराननेकमवाभङ्गतवप्रतेष
पिकारः एतच्चोक्तंमावद्भागम्यपदम् ॥ प्रत्यसंभवयोगः पांचरात्रंवेदाःपाशुपतंतथा ॥ आत्मप्रमाणमेतत्
मिनवदितव्यानिदेतभिन्निमार्गतोकेस्तत्रेषान्निर्णयः प्रमाणांतरंनिरिक्तंयमवेदाविरुद्धस्यापिभद्रविद्या
न्यमेवप्रमाणत्वात् ॥ तथापियोगाःगांगांवेदेनतविरुध्यते ॥ सांख्यः प्रमाणमितिकेकेपांचिदपिकारिसि
मितिस्तूतसंहिताकैः ॥ केषांचिदेवप्रमाणानत्सर्वेषामितिनदृष्टेः ॥ आगमानुपक्रम्य अधिकारिविभेदेन
प्रवृत्तानितसंपरदीनत्वाममनपुराणोक्तेषु ॥ एतेभ्यस्तपद्मनस्याद्धर्माभासाभिधायक ॥ नद्वन्नेद्वैस्याज
मोहनमध्ययनः ॥ धर्माभासः वेदामूलोवेदविरुद्धश्चमोहकोषयोमोहाश्चपतत्वनपातः मोहानननात
पमोदप्रवृत्तेः ॥ नर्ह्किस्मार्तेष्वपिधर्मस्तत्रोनेनाह ॥ वेदार्थवित्तमैःकार्यंस्मृतिभिर्धर्मस्तत्तुपुरा ॥ प्रयत्नेनानुति
ष्ठेत्वतंत्रिषिद्धंतवर्जयेदितिस्मृतिमिमस्यवेदार्थतथास्मृतमिमर्थः ॥ एतेनवेदमूलत्वदर्शितावेदार्थविन
मैत्र ॥ तत्राविप्रतिपत्तेश्च वेदाविरुद्धानानुष्ठानेश्रीशैवात्मार्गपामिरितिविशेषः ॥ यथा ॥ तत्र्यस्मृत्यपरिग्रहार्थप्र
नाहितानानीदितमोहोव्यवस्थितौ ॥ तथावैदिकानांवेदप्रवप्रमाणंभवत्वनातेऽत्रामि ॥ भवत्वनांमपानस्यागमाश्च
प्रमाणमितिव्यवस्थावोध्या ॥ भद्रविद्यापिमिश्रप्रमाधिकारी ॥ नेत्रेणतवैदिकेषुतस्याधिकारात् ॥ किंचब्रह्म
हीनावापिव्यनकरणाकालेसंध्यावंदनादिवत् ॥ तत्रनिषयदत्वायोग्यमेतस्याधिकारात् ॥ किंचब्रह्मवादी

शूरी
४०

प्रायश्चित्तकरणकाले संध्यावंदनादिवत् नैमित्तिकस्नानस्य मध्ये न पतनं नैमित्तिकं हुत्वा पुनः स्नाने
कर्मत्रयस्य मध्ये अधिकारवत्त्वं न मस्त्वैदिकेष्वधिकारात् वैदिकतांत्रिककर्मणोरुभयमप्यनुष्ठानं तेनैव
हीनत्वेन मन्यते वैदिकेन सह [illegible] वैदिकस्यापि तेनैव हीनत्वेन सह [illegible] तत्र वैदि
कस्यापि पुनः तांत्रिकस्य देवतानामपि [illegible] निवेद्यम् यत्तु तत्तेनैव तेन मार्गेण वैदिकमार्गे [illegible]
[illegible] तत्र भक्तिरूपत्वमत्राधिकारिणः प्रोक्तं मार्गमोहनार्थं च [illegible]
[illegible] कारणम् [illegible] पापं वेदप्रवेशं च हीनत्वमभिवृद्धिं मन्यमानः पापक
र्मिणां [illegible] कश्चित् [illegible] वैदिकात्रापि [illegible] तत्रावर्तन्ते
पराशरोक्तः [illegible] पापानन्तरं [illegible] निर्णय [illegible]
[illegible] एवं [illegible] वैदिकानां [illegible] विशेषात् [illegible] उपवासानां
[illegible] प्रायश्चित्तं [illegible] तत्क्रमम् [illegible]
[illegible] करणं च [illegible] निरूपितम् एवं
चतुर्विधं [illegible] विषयं [illegible] वामाचारेनाधिकारः [illegible]
[illegible] तथापि स्वर्गलोकात् [illegible] विशेषः [illegible]
[illegible] कालिकाप्रमाणात् [illegible] कथंचित् [illegible]
[illegible] अधिकारः [illegible] यथा [illegible]

ग्पादेवदीपने ३ निकालिकापुराणात् वामागमोपि विप्रलमद्यंमांसंनभक्षयेत् स्वकीयंपवकीयं
वानाग्राकृष्य ग्रामाणग्रसेविनिषीविक्रमसंहितातेचमारोहिलिवितलववनाव ग्राकृष्येमस्य धनदाना
हिनावशीमेमर्थः ग्रागंलपिपिलिनवकैः स्त्रवयोपस्तवेषीन वर्णिबमोविनेधर्ममविकार्षपर्णेनिषे भूत
ग्रनेपिषाचालेभवेनिवस्यगतसः इत्यगसंमहितायाम् गोवीपलिशिबवाकाच मद्यंइत्यनवद्गस्य
नेनेहेगांकदाचनेनिववनोनराव तत्रिपवेषणोवप्पहादयोविधमघहानमेव नवसुरादानम्
नव्रतपोवनविकाचान एनेनमोग्रामप्पादिस्मापनविध्याधिमधादिस्त्रीकावेनदोषइत्यपाके गात
मनदपिकाविसूदादीन्यलिमायेकाव ग्रैवर्णिकप्पेवघन्ननपाजननपोवषिकाराननूस्य चसत्ययदण
गात्तस्मैवपर्शुनिषानेप्रतिष्ठानदोषाभावकल्पनेगुरुम् नहिवामाकरीवमद्यादिविधिः नयाचा
मदवोपालकायांकोचवनपविर्व्हेहिमकम् नस्मायमर्थे योकामपिसमोगेकृयावनग्रागतो नाः
धर्मेगुणात्मेन किंतननमहादोशुभागीयपुनलमामआडपभोसोदिति नतवतमत्वंप्रवर्तनो
धेनिनरर्थेः शूनतेननमाधनाडमनीभागारेखोमगापतिनधर्मेनवकेयोगपम् नइपासनवदस्य
गासणमलाग्रापिकाविकलाभावात् वेषपसमाविकंपइत्वविपयमनसाम्यकम् ग्रासणास्यगतो
तीरमिस्रुतेषु यत्रोविभयोविपाग्रास्यागपदार्थः पीनापीत्वापुनः पीनापतित्वाधवगानले उत्थाय
वपुनः पीत्वापुनर्जन्मनविद्यतेमादितपूर्वपरमेव लोकवदहावेमघादिनोनिहनमपिपइस्पाप
ग्रामस्पादिमाधनपत्ताकाललनस्त्रीकाराबाधः मठेकृमपापकसमाणपश्वकसापविमोचनप
कालेपिस्वदस्मेव नविनाननईव्रनपद्ननेमूहादीनामपिमिद्धिप्रतिबंधात् अतएवदेवीपुराण

श्री
४८

वैश्यानुगोपवालास्तथैवद्दह्याणवमेशुच सूद्दत्त्रीश्रुविशेषेणापुलिंदस्तावेश्युच लोकान्तरगमार्गेणवामा
चारेणाभिर्दृष्टितिप्रहृष्टेनामेवतत्रापिकृतारकः लोकान्तरेगात्रय्यलोकविलत्तराणनतदंतेगोकुलेने
मथः स्त्रीशूद्रनातिभवणविशारदिस्त्रियोपि ग्राम्याण्यसाकामस्य वलिदानमपिनभवेत ग्राम्याण्य
वलिर्थंजनत्रायविदितक्रमः कृत्वाहृतमर्थमांस्नेनरेवाद्वैवभैरवम् श्रणवात्प्रपविकृतंभवतोदमंच
चवा ग्रानयेचंरदासनेनेतिकालिकापुराणात श्वतनरोमिरस्याह्याउपलब्धा कृष्णास्यापिकलेनेत्व
देशाहिकेहोगम्यत्रोक्तेः यत् श्रहेतस्तानेनिशोयोयोमासमावयावगः सपवयन्नेदेव्याश्चपिकारोप
तोमवेदितिनिमिन्दनाथसंहितायामुक्तम् ततनयथाफल नाइश्वामकर्मिमात्रेःनधिकारात तस्मात्तन
त्सह्लायपर सार्वभौमोपया गजान्तकेंदवनैतेभुवि शवधकर्माणातानान्तकेंदवनैनतयेप्यादिना
यथातस्मादावियुहाराविधुनियमः फलेनानदर्शितत्वयायोयग्रणादायैवदारमालीलोकवन्नादीनः
महादिःसमुत्पत्तिकारीनितरथेः वृक्षतःसार्वभौमायत्रेमाधोपवृत्तत्वतीनपरनतेनत्तत्त्वरूदाव
गणमंति तानितनपक्रम्य पारथकर्मणावलमाइयोविष्ठाभवेयुदि क्रियातेतमदाइत्वंभकोविाहर
दीनवत् यथेष्टाचरणेतस्यानामालंकनेविहिष्मेन इत्यभिपुक्तोक्तेः सनत्कुमारसंहितायामप्युक्तम् वाय
प्रानाकर्नेभाकनेत्याद्यवाद्यजातिभिः साचवन्दपदानस्यमेदिकार्यकमाधनान नकर्नेकमस्मिपुधिर
निषेधः मदारकमेथ्याचाह्रांत वाधानात वाधप्रत्तावतः कौलाः तपणाञ्चकपालिनः हिंसवाथेन
हासावामकाकंतुवारितः शेनतायधनपरावैदिकाश्चमवारितः सौकन्नकायवरूपेनोशिश्रुलोकश्चम
देहेन पतिहामादिभैरवयामलादितंत्रपामाण्यवादिनः तपणाहपःदूनोषाशप्रधानाः नतवादिनः

श्रीविद्याप्रधानत्वेनोक्ता विमर्शिनेत्र यामाराण्यवासिनः श्रुतेरागमानेदेवतानामाह्ल्यावमेधानरूपम यदा
वाह्यमानाबाधकत्वेकाश्ज्ञावाकरोपलक्षवलाभान श्रुतेरागमानेवैदिकमेननेदगमानगधने जीवन्मुक्त
त्वस्यमलपवेमर्कः ज्ञाप्यप्राणानुपक्रम्य मिश्रकेकौलमार्गे चपरिस्याः संहिता करीनौ यवववनाय कौल
मार्गोवामाचारप्रधानोमार्गः मिश्रके यद्बाह्यदिविभयमार्गेकथनम एवेनालराधनपरालि
कोलमार्गोक्तानर्थागपरामित्यपालम ननत्रोकमार्गमन्त्रप्राणालिमवैष्णमास्यनकथनात वैदिन
क्षिपिनज्ञाणिनोनिकंधनत्युक्तन तन्त्रानिष्ठत्वणवेदान्वैदिकाधनत्पयोरनपिननदपिकार्याणानि
नकनेवेमलमवम स्वधर्मे निधनंश्रेयः परधर्मो भयावहः इत्युक्तेः एवंचवामाचारप्रधानोमार्गोपि

परिनष्ठानागड्डावीएमतेपाट्वेदिका देवृवाच वस्यार्थेनेलयमभपनयावकुलनेदन १ मन
त्वम्पिनासर्वेपनिनष्ठाद्दोमनन माकेरपउवाच नेनावभेदपोरामननविभेयपत्स्नकानि॥

निरुपण वेदाप्यवनग्रहनयद्वन एवंचमहविद्याभांकैवलमार्गप्रधानत्वेनाधिकारः कुलगोलकादी
नामकरामामहादीनांचनवनाश्विकारः विप्राद्विज्ञानकुलगोलकादिग्रामार्णव प्रहेनयामिनीत्व
सर्वेवर्णोहृत्मानव: निरूमेयामिनीन्त्रेमसर्वेवर्णाः इथकइथक इत्यादिवचनासिकंद्रदोनामयुनयनो
त्वाहिस्ताभिलाव ननदूंतमानस्यगोणानंनदूंताक्ष्मच पनदृधिणाएमेवमोआमनाणोमार्यक्ल सोवान
त्वकलाचावेविषमधनदूध्यमीनिपद्धनिसाधनेकाः तत्रिपवेनपणेध्रुवदिकतांत्रिकवैदिके वापि
कारानि निननगाह्यास्वर्मेतनवलिदाचनयामेविहरु नयानमनवाधावाणाद्यपिप्पटककुलगोलकादी
नामेवलिगावकाहिधावणानुपक्रम्य विप्रस्पनाहृगाईत्वान्यायपिन्नदीरिनम श्रुहपमेवनानो

दुर्गा ५८

दिलिंगत्वकारित्पारवाभिमिति यमलोकेः एतदेवैकधनयत्नपरैः कलितानाएव मनुपत्वंमाप्त तथापु
पलभ्यते नाम्रोषिवेश्माण्यकाएटेभिक्स्पथवाभावात्तनतार्पिता: त्रिगुणादिणारमामपिरोवाधामेवि
षयप्रवावषमादिदोत्तिनसैवेति सतमेदिनांदामप्रमस्याधगानतेमानेवेदिकेरवमनेपमकल्प
सक्का यहत्तमनुसराम: ९ प्रसन्नामिमिति क्रियाविशेषणं देव्युवाच यदिस्मताई कुलनंदनोतिवश्य
बोधने ज्ञानापित्वंन प्रशस्तत्वात ९ मनरीति प्राप्यतोस्मीक्रियता तत्वाप्यमाने मार्कंडेयउवाच

भूत्वैवव्वनिर्जनरासंद्दनमानुवलेवलात सोपिवैश्यस्ततोज्ञानंवव्रेनिर्विएमानसः ११ ममे
त्यहमितिप्राज्ञ: संगविच्युतिकारकं देव्युवाच स्वल्पैरहोभिर्नृपतेस्वराज्यंप्राप्स्यतेभवान् १२
हत्वारिपूनस्खलितंतवतत्रभविष्यति मृतश्चभूय: संप्राप्यजन्मदेवाद्विवस्वत: १३ सावर्णिको
मनुर्नामभवान्भुविभविष्यति वैश्यवर्यत्वयायश्चवरोस्मत्तोभिवांछित: १४ तंप्रयच्छामिसंसि
द्धेतवज्ञानंभविष्यति मार्कंडेयउवाच इतिदत्वातयोर्देवीयथाभिलषितंवरम् १५

ततःस्वतनराई श्रविभेत्रित्रिविस्माषि ९ मूत्वैवच मृतापि मृतिनजन्मप्रापि हत्वाचुवलापिनिवासाविशे
षाणं ज्ञानेतत्वज्ञानम् निर्विएमानसः संसाराहिवकमानम: १० ममेत्यहमितिय: संगारत्तहिच्युतिसत्रा
चाकारकमिति ज्ञानविशेषणं समासफलादसः प्राप्तस्यमनकौल्थानिवांछितमत्यर्थ देव्युवाच स्वल्पैरिति
स्वराज्यमितिशेषः १२ हत्वेति तत्राराज्येतव्यास्खलितंनभविष्यति उतराधंन्नुतरान्वयि १५ सावर्णिकर
ति यहावक्रनाम तदुपलक्षितोमनुरित्यर्थ: वेश्यापादिउतरान्वयि प्रस्मत्तइतिबहुवचनस्वसमा

दुं टी ५०

वोऽभ्यंघातकम् ११ तमिति सेमिद्धेममृत्युं तादृशं चवर्णी ज्ञानेद्यमज्ञाने मार्कंडेयउवाच इतीति
सप्तम् १६ बभूवेति देव्या इत्यपादानेपंचमी २ सूर्यादिति सावर्णिर्भविता मनुरित्यस्य पुनराहेति
वंद्यमाणाकामायनीमंत्रात् श्रुतेमनुरित्यनेन सावर्णि इत्यादस्य सावर्णिर्भविता मनुरित्यंतोपमदा
मात्मामत्रयतिस्वयातिनडकेनल्लीनेत्रे सम्पगाढद्दिश्यिता मेयज्जन्मकर्मावलिज्ञानिः एतान्दिज

बभूवेतिर्दिजास्यवोभक्त्यातायामभिषुता एवं देव्यावरंल
ब्ध्वासुरथः क्षत्रियर्षभः ९ सूर्याज्जन्मसमासाद्य सावर्णि
र्भविता मनुः इति मार्कंडेयपुराणे सावर्णिकेमन्वंतरे दे
वीमाहात्म्ये सुरथवैश्ययोर्वरप्रदानो नाम त्रयोदशोऽध्यायः १३

त्यादानर्ज्ञात्वाश्रुधीयानोनरःसदा विघ्ननिखिलंमायासम्यक्ज्ञानंसमश्नुते सर्वाःसंपदमाप्नो
तिफलेनानिसकलापदइति हिज्ञमृत्वानज्ञात्वमनेनापस्यावाचनदर्पणमित्यादिकीर्तकोकप्रकारे
णज्ञानंसूचितमितिसर्वंश्लिष्टम् इति कालोपनामकश्रीशिवभट्टसुतसतीगर्भजनागोजीभ
ट्टकृतेसप्तशतीव्याख्यानेत्रयोदशोऽध्यायः १३ शुभंभूयात् ॥ ॥